



Sosyal Bilimler
Enstitüsü

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
YÖNETİŞİM VE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI BİLİM DALI

**TÜRKİYE'DEKİ GÖÇ YÖNETİŞİMİNDE
SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ ROLÜ:
SURİYELİ SİĞİNMACILAR ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

RENGİN UÇKAN

İSTANBUL, 2023

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
YÖNETİŞİM VE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI BİLİM DALI

**TÜRKİYE’DEKİ GÖÇ YÖNETİŞİMİNDE
SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ ROLÜ:
SURIYELİ SİĞİNMACILAR ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

RENGİN UÇKAN

Danışman: PROF. DR. RAMAZAN GÖZEN

İSTANBUL, 2023

ÖZ

TÜRKİYE’DEKİ GÖÇ YÖNETİŞİMİNDE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ ROLÜ: SURİYELİ SİĞINMACILAR ÖRNEĞİ

2011 yılında Suriye’deki farklı iç ve dış grupların oluşturduğu çatışmalar zamanla ülkenin büyük bir kısmına yayılmıştır. Sonu gelmeyen bu savaş binlerce insanın yaralanmasına ve hayatını kaybetmesine yol açmıştır. Bu nedenle ülke nüfusunun büyük bir kısmı can güvenliklerini sağlamak amacıyla ülke dışına göç etmek zorunda kalmıştır. Göçlerin büyük bir kısmı sınır ülke olan Türkiye’ye gerçekleşmiştir.

Türkiye savaşın ilk yıllarında izlemeye başladığı açık kapı politikasıyla beraber büyük bir sığınmacı kriziyle karşı karşıya kalmıştır. Geçici koruma altındaki Suriyeliler krizi ülkenin göç politikalarında değişikliğe yol açmış ve ilerleyen süreçte var olan kurumların kapasitesi göç nedeniyle ortaya çıkan ihtiyaçlara cevap verme konusunda yetersiz kalmıştır. Bu durum ilerleyen yıllarda farklı aktörlerin sürece dahil edilmesini öngören bir mekanizma gerektirmiştir. Bu mekanizma ile hem ihtiyaçlara daha etkin yanıt verilmesi hem de sürecin denetlenmesi amaçlanmıştır. Sivil toplum kuruluşları da farklı rol ve modellerle sürece dahil olmuşlardır.

Çalışmada yönetim, sivil toplum ve göçe dair kavramsal çerçeve çizildikten sonra Suriye krizi ve oluşturduğu göç sorunu açıklanmıştır. Geçici koruma altındaki Suriyelilerin savaş sonrası Türkiye’deki göç deneyimi ve bu süreçte yaşadıkları sorunlarla birlikte Türkiye’deki kurumların bu sorunlara verdiği cevaplar incelenmiştir. Türkiye’de faaliyet göstermekte olan diğer kurum ve kuruluşlar ile sivil toplum kuruluşlarının hizmetleri ihtiyaçlara cevap vermesi açısından değerlendirilmiştir. Süreçte yerel sivil toplum kuruluşlarıyla birlikte uluslararası sivil toplum kuruluşları da geniş bir alanda faaliyet göstermiştir. Çalışma kapsamında Türkiye’de göç yönetim sürecinde faaliyet gösteren 10 tane uluslararası sivil toplum kuruluşu ile 10 tane yerel sivil toplum kuruluşunun faaliyetleri incelenmiştir. Sivil toplum kuruluşlarının göç yönetim süreçlerindeki konumu insani yardımda yerelleşme yaklaşımı göz önünde bulundurularak açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler, Göç Yönetişimi, Sivil Toplum Kuruluşları, Suriye Krizi, Yerelleşme

ABSTRACT

THE ROLE OF NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS IN MIGRATION GOVERNANCE IN TURKEY: THE CASE OF SYRIAN ASYLUM SEEKERS

In 2011, conflicts between different internal and external groups in Syria spread to a large part of the country. This endless war caused thousands of people to be injured and lose their lives. For this reason, many of the country's population had to migrate out of the country to ensure their safety. Most of the migrations occurred towards Turkey as a border country.

As a result Turkey faced a major refugee crisis with the open-door policy, which she had started to follow in the first years of the war. The crisis of Syrians under temporary protection led to a change in the country's migration policies, and the capacity of the existing institutions was insufficient to respond to the needs arising from migration. This situation necessitated a mechanism that envisaged the inclusion of different actors in the process in the following years. With this mechanism, it was aimed both at responding to the needs more effectively and supervising the process. Non-governmental organizations have also been involved in the process with different roles and models.

In this study, after drawing a conceptual framework on governance, civil society, and migration, the Syrian crisis and the migration problem it has created are explained. The migration experience of Syrians under temporary protection in post-war Turkey and the problems they face in this process as well as the responses of institutions in Turkey to these problems, are examined. The services of other institutions and organizations and non-governmental organizations operating in Turkey are evaluated in terms of responding to the needs. In the process, local non-governmental organizations and international non-governmental organizations have been active in a wide range of areas. Within the scope of the study, the activities of 10 international non-governmental organizations and 10 local non-governmental organizations operating in the migration governance process in Turkey are also examined. The position of non-governmental organizations in migration governance processes is explained by considering the localization approach in humanitarian aid.

Anahtar Kelimeler: Syrians under Temporary Protection, Migration Governance, Non-Governmental Organizations, Syrian Crisis, Localization

ÖNSÖZ

Aldığım her kararın ve yaptığım her güzel şeyin temelinde mutlaka ilham veren bir hikayem olur. Mültecilerle çalışmaya karar vermemin ilham kaynağı da 2014 yılı kasım ayına dayanıyor. Lisans eğitimim olan Sosyal Hizmet bölümü 2. sınıftayken İnsan Hakları dersi alıyorduk ve dersin her haftasında farklı bir insan hakkı ihlali üzerinde duruluyordu. Mülteci hakları üzerinde durulan dersimizde dünyada her yıl binlerce insanın siyasi görüşleri, yoksulluk, iklim krizi, toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ve çatışmalar nedeniyle yerinden edilmesi; yerinden edilmenin ardından yaşadığı diğer hak ihlalleri tartışıldı ve derste dikkatimi en çok çeken konu 1988 yılında zorla yerinden edilen ve Türkiye'ye sığınmak zorunda kalan Halepçeli Kürt mültecilere dönük yapılan ayrımcı uygulamalar oldu. O gün bu insan hakkı ihlallerini görünür kılmak ve mültecilerin haklarına erişimini sağlamak adına çalışmaya karar verdim.

İnsan hakları dersinde söz konusu hak ihlalleri üzerine aldığım kararla mülteciler ile 2017 yılında Türk Kızılay Suriye Krizi İnsani Yardım Operasyonu kapsamında Bağcılar Toplum Merkezi'nde stajyer olarak başlayıp daha sonra gönüllü olarak çalışmaya devam ettim. Kürtçe biliyor olmamın yanında, mültecilerin büyük bir kısmının anadilinin Arapça olması nedeniyle anadilde iletişim kurmanın öneminden yola çıkarak stajyerlik sürecimde Arapça da öğrendim. Böylece mültecilerle yaşadıkları temel sorun alanlarını görme ve haklara erişimlerini sağlamaları amacıyla doğrudan iletişim kurma fırsatım oldu. 2017 yılında üniversiteden mezun olduktan sonra profesyonel olarak Türk Kızılay Bursa Toplum Merkezi koruma programında mültecilerle çalışmaya başladım. Burada mültecilerin sorunlarını yakından görerek çocuk ve yetişkinlere dönük farklı projeler kapsamında hak temelli hizmet sunma adına çalışmalar yürütme programlarında yer aldım. Çalıştığım ilk proje olan CCTE CP kapsamında İstanbul ve Bursa illerinde yaklaşık 2 bin hane ziyareti yapıp çocuk ve yetişkin bireyler ile birebir görüşme gerçekleştirdim. Hane ziyareti yaptığım evlerde çocuklarla birlikte yetişkinlere dönük koruma risklerini de ele alıp müdahale planı yaptım. Bununla birlikte engelli bireylere dönük medikal malzeme sağlamak ve bireysel koruma risklerini ortadan kaldırmak amacıyla sağlanan özel ihtiyaç fonu (SNF) ve bireysel koruma yardımı (IPA) kapsamında 200 engelli birey ve aileleri ile görüşme gerçekleştirdim. Emek sömürüsüne dayalı insan ticareti ile mücadele kapsamında maruz bırakılanların yaşadığı riskleri azaltmak adına müdahalelerde bulundum. Hizmetlere uzak bölgelerde yaşayan kişilere dönük sorun tespiti yapmak amacıyla 'outreach çalışmaları' kapsamında ulaştım ve Türkiye'deki hizmetlerle birlikte haklarına dönük bilgilendirme faaliyetlerinde bulundum. Bu kapsamda ulaştığım grupların büyük bir kısmı kırsal alanda yaşayan ya

da mevsimlik tarım işçilerinden oluşan kişilerden oluşmaktaydı. Savaş nedeniyle çatışmalar sonucu birbirinden ayrılan aile bireyleri arasında bağlantı kurmak amacıyla Aile Bağlarının Yeniden Tesisi (RFL) kapsamında bireysel görüşmeler alıp aile birleşimini sağlamak amacıyla değerlendirmeler yaptım. Bunlarla birlikte Göç İdaresi Başkanlığı Bursa İl Müdürlüğünde koruma sorunlarının tespiti ve haklara erişim kapsamında yönlendirme yapmak amacıyla geçici görevlendirme kapsamında çalıştım. Bursa ilinde çalıştığım kitle geçici koruma altındaki Suriyeliler başta olmak üzere, Ahıska Türkleri ve uluslararası koruma kapsamındaki Afgan ve Iraklıları da kapsamaktaydı. Kurumlar arası koordinasyon toplantılarına ve kitlenin yaşadığı sorunların ele alındığı yuvarlak masa toplantılarına katılıp farklı kurumların yaptığı çalışmaları gördüm ve vaka yönetimi kapsamında bu kurumlarla etkileşim içerisinde çalıştım. Bununla birlikte kurum içerisinde psiko-sosyal destek, sosyal uyum ve geçim kaynağını geliştirme programları kapsamında yapılan çalışmalara katılarak korumanın yanında farklı sorun alanlarına dair dinamikleri izleme fırsatım oldu.

2020 yılında demokrasi ve sivil toplum kuruluşları ile birlikte insani yardımda etkilenen topluluğun katılımını da öngören bakış açımdan ve bu alanda uzmanlaşma isteğimden de hareketle Marmara Üniversitesi Yönetişim ve Sivil Toplum Kuruluşları Programında yüksek lisans yapmaya başladım. Ders döneminde ağırlıklı olarak yerel yönetim, insani diplomasi, sendikalar, iklim krizi, kalkınma-ekonomi, sivil toplum kuruluşlarında gönüllülük algısı, sivil toplum kuruluşlarının politika oluşturma süreçlerine etkileri ve uluslararası sivil toplum kuruluşları konularında araştırmalar yaptım.

2021 yılında yüksek lisans ders dönemini bitirmemin ardından insani yardımda ikinci profesyonel iş deneyimim olan Hayata Destek Derneği Mardin sahasında UNICEF işbirliği ile yürütülen çocuk koruma projesinde çalışmaya başladım. Yaptığım iş çerçevesinde, vaka yönetimi kapsamında gerçekleştirdiğim bireysel görüşme ve hane ziyaretleri ile Mardin ili ve çevre illerde çocukların karşılaştığı koruma risklerini gördüm ve müdahale planları yaptım. Bu kapsamda halen çocuk koruma, engeli olan bireyler, toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ve diğer koruma alanlarında çalışmaktayım. Alanda yaptığım savunuculuk ve diğer koruma risklerini azaltma çalışmalarıyla birçok çocuğun eğitime erişimini sağladım. Bununla birlikte mültecilere dönük gerçekleşen ve görülmeyen hak ihlallerini görünür kılmak amacıyla yapılan *‘Mardin Kuyubaşlarında Yaşayan Çocukların Eğitime Erişim Sorunu’*, *‘Türkiye’ye Yeni Gelen Ezidilerin Kayıt Sorunu’* ve *‘Mardin’de Engelli Mültecilerin Karşılaştığı Güçlükler’* başlıklı koruma izleme raporlarının saha araştırması ile birlikte yazma kısmında yer aldım. Çalıştığım kitle ağırlıklı olarak geçici koruma altındaki Suriyelileri ve uluslararası koruma altındaki Ezidileri kapsamakta ve bununla birlikte Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı çocuklarla da çalışmaktayım.

Yaptığım iş ve sonuçları benim için elbette ki hep gurur verici oldu. Ancak sorunların yalnızca sahadaki insani yardım aktörleri tarafından görülmesi daha etkili çözümler üretmek ve daha çok

ihtiyaç sahibine ulaşmak için her zaman yeterli olmamaktadır. Bu nedenle “Hak ihlallerini nasıl görünür kılarız ve hak ihlaline maruz kalmış insanlar için insan onuruna yakışır insani yardım modellerini nasıl geliştirebiliriz?” üzerine düşünürken bunu akademik alana taşıyarak da etkili sonuçlara ulaşabileceğimi fark ettim. Nitekim yüksek lisans tezimi deneyimlerim sonucunda ulaştığım bilgiler ışığında bu konuda yazmaya karar verdim.

Tez yazma sürecimde desteğini esirgemeyen birçok insan oldu ve onlara teşekkür etmeden geçmeyeceğim. İlk teşekkürüm elbette ki gerek derslerinde gerek tez yazma sürecinde öğrencisi olduğum için çok şanslı hissettiğim tez danışmanım Prof. Dr. Ramazan Gözen’e olacak. Motivasyon desteği, yorumları ve katkıları olmasaydı çok zor olurdu. Ramazan hocamın öğrencisi olmak benim için ilk dersinden bu yana akademik hayatımdaki en büyük şans oldu. Kendisine bu vesileyle şükranlarımı sunarım.

Tez savunmamda jüri üyelerim olan, tezimi en ince ayrıntısına kadar inceleyip göç ve mültecilik konusuna dair derin birikimleri ışığında yorumlayan; beni doğru kaynaklara yönlendiren ve böylece tezimin daha iyi bir çalışmaya dönüşmesinde katkısı olan Doç. Dr. Suna Gülfer İhlamur Öner hocama ve Dr. Merve Hazer Yiğit Uyar hocama teşekkürü borç bilirim. Zira jüri sürecinde kendileri ile tanışmış olmam büyük bir fırsattı.

Tez yazma sürecimde insani yardımda uzun yıllara dayanan deneyimleriyle tezime katkıda bulunan ve konulara farklı bir bakış açısıyla bakmamı sağlayan Sema Genel Karaosmanoğlu’na, sorularıma sabırla yanıt veren ve beni cesaretlendiren Elif Cabadak’a ve çalışmamın her aşamasında bana destek olan, süreci kolaylaştıran sevgili dostlarım Feyza Betül’e ve Sayeh Nikgozar’a ve Kezban Alacak’a teşekkür ederim.

Hayatımın her döneminde daima destekçim olan, her şeyden önce iyi bir insan olmanın önemini kendi davranışlarıyla gösteren, beni ve kardeşlerimi erdemli bir insan olarak yetiştirme gayretinde olan ve böyle zorlu bir alanda insani yardım çalışanı olmayı seçtiğim için benimle gurur duyan anneme ve babama; kardeşlerime, kendine güvenen bir insan olmamda büyük emeği olan amcama, zor anlarımda yanımda olan teyzeme; yoğun tez yazma sürecinde ihmal ettiğim ve en büyük motivasyon kaynaklarım olan canım yeğenlerim Elif’e, Neval’e ve Mino’ya çok teşekkür ederim.

Rengin Uçkan

2023 - Mardin

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖZ.....	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLO.....	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR	xi
GİRİŞ	1
Metodoloji	5
1. YÖNETİŞİM ve SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI	7
1.1. Yönetişim.....	7
1.2. Sivil Toplum Kuruluşları.....	11
Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşlarının Gelişimi	13
1.3. Sivil Toplum Kuruluşları ve Yönetişim İlişkisi	15
Bölüm Sonucu	17
2. GÖÇ	18
2.1. Göçle İlgili Temel Kavramlar.....	18
Göç	18
Mülteci	19
Sığınmacı.....	20
İkincil Koruma	20
Göçmen Kaçakçılığı.....	20
İnsan Ticareti.....	21
2.2. Göç Kuramları	21
Ravenstein Göç Kanunları.....	21
Everett Lee Göç Kuramı.....	22
Petersen’in Göç Tipleri	23
Göç Sistemleri Kuramı.....	23
İlişkiler Ağı (Network) Kuramı.....	24
2.3. Türkiye’nin Göç Deneyimi	24
Türkiye’nin İç Göç Deneyimi	25
Türkiye’nin Dış Göç Deneyimi	25
Türkiye’den Göçler	26

Türkiye'ye Göçler	26
Bölüm Sonucu	28
3. SURIYE KRİZİNDEN GÖÇ SORUNUNA	29
3.1. Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler	29
Geri Göndermeme İlkesi	29
Türkiye-AB Geri Kabul Antlaşması ve Ortak Eylem Planı	30
3.2. Suriyelilerin Hukuki Statüsü	31
3.3. Geçici Koruma Altındaki Suriyelilerin Yaşadıkları Sorun Alanları	33
Barınma	34
Ekonomik Sorunlar ve İşgücü Piyasasına Erişim	35
Sağlık	37
Çocuk Koruma ve Eğitim	38
Sosyal Uyum	42
Toplumsal Cinsiyet	44
Engellilik	46
Covid-19 Döneminde Yaşanan Sorunlar	47
Bölüm Sonucu	48
4. GÖÇ YÖNETİŞİMİNDE ROL ALAN AKTÖRLER	50
4.1. Göç İdaresi Başkanlığı	50
4.2. Milli Eğitim Bakanlığı	51
4.3. Sağlık Bakanlığı	52
4.4. Yerel Yönetimler	53
4.5. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı	54
4.6. Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD)	55
4.7. Hükümetlerarası Örgütler	56
UNHCR	55
UNICEF	56
AB	56
IOM	57
ILO	57
WFP	57
UNFPA	58
Bölüm Sonucu	60
5. GÖÇ YÖNETİŞİMİNDE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI	61
5.1. Sivil Toplum Kuruluşların Faaliyetleri	61
Nakit Temelli Destek Çalışmaları	61
Geçim Kaynağını Geliştirme Çalışmaları	62
Sağlık Hizmetleri Çalışmaları	64
Toplumsal Cinsiyete Dayalı Çalışmalar	65
Çocuk Koruma ve Eğitim Çalışmaları	67
Bireysel Koruma ve Savunuculuk Çalışmaları	69

Sosyal Uyum Çalışmaları.....	71
Engellilikle İlgili Çalışmalar	72
Covid-19 Döneminde Yaşanan Sorunlara Dönük Yapılan Çalışmalar	73
5.2. Sivil Toplum Kuruluşlarının Faaliyetlerinin Türkiye’deki Sivil Alan Bağlamında Değerlendirilmesi	74
5.3. Sivil Toplum Faaliyetlerinin İnsani Yardımda Yerelleşme Bağlamında Değerlendirilmesi	75
Küresel İnsani Yardım Sistemi.....	76
Yerelleşme Boyutu	77
Bölüm Sonucu	79
6. TARTIŞMA ve SONUÇ	80
Tartışma.....	81
Sonuç.....	84
KAYNAKÇA	88

TABLO

Sayfa No.

Tablo 1: Geçici Koruma Altında Yaşayan Suriyelilerin Geçici Barınma Merkezlerine Göre Dağılımı.....	34
--	----



ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa No.

Şekil 1: Yıllara Göre Geçici Koruma Altındaki Suriyeli Sayısı.	32
Şekil 2: Geçici Koruma Altındaki Suriyelilerin İlk 10 ile Dağılımı	36
Şekil 3: Türkiye’de Geçici Koruma Altındaki Suriyeli Öğrenci Sayısı.....	39



KISALTMALAR

AAR JAPAN	:	Association of Aid and Relief Japan
AB	:	Avrupa Birliği
AFAD	:	Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
ASHB	:	Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
BM	:	Birleşmiş Milletler
BMZ	:	Alman Federal Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Bakanlığı
BMEHS	:	Birleşmiş Milletler Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme
BMESKHK	:	Birleşmiş Milletler Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme
CCTE CP	:	Conditional Cash Transfer – Education, Child Protection (Şartlı Eğitim Yardımı Çocuk Koruma Bileşeni)
DRC	:	Danish Refugee Council
ECHO	:	European Civil Protection and Humanitarian Aid Operations (Avrupa Birliği İnsani Yardım Ofisi)
ERCC	:	Emergency Response Coordination Centre
ESSN	:	The Emergency Social Safety Net
EU	:	European Union
GAP	:	Güneydoğu Anadolu Projesi
GBM	:	Geçici Barınma Merkezi
GIZ	:	Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit
GİGM	:	Göç İdaresi Genel Müdürlüğü
HDD	:	Hayata Destek Derneği
HEP	:	Hızlandırılmış Eğitim Programı
IASC	:	Inter Agency Standing Committee
IFRC	:	International Federation of Red Cross and Red Crescent (Uluslararası Kızılay Kızılhaç Dernekleri Federasyonu)
IGO	:	Inter Governmental Organization (Hükümetlerarası örgütler)
ILO	:	International Labour Organization (Uluslararası Çalışma Örgütü)
INGO	:	International Non-Governmental Organization

IOM	:	International Organization for Migration
IPA	:	Individual Protection Aid (Bireysel Koruma Yardımı)
LEERN	:	Local Engagement Refugee Research Network
L2GP	:	Local To Global Protection
LGBTIQ+	:	Lezbiyen, Gey, Biseksuel, Transgender, Interseksuel, Queer +
MEB	:	Milli Eğitim Bakanlığı
MSYD	:	Mülteciler ve Sığınmacılarla Yardımlaşma Destekleme ve Dayanışma Derneği
NGO	:	Non-Governmental Organization
PIN	:	People in Need
RFL	:	Restoring Family Links (Aile Bağlarının Yeniden Tesisi)
SCI	:	Save The Children International
SGDD	:	Sığınmacı ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği
SNF	:	Special Need Found (Özel İhtiyaç Fonu)
STK	:	Sivil Toplum Kuruluşu
SUY	:	Sosyal Uyum Yardımı
TTB	:	Türk Tabipler Birliği
TKV	:	Türkiye Kalkınma Vakfı
UDHR	:	Universal Declaration of Human Rights (Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi)
UN	:	United Nations (Birleşmiş Milletler)
UNCRC	:	The United Nations Convention on the Rights of the Child (Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına İlişkin Evrensel Sözleşme)
UNFPA	:	United Nations Population Fund (Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu)
UNHCR	:	United Nations High Refugee Commission (Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği)
UNICEF	:	United Nations International Child Emergency Found (Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu)
UNRWA	:	United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East (Birleşmiş Milletler Yakın Doğu'daki Filistinli Mültecilere Yardım ve Bayındırlık Ajansı)
WFP	:	World Food Programme (Dünya Gıda Programı)
WHO	:	World Health Organization (Dünya Sağlık Örgütü)
WHH	:	Welthungerhilfe

GİRİŞ

Göç insanın daha iyi yaşamakla ya da güvenlik ihtiyacı nedeniyle; kendi isteğiyle ya da farklı güçlerin etkisiyle yaşadığı yer değiştirme durumunu ifade etmektedir. Göç hareketi aynı ülke içinde gerçekleştiği gibi farklı bir ülke sınırlarına olacak şekilde de gerçekleşebilmektedir. Kişi ya da topluluğun aynı ülke sınırları içinde gerçekleştirdiği yer değiştirme hareketi iç göç, bulunduğu ülkeden farklı bir ülkeye yaptığı yer değiştirme hareketi ise dış göç olarak adlandırılmaktadır. Uluslararası göç olarak da adlandırılan dış göç içinde bulunduğumuz dönemde küreselleşmenin de etkisiyle her devleti farklı biçimlerde etkileyen bir boyut kazanmıştır.

Uluslararası göç hareketliliğinin arttığı ve artan göçün günümüzde artık sıradan uygulamalarla yönetilmesinin kolay olmadığı açıkça görülmektedir. Bu durum devletleri göç sürecini yönetmek amacıyla yeni çözüm modelleri üretmek ve uygulamak durumunda bırakmıştır. Bu kapsamda üretilen çözüm modellerinden biri de sürecin tek bir aktör üzerinden değil birçok aktörle beraber yürütüldüğü göç yönetişimidir (Tekgöz 2021: 34). Göç yönetişimi göç hareketlerinin kontrol edilmesi, göçün ortaya çıkardığı etkilerin incelenmesi ve bu bağlamda düzenlemelere gidilmesi ile birlikte göç nedeniyle oluşan güvenlik sorunlarının ele alınması açısından önem taşımaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti kuruluşundan günümüze birçok uluslararası göçe hedef ülke ya da transit ülke rolleriyle ev sahipliği yapmıştır. Bu göçler mübadele, savaş, afetlerden kaynaklandığı gibi sosyoekonomik nedenlerle de gerçekleşmiştir. Yıllar içinde göçlerin artması, göç politikalarında farklı yaklaşımlar getirmiş, bununla birlikte farklı kontrol ve yönetim mekanizmaları oluşmuştur. Bu yaklaşımlar hem ulusal hem uluslararası dinamiklerde farklılaşmalar yaratmıştır. Göçlerin gerçekleşme biçimlerinin, göç sonrası ortaya çıkan sonuçların ve göç eden kitlelerin ihtiyaçlarının değişiklik göstermesi nedeniyle göç politikaları gelişmeye ve değişmeye başlamıştır. Düzenlenen politikalar göç hareketlerini takip etmek, düzensiz göçün önüne geçmek ve göç sonrası ortaya çıkan krizleri en aza indirmeyi amaçlamaktadır.

2010 yılında Tunus'ta başlayan Arap Baharı kısa zamanda birçok Orta Doğu ülkesine yayılmış ve rejime karşı ayaklanan muhalif halk ile hükümet yanlısı kişiler arasında çatışmalara neden olmuştur. Rejim karşıtı yaşanan çatışmalar Suriye'ye de sıçramış olup 2011 yılı Mart ayında Suriye'nin güneyinde yer alan Dera şehrinde gösteriler başlamıştır. Ülke içerisinde geniş alana yayılan gösteriler önce sokak çatışmalarını daha sonra büyük kitlelerin çatışmalarını doğurmuştur. Kontrol edilemeyen çatışmalar kısa zaman içerisinde bir iç savaşa dönüşmüştür. Suriye'de yaşanan iç karışıklıklar ve bunun doğurduğu çatışma ortamı çok sayıda insanın yaralanmasına, hayatını

kaybetmesine ve göç etmesine neden olmuştur. Bu durum Suriye Krizi olarak adlandırılmış olup ‘*yakın tarihin en büyük göç dalgası*’ olarak ifade edilmiştir (Erdoğan 2018: 1). Suriye’de ortaya çıkan iç karışıklık ve ardından gerçekleşen çatışmalar nedeniyle birçok kişi evinden ve ülkesinden ayrılmak zorunda kalmıştır. Ülkesinden ayrılan kişiler Türkiye, Irak, Ürdün, Lübnan ve Mısır gibi yakın ülkelere sığınmışlardır. Türkiye bu göç dalgasının büyük çoğunluğuna ev sahipliği yapmıştır. Türkiye’ye yapılan göçler yıllar içinde giderek artmış ve ülke içinde farklı bölgelere yayılmıştır. Suriye’den göç etmek zorunda kalan insanların bir kısmı kamplarda bir kısmı sınır iller ve büyükşehirlerde yaşamaya başlamışlardır (Apak 2015: 126).

Türkiye’ye ülke dışından göç eden insanların isimlendirilmesi ile ilgili Türkiye’nin benimsediği yaklaşım nedeniyle kavramsal kargaşa bulunmaktadır. Şöyle ki; genel uluslararası literatürde bu tür göç eden insanlara şartlarına ve statülerine bağlı olarak göçmen, mülteci, sığınmacı gibi kavramlar kullanılmasına rağmen Türkiye hükümeti özellikle Suriye gibi ülkelerden göçle gelen insanlar için ‘Geçici Koruma Altındaki İnsan’ kavramını tercih etmektedir. Ben bu kargaşayı tez jürisinin de önerisiyle şöyle çözmeyi tercih ettim: Genel uluslararası durumu ifade etmesi ve bilimsel literatüre uygun olması amacıyla tez başlığında ‘sığınmacılar’ kavramını kullanırken, Türkiye’nin yaklaşımına ve mevzuatına uygun olması amacıyla çalışma boyunca T.C. Geçici Koruma Yönetmeliği’nden de hareketle ‘geçici koruma altındaki Suriyeliler’ kavramını kullandım.¹ Bununla birlikte tez çalışmada faydalandığım ilgili kaynakların kullandıkları ifadeler ve kavrama sadık kalmak amacıyla bazı bölümlerde ‘mülteci’ tabirine de yer verdim.

Bugün Türkiye’de geçici koruma altındaki Suriyeli insan sayısı 3.5 milyonun üzerindedir. Önü alınamayan bu göç hareketi bir insani krizi doğurmuştur. Suriye iç savaşı sonrası yaşanan göç hareketliliğinin bir krize dönüşmesi göç sürecinde iyi bir süreç yönetimine olan ihtiyacı da beraberinde getirmiştir. Bu nedenle kuruluşların çalışma alanı ve rollerinde değişiklikler olmuştur. Süreçte göç eden kitlenin ihtiyaçlarına ve niteliğine bağlı olarak yeni göç politikaları oluşturulmuş, kamu kurumlarının hizmetlerinde farklılaşmaya gidilmiş ve sürece hizmet sağlayıcı olarak devlet dışı aktörler de dahil olmuştur. Bu çoklu hizmet sağlayıcılarının işbirliği içerisinde etkin hareket etmesi için göç yönetişimi gündeme gelmiştir. Göç yönetişimi ile birlikte hizmetlerin sağlanmasında kurumlar arası işbirliği artmakta, geniş çaplı hizmetler sunulmakta ve hizmetlerin ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmasında kolaylık sağlanmaktadır. Göç yönetişimi aynı zamanda göçün doğurduğu güvenlik krizini çözmeyi de amaçlamaktadır.

¹ Geçici Koruma Yönetmeliği’nin 61. Maddesi’nde “28/4/2011 tarihinden itibaren Suriye Arap Cumhuriyeti’nde meydana gelen olaylar sebebiyle geçici koruma amacıyla Suriye Arap Cumhuriyeti’nden kitlesel veya bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen Suriye Arap Cumhuriyeti vatandaşları ile vatansızlar ve mülteciler, uluslararası koruma başvurusunda bulunmuş olsalar dahi geçici koruma altına alınırlar. Geçici korumanın uygulandığı süre içinde, bireysel uluslararası koruma başvuruları işleme konulmaz.” ifadesine yer verilmektedir.

Suriye krizi Türkiye için sığınmacılar ve uluslararası koruma kapsamında yasal çerçevesini yeniden düzenleme ve değerlendirme ihtiyacı doğurmuştur fakat bununla birlikte krizin alanda yönetilmesine dair birtakım boşluklar oluşmuştur. Devletin var olan kapasitesi Göç İdaresi Başkanlığı'nın kurulması ve yeni yasal düzenlemelerin uygulamaya konulması için kullanılmıştır. Bu nedenle sahadaki geçici koruma altındaki Suriyeliler krizin yönetilmesi sivil toplum örgütlerine bırakılmıştır (İçduygu 2015: 9). Sivil toplum kuruluşları da bu sürece farklı rol ve modellerle dahil olup işlevsellik göstermişlerdir. Sürecin daha etkin ilerleyebilmesi adına süreçte faaliyet gösteren devlet birimleri ve sivil toplum kuruluşları etkileşim halinde çalışmaya başlamışlardır. Göç sonrası ortaya çıkan sorunlar kapsamında işbirlikleri geliştirilmiş olup ortak çalışmalar yapılmıştır.

Ancak bunlarla birlikte sivil toplum kuruluşlarının süreçlere katılımı yönetim bağlamında değerlendirildiğinde etkinlik ve sürdürülebilirlik konusunda yeni tartışmalar gündeme gelmektedir. Sivil toplum kuruluşları süreçlere dahil olurken birtakım engellerle karşılaşabilmektedir. Bu engeller finansal kapasitenin yeterli olmaması, teknik kapasite yetersizliği, sivil alanın dar olması ve karar alma mekanizmalarına katılımın kısıtlanması olarak gösterilebilir.

Finansal kapasitenin yeterli olmaması daha çok yerel sivil toplum kuruluşları için büyük bir sorun olarak görülmektedir. Sivil toplum kuruluşlarının geçici koruma altındaki Suriyelilere dönük yürüttükleri çalışmaların büyük bir kısmı uluslararası kuruluşlar tarafından finanse edilmektedir. Ancak küresel insani yardım süreçleri göz önünde bulundurularak bakılan bir yaklaşımda uluslararası kuruluşların fonları etkili ve verimli kullanmadığı ya da etkili kullanacak kanallara aktarmadığı tartışmaları gündeme gelmektedir.

Bu tartışmalardan en önemlisi yerelleşme görüşü bağlamında şekillenmektedir. Yerelleşme son dönem insani yardım çalışmalarında karşımıza çıkmakta olan bir yaklaşımdır. İnsani krizlerde sağlanacak hizmetlerin modelinin planlanması ve ihtiyaç sahiplerine eriştirilmesiyle birlikte etkililiği ve sürdürülebilirliği konusunda yerelleşmenin önemine sık sık vurgu yapılmaktadır. İnsani yardım sürecinde uluslararası aktörlerin etkilenmiş bölgede doğrudan faaliyet göstermesinin etkili sonuçları doğurmayacağı yaklaşımı topluluğa daha yakın oluşumlar olan yerel kuruluşların önemini göstermektedir. Yerel kuruluşlarının ve yerel destek topluluklarının her zaman var olan bir dayanışma ağı bulunduğu ve topluluğun ihtiyaçlarını bilme konusunda daha iyi bilgiye sahip olduğu yaklaşımından hareketle uluslararası kuruluşların sürece dahil oluş biçimi de sorgulanmaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde yönetim ve sivil topluma dair kavramsal çerçeve üzerinde durulmuş sivil toplum kuramcılarının görüşleri incelenmiştir. Sivil toplum kuruluşları ile ilgili genel bilgilere yer verilmiş olup Türkiye'de sivil toplum kuruluşlarının gelişimi ele alınmıştır. Çalışmanın

asıl konusu sivil toplum kuruluşlarının yönetim mekanizmalarına dahiliyeti çerçevesinde şekillendiği için bu bölümde sivil toplum kuruluşları - demokrasi- yönetim ilişkisi ayrıca incelenmiştir.

İkinci bölümde göç ve mülteciliğe dair temel kavramlar incelenmiştir. Göç süreçlerinin ve nedenlerinin anlaşılması için göç kuramları açıklanmıştır. Bölüm içerisinde ayrıca Türkiye'nin Cumhuriyet sonrası göç deneyimine değinilmiştir. Türkiye'nin göç deneyiminin ele alınması Suriye göçü sürecinde oluşturulan politikaların anlaşılması bakımından önem taşımaktadır.

Üçüncü bölümde Suriye göçü ve oluşturduğu kriz nedenleriyle birlikte açıklanmıştır. Cenevre sözleşmesi ve geri göndermeme ilkesi Türkiye'nin Suriye krizine yaklaşımı, geçici koruma altındaki Suriyelilerin kabulü ve hukuki statüsünün anlaşılması açısından gözden geçirilmesi gereken temel konuyu oluşturmaktadır. Bununla birlikte üçüncü bölümde yer verilen konulardan biri de Geri Kabul Anlaşması ve bununla birlikte bu anlaşma sürecinde çıkarılan Ortak Eylem Planıdır. Ortak Eylem Planı geçici koruma altındaki Suriyelilerin Türkiye'de bulundukları süre içerisinde ihtiyaçlarının karşılanmasına dönük verilen hizmetler için sorumluluk paylaşımı konusunda büyük önem taşımaktadır. Suriye krizi sonrası bireylerin dilin, toplumsal değerlerin ve hizmet prosedürlerinin farklı olduğu bir bölgeye göç etmesi hak ve hizmetlere erişimlerini zorlaştırmıştır. Bununla birlikte savaş sonrası yaşanan ekonomik sorunlar, ayrımcı uygulamalar ve diğer sorunlar geçici koruma altındaki Suriyelilerin temel yaşam standartlarının altında yaşamalarına neden olmuştur. Bu nedenle geçici koruma altındaki Suriyelilerin Türkiye'de yaşadıkları başlıca sorun alanları üzerinde durulmuştur. Bu bölüm daha sonraki bölümlerde yer alan aktörlerin çalışmalarının incelenmesi bakımından temel niteliğindedir.

Dördüncü bölümde Türkiye'de göç yönetim sürecinde aktif olan kurum ve kuruluşların rolleri üzerinde durulmuştur. Bunlar kamu kuruluşlarını kapsadığı gibi hükümetlerarası örgütleri de kapsamaktadır. Geçici koruma altındaki Suriyelilerin sorunları ve hizmetlere erişimleri kapsamında kamu kurum ve kuruluşlarının yapı ve hizmetlerinde birtakım değişiklikler gerçekleştirilmiştir. Bununla birlikte göç krizine etkin cevap verme ve ülke içindeki düzensiz göç hareketlerinin kontrol altına alınması amacıyla yeni kurumlar oluşturulmuştur.

Beşinci bölümde yerel ve uluslararası sivil toplum kuruluşlarının üçüncü bölümde açıklanan sorun alanlarına dair Türkiye genelinde yaptıkları faaliyetler anlatılmış olup süreçteki rolleri ele alınmıştır. Sivil toplum kuruluşlarının süreçteki faaliyetleri ve göç sonrası ortaya çıkan sorunlara dönük yaptıkları çalışmalar etkileriyle anlatılmıştır. Yapılan çalışmalar dördüncü bölümde olduğu gibi kurum ve kuruluşların etkileşimi bağlamında ele alınmıştır. Bölüm genel itibarıyla sivil toplum kuruluşlarının süreçte nasıl etkinlik gösterdiğiyle birlikte göç yönetimindeki rollerini anlatmayı amaçlamaktadır. Bu nedenlerle bölümde ele alınan bir diğer konu da sivil toplum kuruluşlarının göç

yönetişimindeki rolünün yerelleşme bağlamında ele alınmasıdır. İnsani yardımda yerelleşmenin anlatılması için de küresel insani yardım sistemi incelenmiştir. Bu bölümde insani yardımda yerelleşme ile ilgili üzerinde durulacak noktalar yerel sivil toplum kuruluşlarının göç yönetim mekanizmalarına tam katılımlarını sınırlandıran etkenleri anlamak açısından önem taşımaktadır. Bununla birlikte göç alanında çalışan sivil toplum kuruluşlarının Türkiye’deki sivil alan bağlamında değerlendirilmesi yapılmış ve sınırlılıklar üzerinde durulmuştur.

Tartışma ve sonuç bölümünde sivil toplum kuruluşlarının dahiliyet sürecinde karşılaştığı sınırlamalar açıklanmıştır. Bununla birlikte mevcut göç yönetişimi değerlendirilmiştir. Çalışmada elde edilen bulgular anlatılırken sivil toplum kuruluşlarının süreçte daha etkin olması için küresel ve ulusal boyutta yapılması gerekenler anlatılmıştır. Sunulan öneriler sivil toplum kuruluşlarının geçici koruma altındaki Suriyeliler için daha sürdürülebilir sonuçları olan çalışmalar yürütmesinin sağlanması ve böylece geçici koruma altındaki Suriyelilerin dayanıklılıklarının artırılmasını amaçlamaktadır.

Metodoloji

Bu çalışmada Türkiye’nin geçici koruma altındaki Suriyeliler sürecindeki göç yönetişimi deneyimi, sürece hangi kurumların dahil edildiği anlatılmış olup sivil toplum kuruluşlarının faaliyetleri ve rolleri üzerinde ayrıntılı bir şekilde durulmuştur. Çalışma göç yönetişimine farklı bir perspektiften bakmaya çalışmış olup sivil toplum kuruluşlarının bu süreçteki etkinliğini ve etkinliğin önüne geçen nedenleri açıklamıştır. Göç alanında çalışan sivil toplum kuruluşlarının Türkiye’nin birçok bölgesinde faaliyet gösteriyor olması nedeniyle çalışmada bölge sınırlandırması yapılmamış olup Türkiye genelinde bir araştırma yapılmış; 10 tane yerel ve 10 tane uluslararası sivil toplum kuruluşunun faaliyetleri incelenmiştir.

Söz konusu sivil toplum kuruluşları Türkiye’de geçici koruma altındaki Suriyelilere dönük faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları içerisinde nispeten daha yaygın alanda faaliyet gösteren ve daha görünür çalışmaları olan kuruluşlar olduğu için seçilmiştir. Sivil toplum kuruluşlarının faaliyetleri için websitelerindeki bilgiler ve faaliyet raporları incelenmiştir. Bununla birlikte UNHCR’in mültecilerle ilgili acil durumlarının koordinasyonunu kolaylaştırmak için oluşturduğu operasyonel veri portalında sunulan raporlardan faydalanılmıştır.²

Sivil toplum kuruluşlarının faaliyet gösterdiği alanlara bakıldığında geçici koruma altındaki Suriyeli nüfusunun yüksek olduğu bölgelerde yoğunlaştıkları görülmektedir. Bu süreçte sivil toplum kuruluşlarının rolleri geçici koruma altındaki Suriyelilere kaynak sağlamak olabildiği gibi kaynaklara

² UNHCR veri portalı 2011 yılında oluşturulmuş olup portalda alanda çalışan kurum ve kuruluşların faaliyetlerinin yanında sorun tespitlerine dönük raporlar paylaşılmaktadır. Söz konusu portal mültecilerle ilgili saha çalışmalarına dönük geniş çaplı veri paylaşımlarına yer veriyor olması nedeniyle ulusal ve küresel göç yönetiminde önemli bir role sahiptir. Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://data.unhcr.org/en/situations>

erişimde savunuculuk yapmak şeklinde de devam etmiştir. Aynı zamanda bazı uluslararası sivil toplum kuruluşları doğrudan uygulayıcı olmak yerine farklı kuruluşlar tarafından uygulanan projelerde partner olarak da süreçte etkinlik göstermiştir. Sivil toplum kuruluşları göç yönetişim sürecinde haklara erişim, geçim kaynağını geliştirme, sosyal uyumun sağlanması konularında geniş çaplı faaliyetler yürüterek süreçte önemli bir role sahip olmuşlardır.

Çalışma genel itibarıyla Suriye krizi sonrası göç yönetişiminde sivil toplum kuruluşlarının rolleri üzerinde duracağı için yöntem olarak derinlikli literatür analizi yapılarak bu konuda yazılmış makale, kitap ve tez çalışmaları incelenmiştir. Bunların yanında sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarının incelenmesi kapsamında, bilhassa beşinci bölüm için söz konusu kuruluşların faaliyet raporları ve diğer medya kaynakları temel kaynak olma niteliği taşımaktadır. Tezin genel amacı düşünüldüğünde faaliyetler yönetişim bağlamında ele alındığından sadece sivil toplum kuruluşlarının değil diğer kurum ve kuruluşların da süreçteki çalışmaları araştırılmıştır. Kurumların müdahaleleri sorunlara cevap vermeleri ölçüsünde değerlendirilmiştir.

Bunlarla birlikte önsözde de belirtildiği üzere 2017 yılından bu yana Türkiye'nin farklı bölgelerinde geçici koruma altındaki Suriyelilerle profesyonel olarak çalışıyor olmam nedeniyle sorun alanları ve yönetişim mekanizmasının işleyişi ile birlikte farklı alanlardaki saha deneyimlerimden edindiğim bilgilere yer verilecektir. Bursa ve Mardin illerinde yaptığım 2000 üzeri hane ziyareti ve yaklaşık 3000 bireysel görüşme, süreçte kadın, çocuk ve engelliler başta olmak üzere zorunlu göç sonrası ortaya çıkan sorunların tespiti konusunda önemli bir noktayı oluşturmaktadır. Yapılan tez çalışması bu açıdan bakıldığında hem saha deneyimi hem farklı kaynakların analiz edilmesine dayanıyor olması nedeniyle önem taşımaktadır.

Bu çalışmayla birlikte

- “Sivil toplum kuruluşları göç sonrası ortaya çıkan sorunlara nasıl cevap vermiştir?”,
- “Sivil toplum kuruluşlarının etkinlikleri insani yardımda yerelleşme bağlamında ele alındığında ortaya çıkan sonuçlar nelerdir?”,
- “Sivil toplum kuruluşlarının daha etkin insani yardım çalışmalarında bulunmaları için yapılması gerekenler nelerdir?” sorularına cevap aranmıştır.

Literatür analizinde göç yönetişimi, Suriye göçü ve sivil toplum kuruluşları bağlamında birçok çalışmanın yapıldığı görülmektedir ancak Türkiye'deki göç alanında çalışan hem yerel hem uluslararası sivil toplum kuruluşlarının sağladıkları hizmetlerin neler olduğunu yönetişim bağlamında açıklayan bir literatür çalışmasına rastlanmamıştır. Araştırma Türkiye'deki göç yönetişimini insani yardımda yerelleşme bağlamında değerlendiren nadir çalışmalardan biri olma niteliğindedir.

1. YÖNETİŞİM ve SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI

Yönetişim, sivil toplum kuruluşlarının karar alma süreçlerindeki etkinliğine önem vermekte ve söz konusu aktörlerin birbirleriyle etkileşimlerini güven ortamında yürütmeyi planlamaktadır. Yönetişim bir otoritenin egemenliğine değil sisteme dahil edilen aktörlerin eşit karar hakkına sahip olmasının öngörülmesine dönük olup yerel yönetim, küresel yönetim, göç yönetimi ve diğer farklı alanlarda uygulama alanı bulmaktadır.

Çalışmadaki ana konunun sivil toplum kuruluşlarının yönetim süreçlerindeki rolü olması nedeniyle aşağıdaki alt başlıklarda yönetim ve sivil toplum kuruluşları kavramları ile aralarındaki ilişki açıklanmıştır.

1.1. Yönetişim

Küresel boyutta meydana gelen teknolojik, siyasi, toplumsal ve ekonomik gelişmeler birçok farklı toplumsal alanda değişime neden olmuştur ve yönetsel sistemler de bu değişimlerden etkilenmiştir. Bu değişimler yönetsel sistemler ile ilgili birçok ağ, düşünce, kurum ortaya çıkarmış olup ortaya çıkan bu olgulardan biri de yönetim olmuştur. Yönetişimin ortaya çıkmasıyla yöneten ve yönetilen ilişkilerinde bilinen uygulamaların dışına çıkmış ve hizmet sunumları farklı boyut kazanmıştır (Sobacı 2007: 209).

Yönetişim bir yönetsel sistem içerisindeki karar alma süreçlerinde kararlardan etkilenecek bütün aktörlerin söz sahibi olmasına dönük oluşturulmuş düzen olarak tanımlanmaktadır. Yönetim süreçlerinde tabandan tavana doğru hiyerarşik bir yol izlenirken yönetimde aktörlerin karar verme süreçlerine eşit bir şekilde katılımını sağlayan yatay bir sistem amaçlanmaktadır. Bu uygulama sistemlerin daha demokratik bir şekilde yürütülmesini ve alınan kararlardan etkilenecek birey ve kurumların hem söz hem sorumluluk sahibi olmasını amaçlamaktadır. Yönetişim kavramı uluslararası kuruluşların da gündeminde yer almakta ve bu durum yönetime uluslararası alanda verilen önemi ortaya koymaktadır. Yönetişim farklı aktörler arasında işbirliği kurma rolüne sahip bir çatı niteliğindedir. AB Komisyonu yönetim ağlarını teşvik eden bir yaklaşımı vurgulamaktadır. Bu yaklaşım yerel kuruluşların karar alma süreçlerine dahilietini öngörmektedir (Mutlu, Demirkaya 2018: 64). Yönetişim, ölçülmesi ve uygulanabilirliğiyle de gündeme gelmektedir. Çünkü yönetim çok yönlü bir karar olup ihtiyaçlara cevap verebilmesi için birtakım ilkelere sahip olması gerekmektedir. Bu ilkeler şeffaflık, katılımcılık, stratejik planlama, etkinlik, verimlilik ve sürdürülebilirlik olarak gösterilebilir (Dilaveroğlu 2020: 48).

Çok düzeyli yönetim yaklaşımı amaç itibarıyla kamu politikalarının oluşturulması sürecinde karar alma aşamalarında devlet, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarından oluşan çoğulcu yapının katılımcılığını savunur. Çok düzeyli yönetimde uluslararası, ulusal ve yerel kademeler arasında hiyerarşinin kaldırılması gerektiği söylenir. Çok düzeyli yönetim bir karar alma sürecinde bir sorun kapsamında kalıcı aktörler arasında oluşturulmuş ağ bağlantılarıyla diğer aktörler arasındaki müzakere sürecini ifade etmektedir (Dede 2012: 243). Çok düzeyli yönetimde devletin işlevleri sorun kapsamında uluslararası ve yerel bağlamda değişebilmektedir. Bu yönetim anlayışında bir amaç kapsamında dikey ve yatay hareketlilikler yaşanmakta ve sürece ulus ötesi aktörler de dahil olabilmektedir.

Diğer yandan küreselleşme uluslararası sistemin bir '*küresel köy*' haline geldiğini vurgulamaktadır. Küresel köy kavramı ile devletler arasındaki sınırların küreselleşmenin etkisiyle giderek önem kaybettiği ifade edilmektedir. Bu durum insan ilişkilerinin sınırlardan bağımsız geliştiğini ve gelişen iletişim kanallarıyla birlikte yoğunlaştığını ifade etmektedir. Bu ilişkilerle birlikte politik, ekonomik ve sosyal ilişkilerde önemli değişimler yaşanmıştır (Gözen 1997: 77). Küresel yönetim küreselleşmenin doğal bir sonucu olup uluslararası sorunların çözüm arayışlarında karşımıza çıkmaktadır.

Heywood, küresel yönetimi bireysel, ulusal ya da uluslararası aktörlerin faaliyetlerini aşan toplumsal konularda meydana gelen sorunların çözüme ulaştırılması ya da düzenlenmesi amacıyla oluşturulan ve ilgili kuruluşlardan oluşan sistem olarak tanımlamaktadır. Küresel yönetimin güvenlik, özgürlük, dayanışma, adil sistemler oluşturma ve iyi yönetimin sağlanması gibi konuları çalışma alanına alması gerekmektedir (2011: 538). II. Dünya Savaşı'ndan sonra devlet ve devlet dışı aktörleri kısıtlayan birçok uluslararası kuruluşun ortaya çıkması küresel yönetimin arttığını göstermektedir. Bununla birlikte uluslararası hukuk ve bu kapsamda yapılan sözleşmeler de birer küresel yönetim uygulaması örneğidir. Küresel yönetim ağırlıklı olarak '*çoklu düzeyde*' gerçekleşmekte olup devlet dışı birçok aktör sürece dahil edilmektedir. Bu aktörler arasında sivil toplum kuruluşları ve çok uluslu şirketler de bulunmakta ve süreçte belirgin bir rol oynamaktadır (Şirin-Öner 2018: 311).

Yerel yönetimler açısından bakıldığında demokrasinin uygulanabilirliği ve yönetsel süreçlerde katılımcılığın sağlanması için bazı aktörlerle işbirliği yapmak amacıyla çalışmalar yapılmakta ve bu durum yerel yönetim olarak ifade edilmektedir. Belediyeler yerel yönetim anlayışının yerleşmesi ve hizmet sunumunda kaliteyi sağlayabilmek için çeşitli düzenlemeler yapma yoluna gitmektedir. Bu anlayışla işlevsel hizmet modellerinin yerel yönetimlerin yalnızca kendi çalışmalarıyla sağlanmayacağı bilinci oluşmuştur. Bu bilincin ortaya çıkardığı yerel yönetim düşüncesi ile farklı

kamu kuruluşları, sivil toplum kuruluşları ve özel sektör de süreçlere dahil edilmeye başlanmıştır (Demir 2018: 195).

Yerel yönetişimin çalışma alanı genellikle yerel yönetimlerdir ve yerel yönetimler devletin altında bulunmakta olan bir birim olup bulunduğu alana hizmet sağlama görevini üstlenmektedir. 1980 yılı sonrası neoliberal politikaların uygulanması ile yerel yönetimlerin önemi artmış olup bu birimler demokratikleşmenin sağlandığı kurumlar olarak görülmeye başlanmıştır (Doğan 2016: 80). Yerel yönetişim uygulamaları tam katılım ve demokratik bir sistemin oluşması için karar alma süreçlerine sivil toplum kuruluşlarının, kent konseylerinin ve farklı demokratik mekanizmalarının dahil edilmesini savunur. Bu uygulama ile topluluklar kendilerini ilgilendirecek kararlarda söz sahibi olmakla birlikte sorunları dile getirme, gündem belirleme ve kamuoyu oluşturma fırsatı bulmaktadırlar.

Bu çalışmanın ana konusu olan göç açısından bakıldığında ise göçün birden fazla kurum ya da farklı bir sistemin ihtiyacını doğurması nedeniyle göç yönetişimi özellikle çok önemli hale gelmiştir. Göçün bir kurum ya da ulusun tek başına kontrol edemeyeceği bir süreç olması nedeniyle sisteme farklı aktörlerin dahil edilmesi ihtiyacı doğmaktadır. Birbirinden farklı ve çok sayıdaki aktörlerin bilgi ve görev paylaşımı, sistemin düzenlenmesi ve göçün kontrol altına alınması göç yönetişimi olgusunu ortaya çıkarmıştır. Göç yönetişimi göçün gerçekleşme alanına göre bölgesel, ulusal ya da küresel boyutta olabilmektedir.

Göç süreçleri hem göç edilen ülkede hem uluslararası boyutta politik, ekonomik ve güvenlik temelinde birtakım etkilere yol açmaktadır; bu etkiler hem göç eden kitleyi hem ev sahibi toplulukları hem de farklı ülkeleri etkilemektedir. Göçün ve etkilerinin küresel bir boyut kazanmasıyla birlikte etkilenen ülkeler nezdinde göçlerin seyrine ve ortaya çıkan sonuçlara dair endişeler oluşmaktadır. Bu durum ülkeleri iç ve dış politikalarında birtakım yasal düzenleme ve işbirlikleri kurmaya itmektedir

Uluslararası işbirliği, göçün uluslararası boyutları olan bir olgu olması nedeniyle göç yönetişiminde önemli bir basamak durumundadır. Devletlerin kendi mevzuatlarında yaptığı düzenlemeler göçü engellemede yeterli değildir ve güvenliği sağlanması, insani ihtiyaçlar, ekonomik durumlar nedeniyle göç yönetişimine ihtiyaç duyulmaktadır. Küresel göç yönetişimin sağlanması için sürece birden fazla ülkenin ve diğer aktörlerin dahil edilmesi gerekmektedir (Kara, Dönmez-Kara 2016: 6). Göç yönetişimi bir bakıma küresel kamu yararını sağlamaya yöneliktir. Mültecilerin korunmasının ortaya çıkardığı fayda devletlere eşit bir şekilde dağıtılmamıştır fakat bütün devletleri farklı açılardan etkilemesi açısından önem arz etmektedir (Betts 2010: 109).

Küresel göç yönetişiminin oluşumu; farklı kurum, süreç, ağlar ile birlikte ulusal ve uluslararası göç rejimleri altında farklı nedenlerle göç eden kişilerle birlikte şekillenmektedir. Neoliberal yönetim anlayışı bu düzenin oluşmasında önemli bir konuma sahip olup bu parçalanmış yapıyı bir arada

tutmaktadır (Ihlamur-Öner 2021: 209). Bu göç yönetişimi düzeninde sisteme devletler, hükümetlerarası örgütler, sivil toplum kuruluşları ve farklı türde ilgili oluşumlar dahil edilebilmektedir.

UNHCR, küresel göç yönetişiminde kilit rollerden birine sahip olup zorla yerinden edilmiş kişilerin güvende yaşayabileceği başka bir devlete sığınma talebinde bulunması, uyumunun sağlanması ya da yeniden yerleşme seçenekleri için çalışmaktadır. Bununla birlikte yerinden edilmiş kişilerin temiz su, sanitasyon ve sağlık hizmetleri ile birlikte barınma ve temel ihtiyaçlarını karşılamaya dönük çalışmalar yürütmektedir (UNHCR 2022a). IOM, 21. Yüzyılda uluslararası göçe dair kapsamını genişleterek sorunlarının anlaşılmasını sağlamak, kalkınmaya katkıda bulunmak, insan onurunu sağlamak amacıyla sivil toplum ve hükümetlerle çalışan önemli bir aktör olmuştur. Bununla birlikte IOM; siyasal, sosyal ve kültürel sorunlar bağlamında küresel göç yönetişimi süreçlerinde önemli bir konumdadır (IOM 2022).

Yakın zamanda savaş nedeniyle göç etmek zorunda kalmış toplulukların durumu uluslararası örgütlenmeler bağlamında ele alındığında küresel göç düzenlemeleri sorununun vahim olduğu ortaya çıkmaktadır. Göç süreçlerinin insan hakları temelinde, etkili bir şekilde düzenlenmesi için yasal düzenleme ve örgütlenmelere ihtiyaç duyulmaktadır (Oğuz-Gök 2016: 67). Ülkelerin çoğu göç yönetişim süreçlerini iç göçten çok uluslararası göçe ve ortaya çıkardığı sorunlara çözüm bulacak şekilde düzenlemektedir. Bu kapsamda yapılan yasal düzenlemeler, uluslararası işbirlikleri ile desteklenmekte; göç politikalarının oluşturulması sürecinde rol oynamaktadır. Yapılan düzenlemeler göç edenler ile birlikte ülkelerin güvenliklerini de sağlama amacı taşımaktadır (Dönmez-Kara 2015: 325). Ülke içinde yaşanan düzenlemeler göçmenlerin kabulü, yerleştirilmesi ve hizmet sağlayıcıların belirlenmesi temelindedir.

Türkiye'deki göç yönetişiminde uluslararası kuruluşlar ve müdahaleler göç yönetişiminin şekillenmesinde önemli bir konuma sahiptir. Göç yönetişim süreçlerine kamu kurumları ile birlikte hükümetlerarası örgütler, sivil toplum kuruluşları ve göçmen ağları dahil olabilmektedir. Türkiye'de göç yönetişimi ulusal dinamikler ile birlikte küresel göç dinamikleri bağlamında şekillenmektedir. Bu nedenle göç yönetişiminde henüz tam bir sistemin olmadığı ve gelen göç kitleleri ile birlikte göçle gelenlerin göç etme nedenlerine bağlı şekillendiği görülmektedir.

Orta Doğu'da yaşanan siyasal gerilimler ve bu durumun ortaya çıkardığı çatışma ortamı nedeniyle birçok insan can güvenliklerini sağlamak amacıyla göç etmek zorunda kalmış ve bu göçlerin büyük bir kısmı Türkiye'ye gerçekleşmiştir. Orta Doğu'dan Türkiye'ye gerçekleşen göçlerin bir kısmının Irak ve İran'dan gelen göçler olduğu bilinmekte birlikte en büyük göç dalgasını Suriyeli

sığınmacılar oluşturmaktadır. Söz konusu göçlerin Türkiye'deki göç yönetişiminin dönüşümü noktasındaki rolü büyük olmuştur.

Türkiye'deki göç yönetişiminde Göç İdaresi Başkanlığı; UNHCR, IOM gibi kuruluşlarla birlikte göç alanında çalışmakta olan sivil toplum kuruluşları ile de etkileşim halindedir. Göç İdaresi Başkanlığı katılımı önemsemekte ve göçle ilgili eylem ve strateji planları oluştururken ulusal ve uluslararası kuruluşların, kamu kurumlarının, diğer paydaşların işbirliğini sağlamaya çalışmaktadır.

Göç İdaresi Başkanlığı göç yönetişiminde önemli bir konumda olup hareketlerinin düzenlenmesi, kimlik verilmesi ve koordinasyon sağlaması süreçlerini yürütmektedir. Göçmenlerin kabulü ve yerleştirilmesi konusunda kilit rol oynayan Göç İdaresi Başkanlığı il bazındaki müdürlükleri aracılığıyla faaliyet göstermektedir. İl göç idareleri kimliklerin verilmesi ve göçün düzenli hale getirilmesiyle birlikte göçe dair çalışan kurumlardan aldıkları raporlarla hizmetlerin takibini gerçekleştirmektedir.

UNHCR, Bölgesel Mülteci Dayanıklılık Planı (3RP) kapsamında her yıl bölgesel düzeyde belirlenen başlıca sorunları açıklamakta ve bu sorun alanlarına dönük müdahale planları gerçekleştirilmesini önermektedir. Sivil toplum kuruluşları ve kamu kurumları mültecilere dönük müdahale planlarını bu çerçevede belirtilen planlara göre şekillendirmektedirler. IOM ise çok yönlü hizmet sunumu yaklaşımıyla mültecilerin eğitim, sağlık, geçim kaynakları ihtiyaçlarının karşılanmasına dönük çalışmalar yürütmektedir. Bunlarla birlikte sivil toplum kuruluşları göç yönetişiminde sorun tespiti ve çözümü yaklaşımıyla kamunun dolduramadığı boşlukların doldurulması konusunda önemli bir role sahiptir.

1.2. Sivil Toplum Kuruluşları

Sivil toplum en genel tanımıyla bireylerin devlet otoritesi dışında, bir baskı unsuru altında kalmayarak bir araya geldikleri ve toplumsal bir amaç güderek örgütlendikleri alanı ifade etmektedir. Sivil toplumun örgütlenme şekilleri ve kuruluş amaçları toplumlara göre farklılık göstermektedir.

Walzer, teorik düzeyde bir sivil toplum savunuculuğu yapmakta ve bu savunuculukta sivil toplumu ideal olarak toplumda iyi bir ortamın düzenlenmesi olarak görmektedir. Bu anlayışa göre yaşamın anlamı ve değerine dönük farklı düşünce biçimleri sadece sivil toplumda kendisini gösterebilir ve sivil toplum, bireylere göre değişen yaşam şekillerinin bir arada bulunması için ideal ortamdır. Sivil toplum devletin özgürleşmesi için çalışmaktadır ve bazı biçimlerde devletle ilişkilidir. Fakat sivil toplumun amacı devlet içerisinde resmi bir görev ya da güç sahibi olmak değildir. Farklı bir şekilde açıklanacak olursa sivil toplumun politik amacı doğrudan iktidara sahip olmakla ilişkili değil, etki alanını genişletmek ile ilişkilidir. Söz edilen bu etki alanı kamusal alanda resmi olmayan tartışma

ortamları, kültürel ve demokratik alanlar aracılığıyla sahasını genişletmektedir. Sivil toplumun varlığını sürdürebilmesi ve gerçek işlevini ortaya koyması için mutlak surette demokratik bir devlete ihtiyaç duyulmaktadır. Sivil topluma tamamen yabancılaşan bir devlet varlığını sürdüremeyecektir. Medeniyet, politik uzmanlık, devlete bağlılık bir devletin tek başına sağlayabileceği özellikler değildir. Bu noktada sivil toplum düşüncesinin gerçekleşmesi için üç koşula ihtiyaç duyulmaktadır. Bunlardan ilk olanı devletin merkezden yönetim sisteminin kaldırılmasıdır. Böylelikle yurttaşlar hem belli sorumluluklar alabilecek hem politik sistemde daha aktif olabileceklerdir. İkinci koşul olarak ekonominin pazardaki farklılığı arttıracak şekilde sosyalleştirilmesinin sağlanmasıdır. Son olarak toplumun farklılıkları ve kimlikleri anlaması amacıyla yerel ve çoğulcu bir nitelik kazanması gerekmektedir (Walzer 1991).

Sivil toplum ihtiyaçlar temelinde kurulmuş bir toplumsal birimdir. Sivil toplumda topluluğun iradesi esastır ve topluluktaki bireyler bağımsız iradelerinden önce bu iradeyi esas almalıdır (Mardin 2006: 22). Sivil toplum düşüncesi özerk bir alandır yani bu alan toplumun devletten belirgin bir şekilde ayrılmasını ifade eder. Burada devleti sivil toplumdan ayıran özelliğin insan davranışına kurallar koyması ve özgürlük alanının çok geniş olmaması olarak gösterilebilir (Shils 1991: 19).

Toplum ile devlet arasındaki basamak olarak tanımlanan sivil toplum diğer bir anlamıyla devletin kapsama alanı dışındaki bazı toplumsal gruplar tarafından bir araya getirilen alanı ifade etmek için kullanılan bir kavramdır. Sivil toplum kuruluşları sivil toplumun zemini olarak tanımlanabilir. Söz konusu sivil toplum olgusu soğuk savaşın sona ermesiyle küresel boyutta daha geniş kesimlerce bilinir olmaya başlamıştır (Çaha vd. 2013: 13).

Sivil toplum kuruluşları devlet otoritesi dışında toplum ile devlet arasında bir aracı rolü üstlenerek örgütlenmiş, özerk bir alana sahip olan ve bireylerin ortak bir amaçla bir araya gelmiş olduğu ortak bir alanı ifade etmektedir (Usta 2006: 7). Sivil toplumla ilgili faaliyetlerde bulunan örgütlenmelerin tamamı genellikle sivil toplum kuruluşu olarak bilinmektedir. Fakat modern toplumlarda sivil toplum kuruluşu olmanın öncelikli şartları bulunmaktadır. Bu şartlar gönüllü bir şekilde bir araya gelmiş olmak, ekonomik bir kaygının bulunmaması, toplumun yararına çalışıyor olmak ve toplumun aydınlanmasına katkıda bulunmak gibi şartlar olarak gösterilebilmektedir (Özer 2008: 91).

Küreselleşmenin etkisiyle sivil toplum kuruluşları devletlerde toplumu yönlendirmedeki rolleriyle politika oluşturma süreçlerinde etkili bir aktör olarak öne çıkmaktadır (Talas 2011: 391). Toplum içerisinde bireyler aynı ilgi alanına sahip insanlarla ilişki kurmak amacıyla sivil toplum kuruluşlarına katılım göstermektedir. Sivil toplum kuruluşları da bu noktada örgütlenmiş bireylerin dile getirdikleri sorunları çözüm alanına taşıma işlevi üstlenir. Bu süreçte savunuculuk rolü ile gereken

durumlarda devlete karşı muhalefet edebilmektedir. Bu savunuculuk çalışmalarının karşılık bulduğu ve politikaların bu yönde geliştirildiği durumlar görülmektedir ve bu durum sivil toplum kuruluşlarının politika oluşturmadaki etkisini göstermektedir (Özer 2008: 92). Devlet dışı aktörler olan sivil toplum kuruluşları toplumla yakın temas ediyor olmaları nedeniyle ihtiyaçlar hakkında daha çok bilgiye sahiptirler. Bu nedenle devlet ve toplum arasındaki aracı rolleriyle etkinlik göstermektedirler.

Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşlarının Gelişimi

Türkiye’de sivil toplum kuruluşlarının varlığı Osmanlı Devleti’ne kadar dayanmaktadır fakat dönüm noktasının modernleşme ile birlikte 1980 sonrası dönem olarak gösterildiği söylenebilir. Modernleşmenin de etkisini göstermesiyle 19. Yüzyılda Osmanlı Devleti’nde vakıf, lonca vs. olarak bilinen sivil toplum kuruluşlarına farklı tür örgütlenmeler de eklenmiştir. Sivil toplumun gelişimini etkileyen diğer bir tarihsel faktör de tek partili siyasal hayattan çok partili siyasal hayata geçiştir. Tek partili siyasal hayatta sınırlandırılan sivil toplum kuruluşu faaliyetleri siyasal yapının değişmesiyle faaliyetlerini yürütmeye başlamıştır (Çaha vd. 2013: 19).

1980 sonrası ulusal ve uluslararası alanda yaşanan politik ve ekonomik dönüşümler sivil toplum kuruluşlarının gelişiminde etkili olmuştur. Neoliberal politikalar ekonomik dönüşümlere yol açmış bu durum çalışma hayatında da farklılıkların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Sendikalar bu dönemde artmaya başlamış ve sendikaların faaliyetlerinde dönüşümler yaşanmıştır. Aynı dönemde siyasal hayatta yaşanan sağ-sol çatışmaları düşünce kuruluşlarının varlığını arttırmıştır.

1980 sonrası dönemde artan diğer bir sivil toplum örgütlenmesi örneği de hemşehri dernekleridir. Köylerden kentlere yaşanan ya da küçük şehirlerden büyük şehirlere yaşanan göçlerin artmasıyla şehirlerde toplumsal hareketlilikte artış meydana gelmiştir. Bu durum aynı zamanda sosyoekonomik yetersizlikleri; aile ve soy bağlarının zayıflama kaygısını ortaya çıkarmıştır. Kentleşmenin ortaya çıkardığı bu değişimler toplumsal dayanışma gerekliliği düşüncesinin oluşmasına yol açmıştır. Bu durum örgütlenme bilincini arttırmış olup yeni örgütlenmeler oluşmaya başlamıştır.

Sivil toplum kuruluşlarının gelişimi açısından önemli diğer bir dönüm noktası ise 2000’li yıllardaki Türkiye-Avrupa Birliği (AB) ilişkileridir. Avrupa Birliği’nin karar alma süreçlerinde katılıma verdiği önem ve bu kapsamda sivil toplum kuruluşlarının önemsemesi AB’ye katılmak isteyen Türkiye’de sivil toplum kuruluşlarının gelişimini hızlandırmıştır.

Avrupa Birliği demokratikleşmeye büyük önem vermekte ve sivil toplum kuruluşlarının karar alma süreçlerine katılımını demokratikleşmenin önemli bir gereği olarak ele almaktadır. Bu nedenle aday ülkelerin sivil toplum kuruluşlarının niteliğini yüksek oranda önemsemekte, aktif ve sorumlu bir katılımın sağlanmasıyla bütünleşmenin oluşabileceğini savunmaktadır. AB bu amaçla aday ülkelerdeki

sivil toplum kuruluşlarını farklı yollarla desteklemektedir. Türkiye Avrupa Birliği'ne adaylık sürecinde sivil toplum kuruluşları alanında birtakım düzenlemeler yapma yoluna gitmiş olup bu süreçte sivil toplum kuruluşları sayı olarak da artmıştır aynı zamanda büyük önem kazanmaya başlamıştır (Tutar vd. 2012: 440).

Avrupa Sosyal Şartı örgütlenme özgürlüğüne verdiği önem şartın 5. Maddesinde şu sözlerle açıklamaktadır: *“Akit Taraflar, çalışanların ve çalıştıranların ekonomik ve sosyal çıkarlarını korumak için yerel, ulusal ve uluslararası örgütler kurma ve bu örgütlere üye olma özgürlüğünü sağlamak veya geliştirmek amacıyla ulusal mevzuatın bu özgürlüğü zedelemesini veya zedeleyici biçimde uygulanmasını önlemeyi taahhüt ederler”* (Council of Europe 1996: 8).

1996 yılında Türkiye'nin de katılmış olduğu Habitat II konferansı Türkiye'de devletin sivil toplum kuruluşlarına verdiği önemin artmasının önemli bir kademesi olarak gösterilebilir. Bunun nedeni bu konferansta alınmış olan Yerel Gündem 21 kararlarının sivil toplum kuruluşlarının karar alma süreçlerine dahil edilmesinin önemsenmesi ve bu durumun toplumsal kalkınmanın şartı olarak görülmesidir.

Türkiye'de son yıllarda gelişmekte olan bir diğer sivil toplum kuruluşu örneği ise mülteci ve sığınmacılara hizmet veren sivil toplum kuruluşlarıdır. Sınır ülkelerinden bazılarının uzun süreli savaş durumunda olması çatışmalardan etkilenen insanların göç etmelerine neden olmaktadır. 2011 yılından bu yana yaşanmakta olan Suriye iç savaşı bu duruma en yakın örnek olarak gösterilebilir. Devletin geçici koruma altındaki Suriyelilere dönük hizmetlerinin yetersiz kalmasıyla sivil toplum kuruluşları insani yardım misyonuyla büyük sorumluluk üstlenmiş olup bununla birlikte yeni sivil toplum kuruluşları oluşmuştur.

Sivil toplum kuruluşlarının Türkiye'de karar alma süreçlerine katılma çalışmaları savunuculuk, demokratikleşme, kamu politikalarının ve sosyal politikalarının oluşturulması gibi alanlarda etkili olmaktadır. Faaliyetler bunları kapsamakla birlikte bunlarla sınırlı değildir ve alanlara göre değişebilmektedir. Sivil toplum kuruluşları Türkiye'de ve dünyada doğası gereği doğrudan politika belirlemez fakat aracı ve savunucu olma, kamuoyu oluşturma işlevleriyle politika belirlemede etkili olur.

Sivil toplum kuruluşları kamu sektörü ve özel sektör dışında toplumsal faaliyetler yürütmek amacıyla ortaya çıkan üçüncü sektör olarak görülmektedir. Küreselleşmenin etkisiyle sivil toplum kuruluşları yerel ve ulusal rollerini aşip ulus üstü roller kazanmaya başlamışlardır (Akiş 2009: 41). Bilgi çağı toplumlarında dönüşüme yol açmış, hesap verebilirlik ve şeffaflık olgularının öneminin artmasıyla devletlerin hem birbiriyle hem kendi içindeki toplumla ilişkilerinde farklılaşmalar meydana gelmiştir. Bu ilişkilerde belirleyici rol alan aktörler arasına sivil toplum kuruluşları, uluslararası

oluşumlar, medya kuruluşları ve farklı diğer ağlar eklenmiştir. Sivil toplum kuruluşlarının yürüttüğü uluslararası faaliyetler de bu süreçte kendine yer bulmuştur (Eren 2017: 38). Sivil toplum kuruluşları uluslararası arenada politika oluşturma, lobicilik, kriz durumlarında insani yardım faaliyetleri yürütme rolleriyle yer almaktadırlar.

Türkiye'deki uluslararası örgütlerin çalışmalarına bakıldığında söz konusu durumun örneklerinin farklı alanda kendisini göstermekte olduğu görülmektedir. Türkiye'de uluslararası sivil toplum kuruluşları insani yardım, kültürel çalışmalar, ekonomik ilişkiler, araştırma ve eğitim gibi konularda çalışmalar yapmaktadır (Eren 2017: 40).

2014 yılından önce Türkiye herhangi bir uluslararası sivil toplum kuruluşunun ülke sınırları içinde faaliyette bulunmasına izin verme konusunda endişeli davranmıştır. 2013 yılının bitimine kadar 10-12 arasında uluslararası sivil toplum kuruluşunun kayıt yaptırmasına izin verilmiştir ve birçok uluslararası sivil toplum kuruluşunun kayıt başvurusu reddedilmiştir (Dinçer 2014: 30). 04.11.2022 itibarıyla Türkiye'de temsilcilik açmasına ya da faaliyet göstermesine izin verilen uluslararası sivil toplum kuruluşu sayısı 136'dır. Bu uluslararası sivil toplum kuruluşlarının büyük bir kısmının çalışma alanları göç, sağlık, eğitim, insani yardım afet ve çocuk korumadır. Bununla birlikte bu kuruluşlar içinde iş insanları dernekleri ve inanç temelinde kurulmuş sivil toplum kuruluşları da bulunmaktadır (İç İşleri Bakanlığı 2022).

1.3. Sivil Toplum Kuruluşları ve Yönetişim İlişkisi

Sivil toplum kuruluşları ülke içinde ve dışında yaptıkları faaliyetlerle devlet etkinliğine katkıda bulunmakta ve devletin varlığını sürdürmesinde rol oynamaktadır. Sivil toplum kuruluşların katılıma katkısı farklı biçimlerde örneklendirilmekle birlikte bunun en iyi örneği üyelerine işbirliği ve sorumluluk bilinci aşılması olarak gösterilebilir (Putnam 1993: 326). Demokrasi bireylerin birbirleri ile olan ilişkilerinin yanı sıra devlet ve toplum ile ilişkilerinde düzenlemeleri amaçlayan bir yönetim şeklidir. Demokrasinin gelişmesi devlet ve toplum arasındaki beklentiye dayalı olduğu için gelişim süreci toplumlara göre farklılaşabilmektedir. Demokrasiyi diğer sistemlerden ayıran özelliği toplumun bütün bireylerini koruma ve gözetleme amacı taşıyor olmasıdır (Ural 1988: 453).

Demokratik yönetimlerin ideal olanı sağlayabilmeleri için katılımcılık yoluyla politik alanda temsiliyet, toplumsal hakların benimsenmiş olması, eşitlik ve özgürlük anlayışının yerleşmiş olması gerekmektedir. Sivil toplum demokrasi anlayışının yerleşmiş olması için gerekli bir alan olmakla birlikte tek başına yeterli değildir. Diğer aktörlerle işbirliğinde bulunduğu sürece anlam kazanır (Ercoskun 2020: 54). Toplumda demokratik dönüşümün sağlanması için birtakım şartlar gerekmektedir. Bunlar; eğitim olanaklarının bireylerin gelişimini sağlayabilmesi, bireylerin sosyo-

ekonomik ihtiyaçlarının karşılanabilmesi ve bilincin yüksek olması olarak gösterilebilir. Söz konusu seviyelere erişilmesi de toplumda tam katılımın nnn açılması, demokrasiye engel olabilecek geleneksel algıların aşılması olmasına bağlıdır (Ercoşkun 2020: 42).

Sivil toplum kuruluşlarının politikaları etkilemede kullandıkları yöntemler politika ağları yaklaşımı ve savunuculuk olarak gösterilebilir. Savunuculuk yaklaşımı kapsamında sürece gündem oluşturma ve devletin baskı rolünü azaltma rolüyle dahil olunmaktadır. Bu süreçlerde sivil toplum kuruluşları demokratikleşme amacı taşıyan kuruluşlarla işbirliğine girmekte ve bu kuruluşlar arasında ilişki kurulmasını sağlamaktadır. Bu yaklaşım ağırlıklı olarak vresel konular, insan hakkı ihlalleri ve ayrımcılık konularında kullanılmaktadır. Politika ağları yaklaşımında farklı oluşumlarla politikaları etkileyebilmek amacıyla ilişki kurulmaktadır. Söz konusu ilişkiler ulusal olduğu gibi uluslararası kuruluşları da içine alabilmektedir (Bulut vd. 2017: 27).

Sivil toplum kuruluşları toplumsal beklenti ve sorunların devlete iletilmesinin yanında toplumsal fayda gözetmeyen politik kararlara dönük muhalif tavır sergileme görevini üstlenmektedirler. Söz konusu bu muhalif tepkilerin olumlu çıktılar oluşmasını sağladığı ve kararların toplum lehine dnştrldğu zamanlar olmaktadır. Sivil toplum kuruluşları bu noktada halk ile devlet arsında aracı olma rolüyle çalışmalar yapmaktadır (zer 2008: 92). Sivil toplum kuruluşları devletin iktidarını denetleme işleviyle bir grubun devleti tahakkümü altına almasını nleme, toplum gereksinimlerinin göz önünde bulundurulması, uzlaşma ve sorumluluk bilincini arttırarak demokratikleşmeyi sağlayabilir (Aslan 2010: 370). Bununla birlikte Türkiye’de ayrımcılığın önlenmesi ve insan haklarının sağlanması amacıyla kurulmuş sivil toplum kuruluşları devlete karşı hakları güvence altına almak için savunuculuk faaliyetleri de yapmaktadır.

Merkezi yöntemlerin eskiye oranla güçlerini kaybedip yerlerini yerel yöntemlere bırakmalarıyla Avrupa Birliği lkelerinde ve gelişmişlik seviyesi yüksek diğer ülkelerde yerel yöntemler ve sivil toplum kuruluşlarının önemi artmıştır (Karakurt 2017: 2). Demokratik uygulamalarda toplumdaki bireylerin karar alma süreçlerinde söz sahibi olmasının sağlanabilmesi için politik süreçlerde dahiliyetin sağlanmış olması gerekmektedir. Yönetişim süreçlerinde bireylerin zaman zaman kendilerini doğrudan ifade etme olanağı olmaması ihtimali de göz önünde bulundurularak sivil toplum kuruluşları aracı rolüyle sürece dahil edilmektedir.

Karar alma süreçlerinde gündem belirlenirken insan haklarını esas alan, toplumsal konuların göz önünde bulundurulması, hesap verebilirlik ve şeffaflığın sağlanması için sivil toplum kuruluşlarının süreçlere etkin katılımının nnn açılması büyük önem taşımaktadır (Yeşildal 2020: 4). Sivil toplum kuruluşlarının katılımıyla sorunların zm alanlarına taşınması ve etkin zm modelleri bulunması sağlanacaktır.

Bölüm Sonucu

Bölümde yönetim ve sivil toplum kuruluşlarına dair kavramsal çerçeve çizilmiş olup sivil toplum kuruluşlarının Türkiye’deki gelişim süreci anlatılmıştır. Yönetişim başlığı altında yönetim türleri ile birlikte küresel ve ulusal boyuttaki göç yönetim süreçleri incelenmiştir. Bunlarla birlikte çalışmanın ana konusu kapsamında sivil toplum kuruluşları ve yönetim ilişkisi üzerinde durulmuştur.



2. GÖÇ

Göç insanlığın varoluşundan günümüze toplumsal yaşamın önemli bir parçasıdır. Tarih boyunca insanlar farklı nedenlerle göç etmek durumunda kalmışlardır. Göç kavramı zamanla, neden-sonuç ilişkisi, çeşitlendirilmesi açısından değişikliğe uğramış ve giderek genişlemiştir (Deniz 2014: 177).

Türkiye, tarihi boyunca farklı türde göç hareketlerine ev sahipliği yapmıştır. Bu göçlerin nedeni Osmanlı bakiyesi topraklara sahip olması ile birlikte yoğun çatışma yaşanan ülkelerle olan sınırdır. Türkiye'nin göç politikalarını göç eden kitleye ve göç sonrası yaşanan sorun alanlarına dair farklılık göstermiştir.

2.1. Göçle İlgili Temel Kavramlar

Göç süreçlerine dair genel bilgiye sahip olmak için göçle ilgili temel kavramların anlaşılması önem taşımaktadır. Göç, içerisinde birden fazla kavramı birlikte barındırmaktadır. Göçle ilgili temel kavramlar aşağıda kısaca açıklanmıştır.

Göç

Göç olgusu tek bir faktöre bağlı olmayıp birçok faktör altında gerçekleşen dinamik toplumsal bir süreç olduğundan ve toplumlara etki biçimleriyle farklılık taşımasından kaynaklı olarak kavrama kapsayıcı bir tanım yapmak kolay değildir. Bu nedenle sosyologlar göç kavramını çalışmakta oldukları spesifik alan özelinde tanımlamaktadırlar (Çağlayan 2013: 128) .

Göç; kişilerin ekonomik, toplumsal, politik ve tabiata bağlı nedenlerden kaynaklı yer değiştirmesidir. Bu hareketlilik ülke sınırları içinde olabildiği gibi ülke sınırları dışına olacak şekilde de gerçekleşebilir. Yapılma şekline bakılmaksızın her türlü nüfus hareketi göç olarak ifade edilmektedir (Adıgüzel 2016: 3). Göçler kimi zaman ülke içinde yatay bir zeminde gerçekleşirken kimi zaman da ülke sınırlarını aşarak farklı ülkelere yapılan yer değiştirmeler şeklinde olabilmektedir. Göç etme nedenleri güvenlik, baskı altından kurtulmak ve daha iyi yaşam şartlarına erişmek şeklinde gösterilebilir. Göçün ifade ettiği yer değiştirme hareketi gönüllü veya zorunlu biçimlerde gerçekleşebilmektedir (Songur, Sırtkaya 2018: 6). Göç hareketini belirleyen faktörlerin başında ekonomik koşullar gelmekle birlikte doğal afetler, siyasi istikrarsızlıklar, savaşlar ve güvenlik sorunları da göç nedenlerini oluşturmaktadır (Dönmez-Kara 2015: 4).

Göçler yasal çerçeveler bağlamında değerlendirildiğinde düzenli göçler ve düzensiz göçler olmak üzere iki şekilde gerçekleşirler. *Düzenli göç* yasal kanallar kullanılarak ve hedef ülkede gerekli izinler alınarak gerçekleştirilen göç hareketliliğidir. *Düzensiz göç* ise göç edilen ülkenin, geçiş ülkesinin ya da göç alan ülkenin yasal düzenlemelerinin dışında yaşanan nüfus hareketliliğidir. Göç edilen ülkede idari koşullar yerine getirilmeyip gerekli izinler alınmadan o ülkede farklı şekillerde bulunma anlamına gelmektedir (Perruchoud, Redpath 2010: 26).

Göçler gerçekleştiği sınırlar göz önünde bulundurulduğunda iki şekilde ele alınmaktadır. Bunlardan ilki olan iç göç, bireylerin ya da topluluğun ülke içinde yer değiştirmesi durumu olarak ifade edilir. Ülke içerisinde şehirlerarası ya da bölgeler arası hareketliliklerdir. İç göç ülke nüfusunu etkilememekle birlikte hareketliliğin yaşandığı bölgelerde nüfusun değişmesini etkiler. İç göç; göç eden ve göç edilen bölgenin sosyal, ekonomik ve politik şartlarına bağlı olarak gelişmektedir (Özer 2004: 24). İç göçler; mevsimlik göçler, kırdan kente göçler, eğitim nedeniyle yapılan göçler olarak kategorilere ayrılabilir. Dış (uluslararası göç) ise kişinin bulunduğu ülkeden farklı bir ülkeye yerleşme amacıyla yaptığı yer değiştirme hareketidir, bireysel ya da kitlesel şekillerde gerçekleşebilmektedir. Dış göçün nedenleri göç veren ya da göç edilen ülkenin sosyoekonomik şartları, politik şartlar ve kültürel şartlarından kaynaklanmaktadır. Göçmen ise kişilerin ekonomik ve sosyal koşullarını daha iyi hale getirmek, bireysel ya da aileleri için planladıkları beklentileri gerçekleştirmek için başka bir bölgeye ya da ülkeye hareket etmesi olarak tanımlanmaktadır (Adıgüzel 2016: 5).

Mülteci

İltica kavramı uluslararası göç kapsamında olup ülkesinde mensubu olduğu din, ırk, dil cinsiyet ve politik görüşleri nedeniyle zulüm gören ya da zulüm görme riskiyle karşı karşıya olan kişilerin güvenli gördükleri bir ülkeye göç edip sığınmacı olma talebinde bulunması olarak tanımlanmaktadır (Mutluer 2003: 13).

Mültecilerin statüsüne ilişkin 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi mülteciyi “*ırkı, dini, tâbiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancı veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen kişi*” olarak tanımlamaktadır (Geneva Convention 1951: 14).

Şartlı mülteci ise Yabancı Uyruklular Koruma Kanunu’nda ifade edildiği üzere mültecilikle ilgili gerekli nitelikleri kapsayan fakat Avrupa dışından gelen kişilere verilen statüyü ifade etmektedir.

Yabancı Uyruklular Koruma Kanunu'nun 62. maddesinde şartlı mülteci ile ilgili "*Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar sebebiyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında şartlı mülteci statüsü verilir. Üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar, şartlı mültecinin Türkiye'de kalmasına izin verilir.*" ifadesine yer verilmektedir (YUKK 2013).

İkincil Koruma

Yabancı Uyruklular Koruma Kanunu'nda ikincil koruma statüsü: "*Mülteci veya şartlı mülteci olarak nitelendirilemeyen, ancak menşe ülkesine veya ikamet ülkesine geri gönderildiği takdirde;*

- a) Ölüm cezasına mahkûm olacak veya ölüm cezası infaz edilecek,*
- b) İşkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacak,*
- c) Uluslararası veya ülke genelindeki silahlı çatışma durumlarında, ayırım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle şahsına yönelik ciddi tehditle karşılaşacak, olması nedeniyle menşe ülkesinin veya ikamet ülkesinin korumasından yararlanamayan veya söz konusu tehdit nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancı ya da vatansız kişiye sağlanan statü"* olarak ifade edilmektedir (YUKK 2013).

Sığınmacı

Sığınmacı bir ülkeye mültecilik statüsü kapsamında başvurup korunma başvurusu sonuçlanana kadar bekleyen kişiyi ifade etmektedir (Barışık 2020: 15). İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin 14. Maddesi'nde: "*Herkesin zulüm altında başka ülkelere sığınma ve sığınma olanaklarından yararlanma hakkı vardır. Gerçekten siyasal nitelik taşımayan suçlardan veya Birleşmiş Milletlerin amaç ve ülkelerine aykırı eylemlerden doğan kovuşturma durumunda bu haktan yararlanılamaz.*" ifadesi yer almaktadır (UDHR 1948). Bu ifade ile sığınma hakkına vurgu yapılmış taleplerin değerlendirilmesinde devletlerin göz önünde bulundurması gereken noktalar vurgulanmıştır.

Göçmen Kaçakçılığı

Göçmen kaçakçılığı yasa dışı göçmenlerin bir ülkeye giriş ve çıkışlarının maddi çıkarlar karşılığında sağlanması olarak tanımlanmaktadır (Deniz 2014: 177). Göçmen kaçakçılığı birçok ülke için önemli bir gündem maddesi olup düzensiz göçün önüne geçilememesinin temel sebeplerinden

birini oluşturmaktadır. Göçmen kaçakçılığı önlenemiyor olmasının yanında büyük suç şebekelerinin kontrolünde yapılıyor olduğu için ülkeler açısından güvenlik riski oluşturmaktadır. Bununla birlikte göçmen kaçakçılığı ülkelerin göç politikalarının sağlıklı bir şekilde uygulanmasının önüne geçmektedir (Adıgüzel 2016: 113).

İnsan Ticareti

Kişilerin rızası olmadan baskı ve tehdit gibi yöntemlere başvurularak alıkonulmaları, bir yerden bir yere götürülmeleri ve emek sömürüsüyle çalıştırılmalarına insan ticareti, bu fiili gerçekleştirenlere ise insan taciri denilmektedir (Deniz 2014: 178). İnsan ticareti bir ülke içerisinde ya da uluslararası boyutta gerçekleşebilmektedir. Burada amaç bir kişinin ya da grubun insanlar üzerinden çıkar elde etmesidir. Çatışmaların olduğu yerlerde insanların savunmasız kalması nedeniyle insan ticaretinin gerçekleşme oranı artmakta ve devletler tarafından bu suçun önüne geçilmesi zorlaşmaktadır.

İnsan ticareti ile mücadele için eylemin gerçekleştiği ülkelerin konu ile ilgili işbirliğine ihtiyaç duyulmaktadır. İnsan ticareti eylemi sadece cinsel istismar şeklinde değil; zorla çalıştırma, köle olarak kullanma ve kullandırma gibi uygulamalar şeklinde de gerçekleşmektedir. Mağdurlar kız çocukları ve kadınlar çoğunlukta olmak üzere oğlan çocukları ve erkekler de olabilmektedir. İnsan ticareti bir ülke içinde gerçekleştiği gibi uluslararası boyutta da olabilmektedir. Çatışma ortamları ve ekonomik koşulların yetersiz olduğu toplumlar insan ticaretinin oluşmasına ortam oluşturmaktadır (Adıgüzel 2016: 114-115).

2.2. Göç Kuramları

Göç olgusunun insanlık tarihinin başlangıcından bu yana var olan bir olgu olması ve küresel boyutta gerçekleşmesi nedeniyle göçe dair birtakım sosyolojik kuramlar gerçekleştirilmiştir. Bu kuramlar göçü nedensellik bağlamında incelediği gibi göç süreçlerinin gerçekleşme aşamaları üzerinde de durmaktadır. Göç kuramlarını anlamak göçlerin ve göç sonrası ortaya çıkan sistemlerin anlaşılması açısından önem taşımaktadır.

Ravenstein Göç Kanunları

Ravenstein'in göç kanunları göç olgusu ile ilgili genel geçer konuları ele almaktadır. Ravenstein 1871 ve 1881 yılı İngiltere nüfus sayımı istatistiklerinden hareketle 7 tane göç kanunu belirlemiştir. Bu çalışma daha sonra ortaya atılacak göç kanunlarına ve göç modellerine öncülük etmesi açısından örnek sayılmaktadır. Bu bakımdan Ravenstein Göç Kanunları konu ile ilgili ilk

akademik çalışma olma niteliği taşımaktadır (Yalçın 2004: 22). Ravenstein'in göç kanunları şu şekilde açıklanmaktadır (1885: 198-199):

- Ravenstein ilk olarak göç ve mesafe kanunu üzerinde durmaktadır. Bu kanuna göre göçmenlerin büyük bir kısmı sadece kısa mesafeli yerlere göç etmektedir. Bu göç hareketi gidilen yerde daha büyük bir göç dalgalanmasına yol açan bir etkiye sahiptir. Ravenstein göç edilen bölgedeki istihdam imkanlarının çok olmasının yerli nüfusa oranının göçmen nüfusun boyutunu belirleyeceğini ifade etmektedir.
- İkinci kanun olarak göç ve basamaklarından söz eden Ravenstein göçün ilk basamağı olarak kırdan kente göçü ele almaktadır. Sanayi ve ticaretin gelişmesiyle ekonomik olarak hızla büyüyen kentler, yakın kırsal bölgelerden göç alır. Bu kırsal bölgelerde oluşan seyreleme farklı bölgelerden gelen göçmenlerin o bölgeye yerleşmesine yol açmaktadır. Bu şekilde göç, basamaklar halinde gerçekleşmektedir.
- Üçüncü kanun göçün yayılma ve emme sürecini ele almaktadır. Ravenstein yayılma ve emme sürecinin ortak amaçları olması bakımından birlikte yürüdüğünü ifade etmektedir. Gelişen kentlerde işgücüne duyulan ihtiyaç sonucu yeni göçler oluşmaktadır. Bu noktada her iki süreç de göç dalgalarını besleyen süreçler olarak görülmektedir.
- Dördüncü kanun göç zincirleri olup göç alan bölgenin aynı zamanda göç verdiğini de ifade etmektedir ve bu şekilde her göç dalgası başka bir göç sürecini oluşturmaktadır. Bu noktada göç dalgalarının zincirleme bir şekilde ilerlediği görülmektedir.
- Beşinci kanun doğrudan göç üzerinde durmakta ve uzun mesafeli, basamaksız bir göçü ele almaktadır. Söz konusu göç genellikle uzun mesafeler için ve büyük ticaret merkezlerine olan göçü ifade etmektedir.
- Altıncı kanunda kır ve kent yerleşimcilerden söz edilmektedir. Kır yerleşimcileri kentte yaşayanlara göre daha çok göç etme eğilimi taşımaktadır. Aynı zamanda kırdan kırdan yaşanan göç kentten kente yaşanan göçten daha fazla yerinden oynatmaya neden olmaktadır.
- Ravenstein yedinci ve son olarak göç olgusunda cinsiyet üzerinde durmakta ve kadınların erkeklere göre daha çok göç etme eğiliminde olduğunu öne sürmektedir.

Everett Lee Göç Kuramı

Everett Lee Göç Kuramı '*İtme ve Çekme Kuramı*' şeklinde de ifade edilmektedir. Everett Lee bu kuramda göçmenden çok göçe odaklanmıştır ama göçmenin göz ardı edilmemesini de

vurgulamıştır. Bu kuram göç nedenleri üzerine yoğunlaşmakta ve yaşanan yerden göç edilecek yere itici ve çekici faktörler olduğunu belirtmektedir (Yalçın 2004: 30-31). Lee göçün gerçekleşme sürecinin başlangıcında yaşanan yer ile gidilmesi planlanan yer ile ilgili faktörlerin, süreçteki engellerin ve bireysel faktörlerin üzerinde durmaktadır. Göç edilen yer ile ilgili çekici faktörler göç eden kişilerin tek başına göç ediyor olması ya da ailesiyle gidiyor olmasına göre de değişiklik gösterebilmektedir (Lee 1996: 51).

Bu kuramda kişisel olan ya da kişisel olmayan iki faktör üzerinde durulmaktadır. Kişisel boyut mikro boyut olarak düşünülüp göç planlamasında kişinin kendisi ile ilgili konuları ele alır. Göç eden kişiler kendileri ile ilgili değerlendirme yaptıklarında göç edilen yerle ilgili fırsatların ve risklerin ne olduğunu bilirler; itici-çekici yönlerin hesaplamalarını kendilerine göre yaparlar. Makro boyutta göç süreciyle ilgili sorunlar devreye girebilmektedir. Bu sorunlar gidilecek yerin göç kanunlarının katı olması, ulaşımın bedeli, kişinin kimliğine dair sorun yaşatabilecek durumları ifade ederek daha çok, oluşabilecek engeller üzerinde durmaktadır (Çağlayan 2013: 94-95).

Petersen'in Göç Tipleri

Petersen göçleri beş kategoride ele almaktadır. Bunlardan ilki '*ilkel göçler*' olup insanlığın ilkel zamanları ile ilişkilendirilmektedir. Bu göçler daha çok kötü doğa olaylarının yarattığı itici güçleri ifade etmektedir. İkinci göç tipi '*zorlama ile yapılan göçler*' olup bu göç tipi genellikle toplumsal olayların neden olduğu göçler için kullanılır. Bu göç tipinde göç etmeye zorlanan topluluk göç sürecini kendi kontrol etme imkanına sahiptir. Üçüncü tip '*yönetilmiş göçler*' olup hem zorlama unsuru içermekte hem topluluğun iradesine bağlı olmadan gerçekleştirilen bir göç durumunu ifade etmektedir. Dördüncü göç tipi '*serbest göç*' olup göç kararının bireyin iradesine bağlı olduğunu belirtir. Beşinci göç tipi '*kitlesel göç*' olup göç zinciri şeklinde gerçekleşmektedir. Göç eden kişiler göç ettikleri yerlerde elde ettikleri fırsatları geldikleri yerlerdeki kişilere anlatır ve bunun ardından kitlesel bir göç dalgası başlar (Petersen 1958: 259).

Göç Sistemleri Kuramı

Göç sistemleri kuramı uluslararası ilişkiler bağlamında ekonomi ve politik nedenler temelinde geliştirilmiş bir kuramdır. Bu kuram iki ya da daha fazla ülkenin karşılıklı olarak bir göç sistemi olduğunu ve bu sistemin bir göç zinciri şeklinde gerçekleştiğini belirtmektedir. Bu sistemde göçmen ağı yakın iki ülke arasında gerçekleştiği gibi birbirine uzak iki ülke arasında da gerçekleşebilir. Meksika ve ABD arasındaki göç zinciri yakın iki ülke arasındaki ilişkiye örnek gösterilirken Batı Afrika ülkeleri ve Fransa arasındaki göç zinciri uzak mesafelerdeki iki ülke arasındaki ilişkiye örnek gösterilebilir. Göç sistemleri göçmenlerin oluşturduğu mikro yapılar olduğunu söylemekte ve bu

yapıların göçmenlerin göç sürecinde ve yerleştikleri ülkede aralarındaki iletişimi sağlamak amacıyla ortaya çıktığını ifade etmektedir (Çağlayan 2006: 83-84).

İlişkiler Ağı (Network) Kuramı

Her göç bir karakteristiğe sahip olup hem kendi içinde hem interdisipliner yaklaşımlar içinde incelenmektedir. Son yıllarda yaşanmakta olan göç hareketleri birçok faktörün etkisiyle gerçekleştiği için göç ve göçmen ilişkisine birçok farklı yaklaşım getirmektedir. Göçler nedensellik bağlamında hem kendi içinde farklı boyutlarıyla ele alınırken hem de tarihsel farklı olaylarla birlikte analiz edilmelidir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde ilişkiler ağı kuramı diğer göç kuramlarına göre farklılık göstermektedir (Çağlayan 2006: 85). Bu kuramın temelini göçmenlerin göç ettikleri ülkelerde birbirleriyle ve menşe ülkeyle ülkeyle kurdukları ağların devam eden göçlere etkisi oluşturmaktadır. Göçmen ilişkiler ağı göçmenlerin göç eden ve göç edilen ülkede geliştirdikleri ilişkileri ifade etmektedir (Abadan-Unat 2002: 18).

Göçmen ilişki ağları uluslararası göçü hem hızlandırmakta hem de yaygınlaştırmaktadır. Bu göç kuramında öncü göçmenler olduğu ifade edilir ve bu kişilerin memleketleri ile göç ettikleri ülke arasında oluşturdukları ağlar göç akınının sürmesini sağlar. Göç etmeyi planlayan kişiler göç yolundaki engelleri aşmak için bu sisteme katılmaktadırlar. Bu ilişkiler ağının olması göç edecek kişilerin yardım alabileceği kişilerle bağlantı kurmakta yardımcı olması nedeniyle insan ticareti ve göçmen kaçakçılığının önüne geçebilmektedir (Adıgüzel 2016: 31).

2.3. Türkiye'nin Göç Deneyimi

Türkiye tarihi boyunca birçok iç ve dış göçe tanıklık etmiştir. Ülke içinde yaşanan göçler genel olarak ülkedeki politik ve ekonomik gelişmelerden kaynaklanmaktadır. Yaşanan göç biçimleri genel olarak kırdan kente göç ve küçük şehirlerden büyük şehirlere göç şeklindedir. Bunun yanında tarım işçiliğine dayalı mevsimlik göçler de Türkiye'de görülen iç göç türleri arasındadır.

Her devletin kendi göç politikaları bulunmaktadır ve her devlet sınırlarına kimlerin girebileceğine, vatandaşlık şartlarına, kimlerin sınırlarının dışına çıkabileceğine kendisi karar vermektedir. Bu durum devletlerin 'egemenlik hakları' ile açıklanmaktadır (Pazarcı 2003 akt. Oğuz-Gök 2016: 67). Türkiye'nin göç politikaları da göç eden kitleye ve sorunlarına göre değişiklik göstermiş olup koşullar çerçevesinde şekillenmiştir. Göç politikalarının oluşturulmasında göçün niteliği, kurumların kapasitesi ve göç sonrası ortaya çıkan sorunlar etkili olmaktadır.

Türkiye'nin İç Göç Deneyimi

İç göç, Türkiye'nin yaşadığı ilk göç deneyimi olup ülkenin politik, ekonomik ve kültürel değişim süreçleriyle açıklanmaktadır. Cumhuriyet'in ilanından sonraki sürece bakıldığında 1950 sonrası yıllarda ülkenin önemli politik ve iktisadi deneyimler yaşadığı görülmektedir. Bu dönem askeri ve iktisadi dış ilişkilerin de yoğun olduğu dönemdir. Bu dönemde tarımdaki makineleşme, kişilerin topraklarını kaybetmesi, toprakların bölünmesi itici güç olarak kendini göstermiş olup kırdan kente olan göçü başlatmıştır. Artan ulaşım ve iletişim imkanları da bu göçleri destekler nitelikte olmuştur. Kırdan kente doğru gerçekleşen bu büyük göç hareketi 50'li yıllardan başlayıp 70'li yılların sonlarına kadar sürmüştür. Sanayileşen bölgelerde artan işgücü ihtiyacı da göçün artmasına neden olan bir diğer faktördür. 1980'li yıllarda piyasa ekonomisinin liberalleşmesiyle bu göç süreci değişmeye başlamıştır. Bu yıllarda birçok kamu kuruluşunda özelleştirmelerin yaşanması, kentlerde artan yüksek düzeydeki kamu hizmetleri, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde çatışmalar sonucu güvenlik sorunlarının oluşması kentlere göçün bir diğer boyutunu olmuştur. Bu süreçte göç hareketliliği üç büyük il olan İstanbul, Ankara ve İzmir'den, göç edilen yerlere daha yakın olan Bursa, Gaziantep, Adana gibi illere doğru kaymıştır (Çağlayan 2013: 125).

Türkiye'nin iç göç sürecinde sosyoekonomik ve politik nedenler ön plana çıkmaktadır. Makineleşme sonucu geçim kaynaklarını kaybeden bireylerin kırsal bölgelerden kentlere göç etmesi, kentlerde sunulan yüksek düzeyde kamu hizmetleri sosyoekonomik nedenler kapsamında değerlendirilirken çatışma ve güvenlik riskinin artması sonucu yaşanan bölgeden farklı bir bölgeye geçme politik nedenler olarak değerlendirilmektedir.

Türkiye'nin Dış Göç Deneyimi

Cumhuriyet sonrası dönemden günümüze kadar Türkiye düzenli ve düzensiz birçok göç deneyimi yaşamıştır. Yaşanan göç deneyimi dışarıdan alınan göçler olduğu gibi dışarıya verilen göçler şeklinde de olabilmektedir. Bu göçler mübadele sonrası gerçekleşen göçler, afetlerden etkilenen topluluklar tarafından yapılan göçler ve diğer farklı nedenlerden kaynaklı gerçekleşmiştir.

Türkiye Ortadoğu'daki siyasi istikrarsızlıklar ve toplumsal olaylar nedeniyle yoğun göç alan bir ülke konumunda olmuştur. Göç eden toplulukların bir kısmı sığınmacı olarak gelmekte bir kısmı da Türkiye'yi bir geçiş ülkesi olarak kullanmaktadır (İhlamur-Öner 2013: 218). Son yıllarda Arap ülkelerinde yaşanan savaş ve çatışmalardan kaçıp Türkiye'ye sığınan insanların sayısındaki artış bu durumun bir örneğidir (Demirbaş, Bekaroğlu 2013: 11). Avrupa'ya yasa dışı yollarla göç etmek isteyen topluluklar Türkiye'yi geçiş yolu olarak kullanmakta ve Ege bölgesinde deniz yoluyla Trakya bölgesindeki kara yolunu kullanarak bu eylemi gerçekleştirmektedir. Türkiye 1951 Cenevre

sözleşmesini coğrafi sınırlama koyarak imzalamış olması nedeniyle Avrupa ülkeleri dışından gelenlerin iltica başvurusunu kabul etmemekte fakat başka bir ülkeye gidene kadar geçici mülteci statüsünde barındırmaktadır (Adıgüzel 2016: 78).

Türkiye’den Göçler

Türkiye’nin kuruluş yıllarında vermiş olduğu ilk büyük çaplı göç deneyimi Lozan Antlaşması’na ek olarak Yunanistan ile din esasına dayalı yapmış olduğu mübadele anlaşmasıyla başlamıştır. Bu anlaşmaya bağlı olarak Bozcaada, Gökçeada ve İstanbul’da yaşayan Rumlar istisna olmak üzere Türkiye’deki Hristiyanların Yunanistan’a göçü başlamıştır. Bu süreçte 1.200.000 Hristiyan Rum Türkiye’den Yunanistan’a göç etmiştir (Adıgüzel 2016: 80-81).

Türkiye’nin ikinci göç deneyimi Almanya başta olmak üzere Avrupa ülkelerine büyük çaplı yaşanan göç olarak bilinmektedir. II. Dünya savaşından olumsuz etkilenen Avrupa ülkeleri aynı zamanda işgücü potansiyelinde büyük kayıp yaşamışlardır. Bu nedenle işgücü açığını kapatmak için farklı ülkelere işgücü alma yoluna gitmişlerdir. Buna bağlı olarak Balkan ülkeleri ve Batı Afrika ülkeleri ile birlikte Türkiye’den de insanlar Avrupa ülkelerine gitmeye başlamışlardır. 1950’li yıllarda bu göç hareketi az sayıda kişiyle gerçekleşirken 1961 yılında seyahatle ilgili birtakım yasal düzenlemelerin getirilmesiyle söz konusu göç hareketi yoğun bir hal almaya başlamıştır. Bu yasal düzenlemeler sonrası Türkiye’den Almanya’ya giden göçmen sayısı hızla artmaya başlamıştır. 70’li yıllarda yaşanan küresel ekonomik krizden etkilenen Almanya işçi alımını durdurmuş ve Almanya’ya gitmeyi planlayan kişiler farklı Avrupa ülkelerine göç etmişlerdir. Bu dönemde göç akını azalmış olsa da Almanya’ya gitmek isteyen kişiler kaçak göçmenlik yolu ile gitme yoluna başvurmuşlardır. Bunun yanında aile birleşimi ya da yeni evlilikler yoluyla da Almanya’ya yapılan göç devam etmiştir (Çağlayan 2013: 126).

Türkiye’ye Göçler

Türkiye hem Osmanlı’dan bu yana devam eden etnik yapısı hem jeopolitik konumu gereği tarihi boyunca birçok uluslararası göç ev sahipliği yapmıştır. Bu göçlerin bir kısmı Balkanlardan ve Kafkaslardan gelen göçler olup etnik ve dini temele dayanmaktadır. Bir kısmı da Orta Doğu’dan gelen göçler olup sığınmacı statüsüyle yaşanan nüfus hareketliliğine dayanan göçlerden oluşmaktadır.

Tarih boyunca uluslararası göçün ülkelere yansımaları farklı olmuştur. Bu farklılık ülkelerin göçe dair itici ve çekici yönlerinden kaynaklanmaktadır. Avrupa ülkeleri yüksek düzeyde kamu hizmetleri ve ekonomik gelişmişlik seviyeleri nedeniyle genellikle başlıca çekim bölgeleri olmuştur. Türkiye ise hem sıklıkla göç veren Orta Doğu ülkeleriyle sınırı hem de Avrupa ile coğrafi yakınlığı

nedeniyle düzensiz bir geçiş ülkesi olmuştur ve tarih boyunca sürekli göç almıştır. Türkiye coğrafi konumu nedeniyle göç deneyiminde tarihsel süreçte hem göç eden kitle hem göçmen sayısı niteliğinde farklılıklar yaşamıştır. Cumhuriyet döneminde Türkiye'ye yaşanan göçler ülkedeki din ve kültür temeline dayanmaktayken 1980 yılı sonrasında sınır ülkelerin siyasal süreçlerinden kaynaklandığı görülmektedir (İçduygu, Aksel 2012: 5).

Balkan Göçleri Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde başlamış olup Türkiye'nin kuruluşundan sonraki yıllara kadar devam etmiştir. Bu göçün başlama nedenleri Osmanlı Devleti'nin Balkanlarda toprak kaybetmesinin ardından Balkan ülkelerinde yaşayan Türk ve Müslüman kişilere yapılan baskılardır (Yıldız 2018:16). 1923-1945 yılları arası Türkiye için '*ulusal inşa*' sürecini ifade etmektedir. Bundan kaynaklı Müslüman ve Türk ağırlıklı büyük çaplı bir göçe ev sahipliği yapmıştır (İçduygu, Sirkeci 1999: 164). Bununla beraber Türkiye 1923 yılından başlayıp 1927 yılına kadar devam edecek olan din esasına dayalı mübadeleye bağlı olarak göç almıştır. Bu kapsamda 500.000 Müslüman Türk'ün Yunanistan'dan Türkiye'ye göç etmek durumunda kaldığı bilinmektedir. Bu göçün din temelinde olması nedeniyle Türklerle beraber farklı etnik grupların oluşturduğu topluluklardan da göç edenler olmuştur (Adıgüzel 2016: 81).

1945-1980 arası dönemde Türkiye'nin ev sahipliği yaptığı en büyük göç kitlesi Bulgaristan'dan gelen Türkler olup bu göç dalgası politik nedenlerle 2 farklı grup şeklinde gerçekleşmiştir. 1950-1951 yılları arasında Bulgaristan'da komünist bir rejimin kurulmasının ardından yaşanan diğer siyasi olayların da etkisiyle ülkedeki 250 bin Türk azınlığın Türkiye'ye gönderilmesi gündeme gelmiş olup 154 bin kişi zorla Türkiye'ye göç ettirilmiştir. 1968-1979 yılları arasında Bulgaristan'daki milliyetçi yaklaşımlar nedeniyle baskı altındaki Türkler, Türkiye'deki yakınlarının yanına göç etmiştir. Bu süreç içerisinde 117 bin kişi Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç etmiştir. Yine bu yıllarda Bulgaristan ile birlikte Yunanistan ve Yugoslavya'dan da Türk azınlıklarının Türkiye'ye göç ettikleri bilinmektedir (Adıgüzel 2016: 80-81).

Türkiye'ye Ortadoğu ülkelerinden gelen büyük çaplı göçler genellikle İran, Irak ve Suriye'den gelen göçler olarak bilinmektedir. Bu göçler genellikle savaş, iç çatışma ve politik baskılar nedeniyle yaşanmaktadır. Söz konusu ülkelerin Türkiye ile sınırlarının olması Türkiye'ye yapılan yoğun kitlesel göçün temel nedenidir. Türkiye göç edenler için hedef ülke ya da geçiş ülkesi konumunda olabilmektedir.

Irak'tan gelen göçler 1988 yıllarından başlayıp günümüze kadar devam etmektedir. 1988 yılında İran-Irak Savaşı'nın ardından ilk sığınmacı dalgası gelmiş olup 1990 yılının ortalarında güvenli bölge kurulmasıyla geri dönmüşlerdir. Irak'tan gelen ikinci göç hareketi 1990-91 yılları arasında Körfez Krizi sırasında ülkeden ayrılmak isteyen yabancı işçilerden oluşmaktaydı. Türkiye

yakınlarında kurulan kampa yerleştirilen yaklaşık 60.000 işçi pasaport işlemlerinin tamamlanmasının ardından Türkiye sınırlarından ayrılmışlardır. Üçüncü göç dalgası 1991’de Irak vatandaşı olup çoğunluğu Kürt olmak üzere Arap, Keldani, Süryani ve Türkmenlerin de bulunduğu 500.000 kişi Türkiye’ye girmiştir (Karaçay 2006 akt. Yıldız 2018: 56). 2014 yılında IŞİD isimli terör örgütünün Irak’a bağlı Şengal bölgesinde yaptığı katliamların ardından katliama uğrayan Ezidilerin Türkiye’ye göçü Irak’tan gelen bir diğer göç dalgasını oluşturmaktadır. Bu göçlerin sayısı kayıtlara göre 22.000 olup sivil toplum kuruluşlarının yaptığı araştırmalara göre 30.000’i bulmaktadır (Usta-Güner 2020: 2).

20. Yüzyılda Türkiye’ye gerçekleşen önemli göç hareketlerinden birini de İran’dan gelen göçler oluşturmaktadır. 1979 İran İslam Devriminden sonra Türkiye’den İran’a büyük çaplı bir göç dalgası başlamıştır. Bu süreçte İran’dan göç edenlerin çoğu Türkiye’yi Batı’ya açılan bir kapı olarak görmüş ve geçiş ülkesi olarak kullanmıştır (Yıldız 2018: 63). Türkiye birçok Orta Doğu göçünde olduğu gibi İran göçünde de transit ülke konumunda olmuştur.

2011 yılında Suriye’de yaşanan iç karışıklığın ardından başlayan Suriye Göçü Türkiye tarihinde alınan en büyük dış göç dalgası olarak bilinmektedir. 2011 yılından sonraki 5 yıl içinde 3 milyon kişinin Suriye’den Türkiye’ye göç etmesi ve Türkiye’ye yaşanan diğer bütün dış göçlerin toplamının iki katı olması bu göçün büyüklüğünü göstermektedir (Yıldız 2018: 64). Suriye krizi sonrası göçün Türkiye tarihinde benzeri görülmemiş bir göç olması ve ülkenin kapasitesinin göç nedeniyle ortaya çıkan sorunları çözmekte yetersiz kalması nedeniyle göç politikalarında köklü değişiklikler yaşanmıştır.

Bölüm Sonucu

Bu bölümde göçle ilgili temel kavramlar ve göç süreçlerinin farklı boyutlarının anlaşılması adına göç kuramları açıklanmıştır. Bununla birlikte Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşunun ilk yıllarında yaşadığı iç ve dış göç deneyimleri incelenmiştir. Türkiye’nin geçirdiği göç deneyimleri daha sonraki yıllarda gelen göçlerle birlikte oluşturulacak göç politikalarının anlaşılması konusunda önem taşımaktadır.

3. SURIYE KRİZİNDEN GÖÇ SORUNUNA

2010 yılında Tunus'ta ve Mısır'da yönetime karşı başlatılan ayaklanmalar kısa sürede birçok Orta Doğu ülkesinde etkisini hissettirmiştir. Halk kitlelerinin rejim güçlerine karşı ayaklanmaları yönetim yanlısı kişiler ve karşı güçler arasında çatışmalara neden olmuştur. Çatışmaların önlenemediği ülkelerde iç savaşlar yaşanmaya başlamıştır. Arap ülkelerinde görülen değişimler genellikle 'Arap Baharı' şeklinde ifade edildiği gibi Tunus'ta 'Yasemin Devrimi' Mısırdaki ise 'Nilüfer Devrimi' olarak da adlandırılmaktadır. Bu başkaldırıları rejim değişikliğine dönük olmakla birlikte ülkelerdeki işsizlik, eşitsizlik, haklardan mahrum bırakılma ve hayat şartlarındaki zorlaşmalara karşı gerçekleşmiştir (Orhan 2013: 12). Tunus'ta başlayan Arap Baharı birçok Orta Doğu ülkesinde olduğu gibi Suriye'de de etkisini açıkça göstermiştir. Ülkede 15 Mart 2011 tarihinde başlayan iç karışıklıklara ülke yönetiminin tepkisinin sert olmasıyla çatışmalar başlamış olup ülke iç savaşa sürüklenmiştir (AFAD 2017: 1).

3.1. Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler

Suriye'deki değişim ihtiyacının halkın büyük bir kısmı tarafından dile getirilmesinin ardından ülkede başlayan iç karışıklıklar ve çatışmalardan etkilenen toplumun büyük bir kısmı ülke dışına göç etmek zorunda kalmıştır. Göç edenlerin büyük bir kısmı komşu ülkeler olan Irak, Lübnan ve Ürdün'e yerleşmişlerdir. Suriye ile sınır ülke olması nedeniyle Türkiye de bu göçten önemli ölçüde etkilenmiştir. 29 Nisan 2011 tarihinde 252 kişilik Suriyeli bir grubun Hatay'ın Cilvegözü sınır kapısından Türkiye'ye girmesiyle Suriye'den Türkiye'ye yapılan kitlesel göç başlamıştır. Türkiye, bu insan hareketliliğinin ardından sınırlarının açık tutulacağını ve geçici koruma altındaki Suriyelilerin geri gönderilmeyeceğini ifade etmiştir (Yıldırım 2018: 136; Erdoğan 2018: 5).

Geçici koruma altındaki Suriyelilerin Türkiye'de ikamet ediyor oluşu, statüleri ve ülke içinde desteklenmeleri birtakım ilke ve uluslararası anlaşmalar bağlamında şekillenmektedir. Aşağıdaki alt başlıklarda kısaca açıklanan geri göndermeme ilkesi, geri kabul anlaşması ve ortak eylem planı, süreçleri anlamlandırma bağlamında önem taşımaktadır.

Geri Göndermeme İlkesi

Geri göndermeme bir mülteci hukuku ilkesi olup devletlerin kendilerine sığınan kişileri hak ve hürriyetleri tehdit altında olan ülkelere geri göndermesini yasaklamaktadır (Perruchoud, Redpath 2010: 34-35). Türkiye'nin de taraf olduğu 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi'nin 33. Maddesi'nde

“Hiçbir taraf devlet bir mülteciyi ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti ya da siyasal fikirleri dolayısıyla hayatı ya da özgürlüğü tehdit altında olacak ülkelerin sınırlarına her ne şekilde olursa olsun göndermeyecek ya da iade etmeyecektir.” İfadesinde de belirtildiği üzere geri göndermeme prensibi vurgulanmaktadır (Geneva Convention 1951).

Türkiye söz konusu geri göndermeme prensibiyle hareket ederek gelen Suriye savaşı nedeniyle yerinden edilen kişilere kapısını açmış ve ülkelere dönmeleri halinde can güvenliği riskiyle karşı karşıya kalacak olan Suriye uyruklu kişileri kabul etmiştir. Suriye’de yaşanan iç savaşın son bulmaması ve farklı boyutlarıyla artarak devam etmesi nedeniyle Türkiye’ye sığınan Suriye uyruklu kişi sayısı da artarak devam etmiş; ülke içerisinde bir sığınmacı krizine neden olmuştur.

Türkiye-AB Geri Kabul Antlaşması ve Ortak Eylem Planı

Avrupa Birliği (AB) ülkelerinde 2000’li yıllarda düzensiz göç hareketlerinin artış göstermesiyle göç edenlerin ülkelere geri gönderip gönderilmemesi tartışmaları ortaya çıkmış olup bu kapsamda ilgili ülkelerle bir işbirliği ihtiyacı olduğu sonucuna varılmış ve geri kabul anlaşmaları gündeme gelmiştir (Batır 2017: 593). Geri kabul anlaşmaları bir ülkede izinsiz olarak bulunmakta olan kişilerin kendi ülkelerine ya da geçiş olarak kullandıkları ülkeye geri gönderilmeleri kapsamında devletlerin yaptığı işbirlikleridir (Perruchoud, Redpath 2010: 35).

Türkiye özellikle Ortadoğu ülkelerinden sık sık göç alıyor olmasıyla birlikte bu ülkelerin vatandaşları tarafından AB ülkelerine ulaşmak için Türkiye’yi bir geçiş ülkesi olarak kullanmaktadır. Söz konusu hareketlilikler Suriye krizi ile birlikte ivme kazanmış olup mültecilerin Türkiye üzerinden bilhassa deniz yoluyla AB ülkelerine geçişinde büyük bir artış yaşanmıştır. AB bu süreçte sınırlarının güvenliği için geri kabul anlaşmalarının uygulama sürecinin hızlandırılmasına öncelik vermiştir. Geri kabul anlaşmalarıyla AB ülkelerindeki düzensiz göç hareketlerinin önüne geçilmesi planlanmıştır.

AB ülkelerine yaşanan büyük çaplı göç hareketinin ne zaman son bulacağına dönük belirsizlikler AB’nin bu düzensiz göç hareketini kontrol altına alma ve sınır güvenliğini sağlama kapsamında üçüncü ülkelerle işbirlikleri yapmasına neden olmuştur. 13 Aralık 2013 tarihinde AB ve Türkiye arasında vize serbestliğini de konu alan Geri Kabul Antlaşması imzalanmıştır. Vize serbestliği Türkiye üzerinden Avrupa’ya yasadışı yollarla gidecek olan göçmenlerin engellenmesini amaçlamak üzere anlaşmaya konu olmuştur. Türkiye’nin AB ile imzaladığı geri kabul anlaşmasının uygulanabilir olması için AB, Türkiye’ye düzensiz göçün yönetimine ilişkin yenilikleri amaçlayan bir Ortak Eylem Planı önermiştir (Ekinci 2016: 17-20).

Bu eylem planında AB tarafından birtakım desteklerin sağlanacağını taahhüt eden bir mutabakat imzalanmıştır. Ve bu mutabakatta her iki taraf da bir takım taahhütlerde bulunmuşlardır.

Türkiye tarafından verilen taahhütler:

- Geçici koruma altındaki Suriyelilerin kayıt altına alınmasına devam etmek,
- Eğitim, sağlık, istihdam da dahil olmak üzere kamusal hizmetlere erişimlerini kolaylaştırmak,
- Savunmasız kişilerin belirlenmesine devam etmek,
- Bulgaristan ve Yunanistan ile düzensiz göçü önlemek için sınırlar konusunda işbirliği yapmak,
- Uluslararası korumaya ihtiyaç duyan yasadışı göçmenlerin sorunsuz bir şekilde gönderilmesi,
- Türkiye ve AB vize politikalarının kademeli olarak uyumlaştırılması olup

AB tarafından verilen taahhütler:

- Türkiye'den AB'ye düzensiz göç hareketliliğinin önüne geçilmesi amacıyla Türkiye'deki geçici koruma statüsüne sahip bireylerin ihtiyaçlarının karşılanması için teknik ve finansal destek sunulması,
- Türkiye'deki ilgili kuruluşlar vasıtasıyla insani yardımlar sunulmaya devam edilmesi,
- Türkiye'yi desteklemek için sunulan finansal desteğin artırılması,
- Yasadışı göçmenlerin menşe ülkelerine geri dönüşlerini desteklemek amacıyla Avrupa Birliği ülkeleri ve Türkiye arasındaki işbirliğinin desteklenmesi,
- Türkiye'nin göçmen kaçakçılığıyla mücadelesinde Türkiye'nin teknik kapasitesinin geliştirilmesidir (EU 2015).

Ortak Eylem Planı ile AB'den Türkiye'deki geçici koruma altındaki Suriyeliler için sağlanacak fonların önü açılmıştır. AB tarafından taahhüt edilen finans desteğinin sağlanması ile Türkiye'deki geçici koruma altındaki Suriyelilerin ihtiyaçlarının karşılanmasıyla birlikte ülkeye uyumunun sağlanacağı öngörülmektedir.

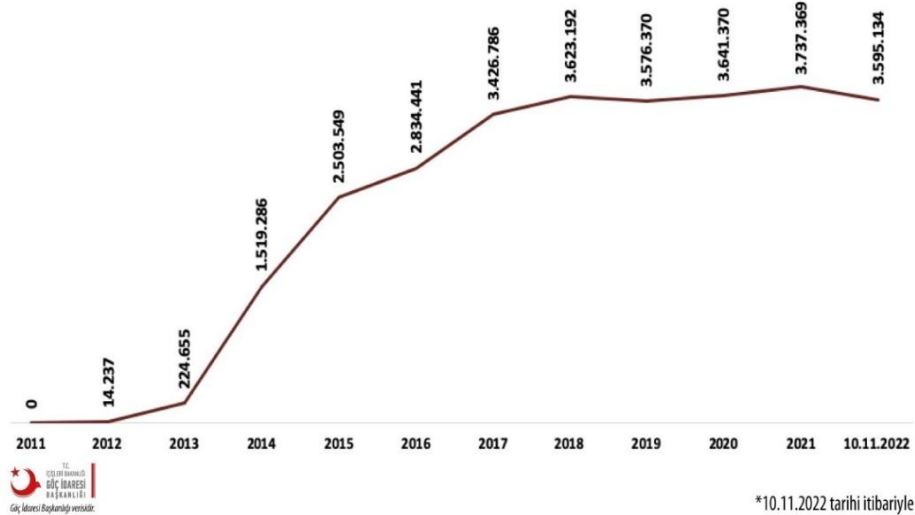
3.2. Suriyelilerin Hukuki Statüsü

Türkiye'ye sığınan Suriyelilerin hukuki statüsü büyük bir tartışma alanını oluşturmaktadır. Türkiye'deki yasal düzenlemelerde mültecilik mevzuatının temelini 1951 tarihli '*Mültecilerin Hukuki*

Statüsüne Dair Cenevre Sözleşmesi’ oluşturmaktadır. Türkiye bu sözleşmeye ‘coğrafi sınırlama’ ile dahil olmuş ve yalnızca Avrupa’dan gelen kişilere mültecilik statüsü vermeyi kabul etmiştir.

Türkiye’nin Suriye krizi sürecinde izlediği ‘açık kapı politikası’ kapsamında pasaportu olmayanlar da dahil olmak üzere ülkesine aldığı tüm geçici koruma altındaki Suriyelilere sağlamakta olduğu uygulama uluslararası kuruluşlar tarafından uluslararası hukuk ve insan haklarına uygun olarak değerlendirilmektedir. Türkiye açık kapı uygulamasında savaşın bitmesi durumunda geçici koruma altındaki Suriyelilerin ülkelerine geri döneceğini varsaymıştır. Bu nedenle göçün başlarında Suriyeli sığınmacılar için ‘*misafir*’ tabiri kullanılmıştır. Söz konusu bu söylem Suriyelilerin yasal statüsünde net bir durum ifade etmediği için eleştiri almıştır. Suriye’deki iç savaşın 2013 yılında derinleşmesi ve Suriyeli sığınmacıların uzun bir süre Türkiye’de kalacaklarının öngörülmesi üzerine Türkiye konu kapsamında yasal düzenlemelere gitmiştir. Bu konuda yapılan ilk adımlardan biri 2013 yılı Nisan ayında Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nun yürürlüğe girmesi olmuştur. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Türkiye’deki Suriyelilerin hukuki statüsüne dair net ifadeler içeren açıklamalarda bulunmaktadır. Bu kanunun ardından 2014 yılı Ekim ayında Geçici Koruma Yönetmeliği çıkarılmıştır (Göç İdaresi Başkanlığı 2014).

Uluslararası koruma kapsamındaki kişilerin UNHCR kapsamında uluslararası sığınma başvuru hakkı bulunmaktayken Suriyeliler için böyle bir durum bulunmamaktadır. Çünkü uluslararası koruma koruma sistemi, uluslararası koruma altındaki kişilerin gerekli koşullar sağlandığında kendi ülkelerine döneceğini varsaymaktadır. Ancak Suriye’den göç eden büyük çaplı kitle için böyle bir durum öngörülememektedir (Çorabatır 2016: 9).



Şekil 1: Yıllara Göre Geçici Koruma Altındaki Suriyeli Sayısı (Göç İdaresi Başkanlığı 2022).

Şekil 1’de görüldüğü üzere geçici koruma altındaki Suriyelilerin sayısı 2012-2021 yılları arasında sürekli artış halinde olup 3 milyonu geçmiştir. Tabloda dikkat edilmesi gereken bir nokta da geçici koruma altındaki Suriyelilerin kayıt altına alınan kişileri ifade ettiğidir. Bunların yanında farklı nedenlerle geçici koruma kimliği alamadığı için kayıtsız durumda olan ve kayıtsız olmaları nedeniyle sayılarının belli olmadığı kişiler de bulunmaktadır. Bu durum ülke içinde yaşayan Suriye uyruklu kişi sayısının bilinenin üstünde olduğunu ortaya koymaktadır.

3.3. Geçici Koruma Altındaki Suriyelilerin Yaşadıkları Sorun Alanları

Göç yalnızca fiziksel bir yer değiştirme durumu değildir. Uluslararası göçle birlikte sosyal haklar değişebilmekte, yeniden kurulması gereken ilişkiler oluşmakta, yaşam biçimleri farklılaşabilmektedir. Göç eden kitlenin göç sürecinde verdiği kayıplar da göz önünde bulundurulduğunda sorunlar farklı bir boyut kazanabilmektedir.

Geçici koruma altındaki Suriyelilerin büyük bir çoğunluğu ülkenin resmi dili olan Türkçe’yi konuşamamaktadır ve herhangi bir ihtiyaç durumunda başvuracağı kuruluşlar konusunda yeteri kadar bilgiye sahip değildir. Yaşadıkları sorunlar illere göre farklılık gösterebilmekle birlikte sosyal uyum, barınma, sağlık, eğitim ve temel ihtiyaçlar ortak sorun alanlarını oluşturmaktadır (İHD 2017). 2021 yılında yayımlanan Suriyeliler barometresinde sorunların tespiti ve oranlarını görmek için yapılan araştırmada Suriyelilerin çalışma hayatı ile birlikte en çok üstünde durduğu konulardan birinin ‘ayrımcılık’ olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte temel ihtiyaçlara erişim, sosyo-ekonomik sorunlar ve barınma büyük sorun alanlarından birini oluşturmaktadır. Bu kapsamda yapılan odak grup görüşmelerinde eğitimin de halen büyük bir sorun alanını oluşturduğu görülmektedir (Erdoğan 2021: 19).

Geçici koruma altındaki Suriyelilerin yerinden edilmiş topluluk olmalarından ve Türkiye’deki hukuki statülerinden kaynaklı yaşamakta oldukları birçok sorun bulunmaktadır. Bu sorunlar kişilerin kendi kaynaklarının yetersizliğiyle birlikte kurumlardaki ayrımcı uygulamalar, hizmet sağlayıcıların yaşattığı sorunlar ve dil bariyeri gibi nedenlerden kaynaklanmaktadır.

Suriye’den zorunlu olarak göç eden kişilerin geçici koruma kimliğinin alması için bireyin yaş, aile, medeni durum vs. bilgileri gerekmektedir. Birey ve ailelerin savaş sonrası göç etmiş olmasından kaynaklı bu bilgileri kanıtlayabilecek kimlik, pasaport, aile defteri gibi belgelerinin olmaması nedeniyle bazı durumlarda geçici koruma kimliği alınamamaktadır. Böyle durumlarda kişiler kimliklerinin olmaması nedeniyle sağlık, eğitim gibi kamusal hizmetlere erişememektedir.

Bununla birlikte Türkiye’deki yasal prosedürlerin Suriye ile farklılık göstermesinin yanında geçici koruma altındaki Suriyeliler için uygulanan yasal prosedürlerin Türkiye Cumhuriyeti

vatandaşları ile farklı olabilmesi nedeniyle geçici koruma altındaki Suriyeliler hukuki problemlerle karşılaşmakta ve bu kapsamda desteğe ihtiyaç duyabilmektedirler. Aşağıdaki alt başlıklarda geçici koruma altındaki Suriyeliler yaşadıkları temel sorun alanlarının ne olduğu ve bu sorunların kaynakları açıklanacaktır.

Barınma

Suriyeliler için barınma hizmeti göçün ilk yıllarında AFAD tarafından kurulan kamplara yerleştirme şeklinde sağlanmıştır. Ancak sonraki yıllarda geçici koruma altındaki Suriyeliler çeşitli nedenlerle kamplardan ayrılmışlardır. Kamptan ayrılma nedenleri arasında kamp ortamında kadınların ve kız çocuklarının istismara açık oluşu, geçici koruma altındaki Suriyelilerin sosyalleşme isteği, kamp ortamında politik baskı altında kalma endişesi, kamp yaşamına uyum sağlayamama ve bu durumlarla bağlantılı farklı nedenler olarak gösterilebilmektedir (İHD 2017).

Kamplardan kentlere göç eden geçici koruma altındaki Suriyelilerin ilk ihtiyaçlarından biri olan barınma savaş sonrası koşullarla birleşince ciddi bir sorunu oluşturmaktadır. Kişiler genellikle aileleriyle birlikte geldikleri Türkiye’de koşulları iyi olmayan evlerde yaşamakta ve bununla birlikte yüksek kiralar ödemek durumunda bırakılmaktadırlar. Kira giderleri ile birlikte karşılaşılan yüksek faturalar barınmaya bağlı diğer sorunları beraberinde getirmektedir.

Tablo 1: Geçici Koruma Altında Yaşayan Suriyelilerin Geçici Barınma Merkezlerine Göre Dağılımı (Göç İdaresi Başkanlığı 2022).

İl	GBM Adı	GBM Mevcudu	Toplam Mevcut
Adana (1)	Sarıçam	15.926	15.926
Hatay (3)	Altınözü	3.418	6.599
	Yayladağı	3.178	
	Apaydın	3	
Kahramanmaraş (1)	Merkez	9.680	9.680
Kilis (1)	Elbeyli	8.002	8.002
Osmaniye (1)	Cevdetiye	7.520	7.520
Toplam	47.727		
Geri Barınma Merkezleri Dışında Bulunan Suriyeli Sayısı		3.547.407	

* 10.11.2022 tarihi itibarıyla

Tablo 1’te görüldüğü üzere geçici koruma altındaki Suriyelilerin büyük bir kısmının geçici barınma merkezleri dışında yani şehirlerde yaşadığı görülmektedir. Bu da barınma kapsamında birçok problemi beraberinde getirmektedir. Şehirlerde yaşayan geçici koruma altındaki Suriyeliler ev

bulmakta zorlanmakta buldukları evlerde de güvenlik, kirayı ödeyememe, sosyal uyumun sağlanamaması gibi nedenlerle farklı sorunlar yaşayabilmektedirler.

Kentlere göç eden geçici koruma altındaki Suriyeliler genel olarak kiraların ucuz olduğu mahallelerde ikamet etmektedirler. Yaşanılan evlerin fiziksel koşullarının aile için yetersiz olması birtakım sağlık problemlerinin oluşmasına neden olmaktadır. Geçici koruma altındaki Suriyeliler fiziksel koşullarının yetersiz olmasının yanında yüksek kira giderleri ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu durum barınma ile ilgili problemleri derinleştirmektedir (Dönmez 2018: 74).

Türk Tabipler Birliği'nin göçün ilk yıllarında yaptığı araştırma sonucunda geçici koruma altındaki Suriyelilerin çoğunlukla dükkan, araba garajı gibi yerlerde; hijyenik olmayan ortamlarda hayatlarını sürdürmek zorunda kaldıkları görülmüştür. Yaşanılan evlerde tuvalet ve mutfakların yaşam standartlarının altında olduğu, tuvaletlerin evlerin dışında olan binalar olduğu gözlemlenmiştir. Evdeki eşyalar kısıtlı olup çamaşır makinesi, elektrikli süpürge gibi ev eşyaları bulunmamaktadır (TTB 2014: 41). Son yıllara bakıldığında söz konusu durumun düzelmemiş olduğu ve barınma koşullarının halen sağlıklı bir yaşam sürdürmeye elverişli olmayan ortamlarda sürdürüldüğü görülmektedir.³ Mevcut barınma koşulları temel yaşam standartlarının altında olup buna bağlı sağlık problemlerini beraberinde getirme, yaşam standartlarında düşüş ve sosyal dışlanma sorununu artırma vb. birçok tehlikeye ortam hazırlama riskine sahiptir.

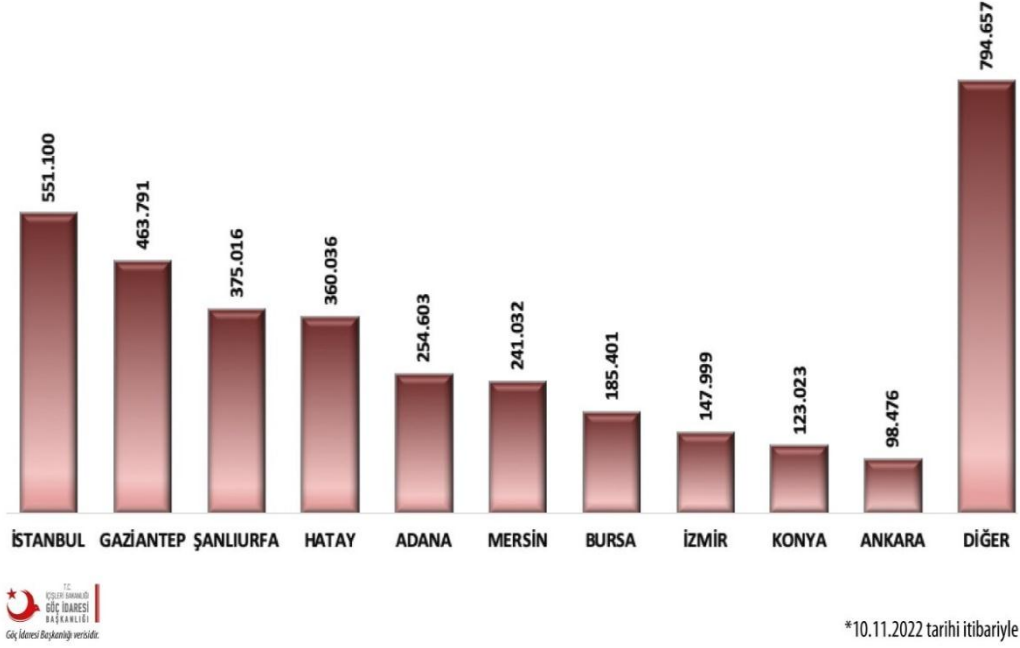
Barınma, ekonomik sorunlar ve diğer birçok sorun bağlamında ele alınması gereken bir diğer grup da Suriyeli Domlardır. Domlar Suriye'de iken genellikle yerleşik hayata sahip olmayıp çadırlarda yaşamakta olan, Alevi inancına mensup, yaygın olarak müzisyenlik yapan ve göçebe yaşam şekline sahip topluluktur. Dolayısıyla Türkiye'de hem alışık olmadıkları bir yerleşim biçimine ayak uydurmak hem de ekonomik şartlarının elverişsiz olması nedeniyle fiziksel koşullarının sağlıklı bir hayat sürmek için uygun olmadığı yıkık binalarda yüksek kiralar karşılığında oturmaktadırlar (Tarlan, Foggo 2017: 41).

Ekonomik Sorunlar ve İşgücü Piyasasına Erişim

Geçici koruma altındaki Suriyeliler hem savaş nedeniyle verdikleri maddi kayıplar, hem Suriye'deki mesleklerini Türkiye'de icra etmeleri için yeterli alanın olmayışı hem yeni bir hayat kurmanın zorluğu nedeniyle Türkiye'de birçok ekonomik sorunla karşı karşıya kalmışlardır. Savaş

³ Bu bilginin kaynağı 2017-2020 yılları arasında çalıştığım Kızılay Bağcılar ve Bursa Toplum Merkezleri'nde ve 2021 yılından itibaren çalışmaya başladığım Hayata Destek Derneği Mardin sahasında Koruma programı içinde yer alan ve asıl görevim olan 'vaka yönetimi' çalışmaları kapsamında geçici koruma altındaki Suriyelilerin ihtiyaçlarını tespit etmek amacıyla yaptığım 2000 üzeri hane ziyaretine dayanmaktadır. Yapılan hane ziyaretlerinde geçici koruma altındaki Suriyelilerin genellikle banliyölerde, ısıtma sisteminin ve diğer fiziksel koşullarının sağlıklı bir yaşam sürmek için elverişli olmadığı eski yapılarda ikamet ettiği gözlemlenmiştir. Bununla birlikte gözlemlenen bir diğer konu da yaşanan evin büyüklüğünün hanede yaşayan kişi sayısı için yeterli olmadığıdır.

sürecinde verdikleri ekonomik kayıplar, göç süreci, yaşanan ülkenin ekonomik şartlarının iyi olmaması bu sorunları derinleştirmiştir. Ekonomik şartların yetersiz olması bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılayamamalarına neden olmakta ve yeni sorun alanlarını doğurmaktadır. Bununla birlikte Türkiye'nin mevcut ekonomik durumu, mültecilere bakış açısı, çalışma hayatına katılmanın önündeki engeller ekonomik sorunların artmasına neden olmaktadır.



Şekil 2: Geçici Koruma Altındaki Suriyelilerin İlk 10 İle Dağılımı (Göç İdaresi Başkanlığı 2022).

Şekil 2’de Türkiye’deki geçici koruma altındaki Suriyelilerin ilk 10 ile göre dağılımı verilmiştir. Dağılıma bakıldığında geçici koruma altındaki Suriyeliler nüfusunun ya sınır illerinde ya da gelişmişlik seviyesi yüksek olan illerde yoğunlaştığı görülmektedir. İşgücüne erişim imkanlarının yüksek olması nedeniyle büyük şehirlere göç eden geçici koruma altındaki Suriyeliler söz konusu şehirlerin getirdiği pahalı hayat şartlarına da maruz kalabilmektedirler.

Geçici koruma altındaki Suriyelilerin büyük bir bölümü temel ihtiyaçlarını karşılayabilmek amacıyla çalışma şartlarının iyi olmadığı işlerde, işgücü piyasalarında herhangi bir güvenceleri bulunmadan yasa dışı çalışmak durumunda kalmışlardır. Bu sorun yalnızca yetişkin erkekleri değil kadınları ve çocukları da kapsamaktadır. Ucuz işgücü sağlamaları nedeniyle Suriyeliler kayıt dışı istihdama dahil edilmekte ve bu durum genel bir denetimi zorlaştırmaktadır (ORSAM 2014).

Geçici koruma altındaki Suriyeliler Türkiye’de çalışma hayatına yeteri kadar dahil olamamaktadır. Suriye’deyken eğitimini aldıkları işleri Türkiye’de yapabilmeleri için diploma denkliği alınmasının gerekmesi, denklik almak için gerekli prosedürleri sağlamanın zorluğu çalışma hayatına katılamamalarının önündeki engellerden biridir. Geçici koruma altındaki Suriyeliler

çoğunlukla uzmanlık gerektirmeyen işlerde çalışmaktadır. Büyük bir kısmı ise mevsimlik tarım işçiliğinde çalışmakta ve yılın büyük bir kısmında işsiz kalmaktadır. Çalışma hayatında karşılaşılan bir diğer sorun da dil bariyeridir. Bunun yanında geçici koruma altındaki Suriyeliler işveren tarafından çeşitli baskılara maruz kalmakla birlikte düşük ücretle çalıştırılmaktadır (Yardımcı 2018: 71).

Çalışma hayatına dahil olan geçici koruma altındaki Suriyelilerin çoğu tarım, tekstil, inşaat gibi el emeğine dayalı işlerde çalıştırılmaktadır ve büyük bir kısmının çalışma izni bulunmamaktadır. İşletmeler çalışma izni ve sigortanın getireceği sorumluluk nedeniyle geçici koruma altındaki Suriyelileri kayıt dışı istihdam etmektedir (IGAM 2019: 3). Kayıtdışı çalışma durumu geçici koruma altındaki Suriyeli gençlerde de yaygınlık göstermektedir. Kayıtdışı çalışmaya dönük işgücü piyasasına erişim bağlamında Hatay ilinde yapılan araştırmada gençlerin büyük bir kısmı kayıtlı iş bulamadığı için bu şekilde çalıştıklarını ifade etmişlerdir. Bununla birlikte çalışma izninden haberi olmayan, bürokratik engeller nedeniyle çalışma izni çıkaramayan, prosedürü bilmeyen ya da kayıtlı iş bulma imkanı olmayan gençlerin sayısının da yüksek bir orana sahip olduğu görülmektedir (Sunata vd. 2020: 39).

Suriyeli Domlar ekonomik sorunlar ve işgücüne erişim noktasında bir başka boyutu oluşturmaktadırlar. Söz konusu topluluğun büyük bir kısmı zorunlu yerinden edilme sonrası geldikleri Türkiye’de geleneksel meslekleri olan müzisyenliği yapamaz konuma düşmüştür. Bu nedenle mevsimlik tarım, hurdacılık ve hamallık gibi işlerde kayıtsız ve güvencesiz bir şekilde çalışmaktadırlar. Ve yaptıkları bu işlerde işverenin verdiği düşük ücretlerle geçinmek zorunda kalmaktadırlar (Tarlan, Foggo 2017: 38).

Sağlık

Birçok Uluslararası ve Ulusal belgede ‘sağlık hakkı’ insan hakları arasında gösterilmektedir. İnsan hakları Evrensel Beyanname’si’nin 25 maddesinde *“her şahsın, gerek kendisi gerekse ailesi için, yiyecek, giyim, mesken, tıbbi bakım, gerekli sosyal hizmetler dahil olmak üzere sağlığı ve refahını temin edecek uygun bir hayat seviyesine”* hakkı olduğu belirtilmiştir (UDHR 1948). Sağlık hakkı konusunda evrensel boyutta en kapsamlı düzenleme olan Birleşmiş Milletler Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmenin 12. Maddesi *“herkesin, ulaşılabilecek en yüksek fiziksel ve zihinsel sağlık standardına sahip olma hakkı”* olduğunu vurgulamakta ve sözleşmeye taraf devletler bunu kabul etmektedir (BMESKHK 2000). Ulusal mevzuatta da sağlık hakkından söz edilmiş olup 1982 Anayasası’nda sağlık hizmetlerini konu alan 56. Maddesinde devlet tarafından her bireyin beden ve ruh sağlığının sağlanması yükümlülüğünün olduğu ifade edilmiştir. Anayasanın 17. Maddesi Yaşama hakkını vurgulamakta ve bu hak doğal olarak sağlık hakkını da kapsamaktadır.

Geçici koruma altındaki Suriyelilerin büyük bir kısmı taraf olunan uluslararası sözleşmelerin sağlık hakkının güvence altına alınması gerektiğini gösteren maddelerine rağmen sağlık hizmetlerine erişmekte sorun yaşamaktadırlar. Sağlık hizmetlerine erişimin önünde bazılarının kimliklerinin olmaması, ekonomik sorunlar, dil bariyeri gibi engeller bulunmaktadır. Sağlık hizmetlerine erişimin önündeki engeller çocuklar, yaşlılar ve kadınlar başta olmak üzere topluluğun tamamı tarafından risk oluşturmaktadır. Kimliği olmayan bireylerin kayıtlarının olmaması nedeniyle sağlığa erişimde yaşamakta oldukları birtakım sorun alanları bulunmaktadır. Çocukların kimliklerinin olmaması nedeniyle çocukluk dönemlerinde yaptırmaları gereken aşıları yaptırmamaları sağlıklı gelişimlerini engellemektedir. Kadınlar sağlık hizmetlerine erişememeleri nedeniyle hamilelik ve doğum süreçlerinde gerekli kontrolleri yaptıramamakta, bu durum anne ve bebeğin sağlığını olumsuz etkilemektedir. Türkçe bilmemek de sağlığa erişimde büyük bir engel teşkil etmektedir. Dil bariyeri nedeniyle hastaneye giden geçici koruma altındaki Suriyeliler sağlık sorunlarını ifade edememeleri nedeniyle sağlık hakkından yeteri kadar faydalanamamaktadır. Bu durum farklı sağlık sorunlarını da beraberinde getirmektedir.⁴

Yerlerinden edilmiş olan bu topluluklar Türkiye’de genellikle sosyoekonomik koşullar nedeniyle fiziksel koşulları sağlıklı bir yaşam sürmeye elverişli olmayan evlerde barınmak durumunda kalmaktadırlar. Barındıkları evlerde ısıtma sistemi, halı, battaniye gibi ev eşyalarının yetersiz oluşu, evde gerekli hijyen koşullarının sağlanamaması ve yetersiz beslenme yeni sağlık problemlerini doğurmaktadır. Bu durum özellikle kış aylarında artan hastalıklara bağlı olarak sağlık hizmetlerine erişim ihtiyacının artmasına neden olmaktadır (Yavuz 2014: 277). Bu süreçte geçici koruma altındaki Suriyelilerin sağlık hizmetlerine erişirken yaşamakta oldukları dil bariyeri, ayrımcı uygulamalar, randevu problemi gibi problemler de orantısız olarak artmaktadır.

Çocuk Koruma ve Eğitim

Geçici koruma altındaki Suriyeliler nüfusunun büyük çoğunluğunu çocukların oluşturması ve geçici koruma altında olmanın getirdiği dezavantajın bir araya gelmesiyle birçok farklı çocuk koruma problemi ortaya çıkmaktadır. Bu problemlerin büyük kısmını çocuk işçiliği, çocuk yaşta evlilikler, kimlik alamama ve eğitime erişimde yaşanan sorunlar oluşturmaktadır (Karaca, Doğan 2014: 30). Göç etmek zorunda kaldıkları ülkede hayata tutunma çabası veren Suriyeli çocukların hayata dair pratikleri zorunlu bir değişime uğramıştır. Geçici koruma altındaki Suriyeli çocuklar politika ve uygulamaların

⁴ 2017 ve 2022 yılları arasında mültecilerin haklara erişimini sağlamak için çalıştığım sivil toplum kuruluşlarında ‘vaka yönetimi’ ve ihtiyaç değerlendirmesi amacıyla gerçekleştirilen saha araştırmalarında yaptığım birey ve ailelere dönük değerlendirmelerden oluşan sonuçlardan alınmıştır. Farklı nedenlerle kimlik alınamaması sorunu birçok kamusal hizmetin alınmasının önüne geçilmekte ve bu durum yeni koruma ihtiyaçlarını doğurmaktadır. Kimlik alınamama nedenleri genellikle yeteri kadar destekleyici dokümanın olmaması, yaşanan şehirde kayıtların kapanmış olması vb. nedenler olarak gösterilebilmektedir.

eksikliği nedeniyle çocuk işçiliği, insan ticareti, cinsel istismar ve erken evlilikler gibi birçok sömürüye maruz kalmışlardır. Çatışmalardan etkilenen çocuklar eğitim hakkı başta olmak üzere birçok hakka erişimde engellerle karşılaşmış olup temel haklarından mahrum kalmıştır.

İnsan haklarını temel alan uluslararası sözleşmeler çocuğun eğitim hakkına vurgu yapmakta ve güvence altına almaktadır. Bu sözleşmelerden Türkiye'nin de imzacı olduğu BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'de *"Taraf Devletler, çocuğun eğitim hakkını kabul ederler ve bu hakkın fırsat eşitliği temeli üzerinde tedricen gerçekleştirilmesi görüşüyle özellikle: İlköğretimi herkes için zorunlu ve parasız hale getirirler. Ortaöğretim sistemlerinin genel olduğu kadar mesleki nitelikte de olmak üzere çeşitli biçimlerde örgütlenmesini teşvik ederler ve bunların tüm çocuklara açık olmasını sağlarlar ve gerekli durumlarda mali yardım yapılması ve öğretimi parasız kılmak gibi uygun önlemleri alırlar."* ifadesi yer almaktadır (UNCRC 1989). Bu sözleşmeden hareketle Türkiye'de yaşayan her çocuğun parasız eğitim alma hakkına sahip olduğu ve eğitim hakkının devlet güvencesi altına alınması gerektiği görülmektedir. Fakat eğitime erişimde yaşatılan ayrımcı uygulamalar bu hakka erişimin önünde engel oluşturmaktadır.

Çocuğun eğitime erişimiyle beraber devamlılığı da büyük bir sorun alanını oluşturmaktadır. Okula kaydı yapılan çocuğun savaş ve göç sürecinde yaşadığı yıl kaybı ve bu süreçte okuldan uzun süre kalması okul kaydı yapılmasına rağmen düzenli devam etmemesine yol açmaktadır. Bu noktada çocuğun okula kaydedilmesinin tek başına yeterli olmadığı görülmektedir. Bununla birlikte okulda öğretmen ve okul arkadaşları tarafından dışlanma, baskı ve ayrımcı uygulamalar çocuğun okulu bırakmasına neden olmaktadır.⁵

Dil bariyeri eğitime erişimin önünde büyük engel olup okulda sadece geçici koruma altındaki Suriyeli çocuklar için değil, çocuğun öğretmeni ve okuldaki diğer öğrenciler için de iletişim engeli doğurması bakımından birtakım sorunlara neden olmaktadır. Dil bilmemenin doğurduğu iletişim sorunu okuldaki çocuklar arasında akran baskısını tetiklemekte ve eğitim sürecinde aksaklığa neden olmaktadır.

⁵ Burada ifade edilen çocuk koruma sorunları 2017-2020 yılları arasında Türk Kızılay Bağcılar ve İstanbul Toplum Merkezlerinde Şartlı Eğitim Yardımı - Çocuk Koruma Bileşeni (CCTE CP) kapsamında aile bazlı görüşmeler gerçekleştirmek ve çocuk koruma risklerini tespit etmek amacıyla yaptığım hane ziyaretlerinden ulaştığım verilere dayanmaktadır. Proje hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. <https://toplummerkezi.kizilay.org.tr/media/30qfxhss/2018-09-18-ankara-tm-aras-tirma-kitabi-forweb.pdf>



Şekil 3: Türkiye’de Geçici Koruma Altındaki Suriyeli Öğrenci Sayısı (MEB 2022).

Şekil 3’te görüldüğü üzere okula kayıtlı olan geçici koruma altındaki Suriyeli çocuk sayısının yıllara göre oransal olarak artmış olmasına rağmen 2021-2022 yılları arasında halen okula kayıtlı olmayan çocukların oranının % 34 civarında olduğu görülmektedir. Bu oran yüksek olmakla birlikte eğitime erişimin sağlanmaması kayıp bir nesil sorunu riskini doğurmaktadır.

Geçici koruma altındaki Suriyeli çocukların eğitime devam etmemelerinin arkasındaki bir diğer neden de uyum sorunudur. Çocuklar çoğu zaman hem öğretmenler tarafından ayrımcılığa maruz kalabilmekte hem de akran zorbalığı yaşayabilmektedir. Bu durum çocuğun okula devam etmeme isteğine neden olmaktadır (Yapıcı 2019: 21).

Ailelerin içinde bulunduğu sosyoekonomik şartlar okul masraflarını karşılayabilmelerinin yanında temel ihtiyaçlarını bile karşılamalarında yetersiz kalmaktadır. Ailede çalışabilecek durumda yetişkin bireyin bulunmaması, haneye gelen gelirin yetersiz olması gibi nedenlerle çocuklar tekstil, tarım, fırıncılık gibi alanlarda çalıştırılmaktadır. Çocuğun tam gün ya da yarı zamanlı çalışıyor olması eğitime devam etmesinin önüne geçmektedir. Çocuk işçiliği çocuğun eğitime erişiminin yanında iş yerinde yaşaması muhtemel riskler de göz önünde bulundurulunca başlı başına bir çocuk koruma sorununu ifade etmektedir.⁶

⁶ Yaptığım saha araştırmalarında elde ettiğim bir diğer bilgi de çocuk koruma risklerinin karşılıklı olarak birbirini doğuruyor olmasıdır. Mardin’de ‘Kuyubaşları’ olarak ifade edilen şehir merkezlerine uzak kırsal bölgelerde Hayata Destek Derneği tarafından yapılan saha araştırmalarında geçici koruma altındaki Suriyeli çocukların sosyoekonomik sorunlar ve uyum sorunlarının yanında ikamet edilen bölgeye yakın okulun olmayışı ve taşınalı eğitim desteğinin sağlanamaması nedeniyle eğitime erişim sağlayamaması sorunlarına ulaşılmaktadır. Söz konusu nedenlerle okula gidemeyen çocuklar çocuk işçiliği, çocuk yaşta evlilik ve farklı istismar türlerine maruz kalmaktadırlar. Çocuk koruma kapsamında yapılan değerlendirmeler önü alınmayan her çocuk koruma sorununun farklı bir çocuk koruma riskine ortam hazırladığını göstermektedir.

Göçebe topluluklar olan domlarda ise çocuk işçiliği yaygın olmakla birlikte daha çok mevsimlik tarım işiliği, günlük işler ve sokakta çalıştırılma şeklinde gerçekleşmektedir (Tarlan, Foggo 2017: 39). Sokakta çalıştırılma doğal olarak okul dışı kalma, kaçırılma, taciz ve diğer istismar risklerini de beraberinde getirmekte ve yeni koruma riskleri doğurmaktadır.

Çocukların iş piyasasına dahil olmalarıyla ortaya çıkan çocuk işçi kitlesi Geçici koruma altındaki Suriyelilerin gelmesiyle birlikte daha görünür bir hal almıştır. Suriyeli ailelerin yaşadığı ekonomik sorunlar, ailede çalışabilecek durumda yetişkin bireyin olmayışı ya da yetişkin bireyin iş bulamaması, işverenlerin kayıt dışı ve düşük ücret nedeniyle çocukları çalıştırmayı tercih etmesi nedeniyle çocuklar çalışma hayatında yer almışlardır. İçinde bulunulan koşullar çocukları ağır şartlarda ve düşük ücretle çalışmak zorunda bırakmıştır. Bu koşullara fazla çalışma süresi de eklendiğinde çocuk işçiliğin en ağır biçimine maruz kalındığı görülmektedir. Bu ağır çalışma koşulları çocukların sağlıklı gelişimlerinin, eğitime erişimlerinin, ruhsal iyilik hallerinin ve sosyal hayata dahil olmalarının önünde tehdit oluşturmaktadır (Aytaç, Kılınç 2021: 403). Çocuğun çalışma saatleri karşılığında aldığı ücretin düşük olması, kayıt dışı ve iş güvenliğinin olmadığı alanlarda çalışması aynı zamanda emek sömürsüne dayalı bir insan ticareti durumunu ifade etmektedir.

Geçici koruma altındaki Suriyeli çocuklarda sıklıkla görülmekte olan sorunlardan biri de çocuk yaşta evliliğidir. Savaş sonrası geçici koruma altındaki Suriyeli çocuklarda çocuk yaşta evliliklerin 12 yaşına kadar düştüğü görülmektedir. Çocuk yaşta evlilikler bir istismar durumu olup çocuğun biyopsikososyal gelişimi açısından birçok tehdidi beraberinde getirmektedir (Yılmaz 2018: 36). Bu evlilikler toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin olduğu toplumlarda sık görülen ve çocuğu fiziksel, cinsel ve duygusal olarak etkileyen bir istismar türüdür. Kız çocuklarının bu duruma oğlan çocuklarından daha çok maruz kaldığı görülmektedir. Çocuk yaşta evlilik problemi çocuğun eğitimiyle birlikte sağlıklı psikososyal gelişiminin ve gelecek beklentilerinin önüne geçmektedir (UNICEF 2019a: 32).

Geçici koruma altındaki Suriyeli çocuklar arasında çocuk koruma sorunu doğuran bir diğer konu refakatsiz çocuklardır. Refakatsiz çocuklar savaş nedeniyle ailesinden ayrı düşmüş ya da ailesini kaybetmiş çocuklardan oluşmaktadır. Bu çocuklar kendi psikososyal sağlıklarının korunmaması riski ile birlikte insan ticareti riski ile de karşı karşıya kalabilmektedir (Erdoğan 2018: 99). Bununla birlikte çocuğun bakım vereninin olmaması birçok ihmal ve istismar ile birlikte temel haklara erişim sorununu doğuracaktır. Refakatsiz çocuklar bu nedenle koruyucu ve önleyici mekanizmalara ihtiyaç duymaktadır.

Sosyal Uyum

Göç, sosyal ve kültürel boyutların ekonomik boyutların önüne geçtiği; yaşamının bütün alanlarını etkileyen, insan ve mekan ilişkilerinin yeniden şekillenmesini gerektiren bir olgudur. Göç edenler fiziki olarak farklı ülkelerde olsalar da zihinsel olarak kendi ülkelerinde kalabilmektedirler. Bu nedenle yeni yaşamı eski kurallara göre yaşama istekleri devam etmekte ve bu durum bir takım uyumsuzluklara yol açmaktadır (Adıgüzel 2019: 16). Göç olgusu bireylerden toplumlara, ulusal kuruluşlardan uluslararası kuruluşlara kadar geniş bir alanı içine almaktadır. Bu nedenle göç sonrası yeni toplumsal ilişkilerin gerçekleşmesi kaçınılmazdır.

Göç eden kişiler girdikleri toplumda yeni bir toplumla uyum sürecinin içine girerler ve bu uyum sürecinde farklı değer yargıları ile karşılaşır. Uyum süreci göç eden toplumla göç edilen yerdeki yerel halkın kültür uyumu arasındaki ilişkiye dayalıdır. Kültürlerin yakın olması uyum sürecini hızlandırırken, uzak olması uyum sürecinde engeller yaratır (Adıgüzel 2016: 51). Birtakım farklı nedenlerle gerçekleşen göç, farklı kültürlerin bir arada yaşamasına neden olmakta ve birbiriyle yaşamak durumunda olan farklı kültürdeki bu insanlar uyum sürecinde zaman içerisinde çeşitli anlaşmazlıklar yaşayabilmektedir. Bu anlaşmazlık zaman zaman çatışma ortamının oluşmasına neden olmaktadır. Bu problemler farklı kültürler arasındaki iletişim probleminden kaynaklanmaktadır. Göç alan pek çok toplum bu uyum sorunlarını iletişimden kaynaklı sorunları aşmayı önceliklendirerek çözüm yoluna gitmektedir (Tunç 2015: 35).

Geçici koruma altındaki Suriyeliler birçok uluslararası göçmenin yaşadığı gibi sosyal uyum problemleriyle karşılaşmaktadırlar. Bu sosyal uyumun nedenleri genellikle dil ve kültür farklılıkları, ekonomik sorunlar, akraba ve yakın çevreden uzaklaşma, dışarıda çok vakit geçirme imkanlarının olmamasıdır. Sosyal uyum sorunu psiko-sosyal boyutunun yanında farklı sorun alanlarının doğmasına işaret etmektedir. Bu sorun alanları göç ettiği ülke ile uyumunu sağlayamamış kişinin hizmetlere erişim konusunda da sorunlarla karşılaşacağı yönündedir.

Geçici koruma altındaki Suriyeliler yerel halk ile etkileşimlerinin önüne geçen bir diğer konu da yerel halkın bakış açısıdır. Türkiye'deki kayıt dışı istihdamın arttırması nedeniyle çalışma hayatında yaşanan zorluklar, kiraların artması, kamu hizmetlerinde yoğun talep nedeniyle yaşanan aksaklıklar yerel halkta geçici koruma altındaki Suriyelilere dönük olumsuz yaklaşımlar doğurmaktadır. Bununla birlikte geçici koruma altındaki Suriyelilere dönük sosyal yardım çalışmaları ülke vatandaşları nezdinde *'doğru bilinen yanlışlar'* algısını tetiklemektedir. Toplumsal kabulün olmadığı toplumlarda sosyal bütünleşme gerçekleşmemekte ve bu durum çoğu zaman bir çatışma durumunu ortaya çıkarmaktadır. Buradaki çatışma durumu silahlanmaya dönük çatışmadan çok soyut

bir kavramı ifade etmektedir. Çatışma ortamı ayrımcılığı, nefret söylemlerini ve buna bağlı olarak hak ihlallerini doğurmaktadır.

Suriyeli Domlar sosyal uyum bağlamında değerlendirildiğinde ayrımcılık riskiyle karşı karşıya kalma konusunda yüksek riske sahiptirler. Zira Suriyeli Domlar zorla yerinden edilmiş olmanın da yanında mensup oldukları inanç ve yaşam biçimlerinin farklı olması nedeniyle mülteci grup içerisinde de dışlanmaktadır (Tarlan, Foggo 2017: 45). Domlar Suriye’de iken diğer topluluklarla yakın oturmama alışkanlıklarını Türkiye’de de devam ettirmekte ve birbirlerine yakın bölgelerde oturmaktadırlar. Ayrımcılık ve damgalanma endişesiyle diğer azınlık gruplarla bile çok iletişim kurmamaktadırlar. Bu durum doğal olarak sosyal uyum sorunu ile birlikte birçok hizmete erişememe riskini beraberinde getirmektedir (Salduz-Doruk vd. 2022: 351).

Uyum kapsamında yapılan araştırmalarda geçici koruma altındaki Suriyelilerin Türk toplumuna uyum sağlamaları yönündeki algıları yıllara göre farklılık göstermektedir. 2019 yılında yapılan ankette katılımcıların %56’sının ve 2020’de %46,3’ünün büyük ölçüde uyum sağladığını belirtmesine rağmen 2021 yılında yapılan araştırmada topluluğun yalnızca %18’inin bu önermeyi desteklediği görülmektedir. Bu durumdan anlaşıldığı üzere geçici koruma altındaki Suriyelilerin uyum konusundaki bakış açılarının Türkiye’de geçirdikleri sürenin artmasına rağmen ‘*karamsar*’ olduğu görülmektedir (Erdoğan 2021: 21).

Psikolojik Sorunlar

Bir göçmenin yaşı, cinsiyeti, göç nedeni, üyesi olduğu toplumsal sınıf, eğitim düzeyi ve kültürel geçmişi ve ülkede kalma süresi ne kadar olursa olsun göçmenlik durumu nedeniyle iç dünyasında bir takım değişiklikler meydana gelir (Şahin 2001: 64). Göçmenler gittikleri yerlerdeki farklılıklar nedeniyle yabancılaşma duygusu çekerler ve bu yabancılaşma duygusu zamanla iç dünyalarında da kendisini gösterir ve göçmenin kendine yabancılaşması olarak adlandırılan olay gerçekleşir. Kişilerde bununla birlikte yalnızlık ve özlem duyguları da görülür. Geleceğine dair netliğin olmaması nedeniyle kaygı, topluma ayak uyduramaması ve ekonomik statüsü nedeniyle aşağılık duygusu da zorunlu göç etmiş olmanın yarattığı psikolojik sorunlar arasındadır (Göhler 1990 akt. Şahin 2001: 64-65).

Savaş mağduru kişilerde çatışmaların ve zorla yerinden edilmiş olma gibi nedenlerden kaynaklı depresyon, kaygı bozuklukları, uyku bozuklukları ve post-travmatik stres bozukluğu başta olmak üzere ruhsal sorunlar sıklıkla görülmektedir. Bu durum ruh sağlığı hizmetlerine talebin yüksek olmasını doğurmaktadır (Öztürk, Uluşahin 2008 akt. Demirbaş, Bekaroğlu 2013: 14). Göç eden çocuklarda ve ergenlerde davranış bozuklukları, benlik saygısının düşük olması ve kimlik karmaşası,

iki dilde iletişim kurmaları nedeniyle oluşan problemler, okul derslerinde başarısızlık en sık rastlanan sorunlardır (Alvarez 1998: 934).

Geçici koruma altındaki Suriyeliler hem savaş durumlarının yarattığı tahribat hem geldikleri ülkede yaşadıkları sorunlar nedeniyle psikolojik sorunlarla karşı karşıya kalmışlardır. Göç sonrası oluşan psikolojik sorunlar hem çocuklarda hem yetişkinlerde kendisini göstermektedir. Psikolojik olarak etkilenmiş bireyler özelleştirilmiş hizmetlere ihtiyaç duymakta ve bu hizmetlere diğer sorun alanlarında görüldüğü gibi sosyo-ekonomik nedenler, dil bariyeri, yeterli hizmet sağlayıcının olmaması ve hizmetler hakkında yeteri kadar bilgiye sahip olmamaları nedeniyle hizmetlere erişememektedirler.

Toplumsal Cinsiyet

Toplumsal cinsiyet yaklaşımı genel çerçevesiyle farklı cinsiyete sahip insanların rol ve davranışlarını, düşünce yapılarını, kimlikleri ve aralarındaki farklılıkları incelemektedir. Fakat erkek merkezli bakış açısı kadınların yalnızca biyolojik rollerine odaklanmakta ve böylece kültürel farkların anlaşılmasının önüne geçmektedir. Kadın, erkek ve diğer cinsiyet rolleri toplumdan topluma farklılık göstermekte; tarihi, ekonomik, kültürel ve bireysel unsurlar bu farklılığı oluşturmaktadır (Arslan 2019: 68).

Toplumsal cinsiyete dayalı sorunlar geçici koruma altındaki Suriyelilerin yaşamakta oldukları sorunlar arasında yüksek bir orana sahiptir. Özel ve acil bakım ihtiyacı bulunan, toplumsal cinsiyete dayalı şiddete maruz kalmış kişilerin tespiti, tespit edilenlerin doğru kurumlara yönlendirilmesi ve korunmaları yaşanan problemler arasındadır (Karaca, Doğan 2014: 33). Geçici koruma altındaki Suriyelilerin yerinden edilmiş olmakla birlikte yaşadığı diğer sorunlar göz önünde bulundurulduğunda toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin farklı birçok problemi beraberinde getirdiği söylenebilmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dayanan uygulamalar ağırlıklı olarak kadınlar ve kız çocuklarında, bunlarla birlikte Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Transgender, İnterseksüel, Queer+ (LGBTİQ+) bireylerin yaşam standardında olumsuz etkilere yol açmaktadır.

Kadının göç ettiği ülkede var olan hizmetlerden faydalanabilmesi için ekonomik şartlarının yeterli olması ve göç ettiği ülkenin dilini biliyor olması gerekmektedir. Bu şartları sağladığı takdirde şartları iyileşecektir fakat birçok ülkede göç eden kadınlar söz konusu bu şartlara sahip değildir. Kadının statüsünün yüksek olmadığı yerlere göç eden kadının mülteci olduğu da düşünüldüğünde dezavantajlarının iki katına çıktığı görülmektedir. Mülteci kadınlar hem kadın hem mülteci olmaları nedeniyle cinsel istismara daha fazla maruz kalabilmektedir (Adanu, Johnson 2009: 180).

Suriye savaşı nedeniyle yaşanan göç, hayatta kalabilmek amacıyla Türkiye'ye gelmek durumunda kalan kadınlar için travmatik ve olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Kadın girdiği bu yeni toplumda bir bağ kurmak istemekte fakat kültürel farklılıklar nedeniyle bu girişimi olumsuz sonuçlanabilmektedir. Bu durum kadının kendisini sosyal mekanlardan geri çekerek daha çok yalnızlaşmasına neden olmaktadır. Bununla birlikte kadın girdiği toplumda ayrımcılık temelinde uygulamalara maruz kalabilmektedir. Yerinden edilmişliğin getirdiği sosyoekonomik koşullar kadını aile içindeki mevcut koşullarının yanında emek piyasasına erişmek zorunda bırakmıştır. Bu da var olan sorunların yanında farklı ayrımcılık ve hak ihlallerini beraberinde getirmiştir. Genel itibariyle geçici koruma altındaki Suriyeli kadınlar var olmanın yanında, ayrımcılık, ekonomik, kimlik ve kaynaklara erişim konusunda birçok sorunla karşı karşıya kalmaktadırlar (Arslan 2019: 81). Geçici koruma altındaki Suriyeli kadınların büyük bir kısmı ev sahibi toplumla etkileşim içerisinde. Fakat etkileşim sürecinde karşılaşılan dil dengeli, ayrımcılık ve kültürel farklılıklar kadınların toplumdan izole olmasına ve yerel halk ile ilişkilerinin azalmasına neden olmaktadır (SGDD 2018: 64).

Geçici koruma altındaki Suriyeli kadınların yaşadığı bir diğer sorun alanı da yerel halkın bakış açısıdır. Çok eşli evlilikler ve yerel halktan erkeklerin Suriyeli kadınlarla yaptığı evlilikler, yerel halktan kadınlar tarafından aile bütünlüklerine karşı bir tehdit olarak görülmüş olup Suriyeli kadınlara dönük bir damgalanma yaratılmıştır. Bu durum Suriyeli kadınlarda değersizleştirmeye yol açarken erkekler açısından Suriyeli kadınlara yapılan tacizi meşrulaştırma olarak kendini göstermiştir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği burada hem yerel halk hem de Suriyeli kadınlar için birçok dayatmaya yol açmıştır (Gönül 2020: 92).

Toplumsal cinsiyet bağlamında sorun yaşamakta olan bir diğer grup da LGBTİQ+, HIV'le yaşayan ve seks işçilerini kapsayan kilit mülteci gruplardır. Kilit mülteci gruplar sınırları geçerken ve geldikleri ülkede birçok ayrımcı uygulamayla karşı karşıya kalmışlardır. Bu gruplar sağlık hizmetlerine erişim, geçim kaynaklarına erişim ve toplumsal hayata dahil olma konusunda birçok ayrımcı uygulama ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Türkiye'de cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğinin tanınmasına dönük yasal düzenlemelerin bulunmaması ayrımcılığın temelini oluşturmaktadır. Kimi zaman LGBTİQ+ gruplar kamu düzeni ve kamu sağlığına tehdit oluşturdukları gerekçesi ile sınır dışı edilebilmektedir (Güven 2018).

LGBTİQ+ bireylerin toplumsal hayatta sosyal dışlanmaya maruz kalma oranı zaten çok yüksek seviyede. Mülteci olmaları bu dışlanmayı derinleştirmekte ve farklı problemleri beraberinde getirmektedir. Trans mülteciler toplumun transfobik davranışları ve güvenlik sorunları nedeniyle gelir seviyesi nispeten yüksek bölgelerde oturmakta ve bunun yanında uyum süreçlerinde hastane-hormon masrafları bulunmaktadır. Bununla birlikte trans mültecilerin emek piyasasına erişimlerinin zor olması nedeniyle geçim kaynakları kısıtlıdır. Trans kadınlar kimliklerinde belirtilen

cinsiyete dayalı uygulamalara maruz kaldıklarından yalnız kadınlar için sağlanan birtakım sosyal yardımlara erişememektedirler (Chesley 2020: 157).

Engellilik

Engellilik başlı başına bir sorun alanı olup mültecilikle birleşince farklı dezavantajları beraberinde getirmektedir. Engellilik durumunun geçici koruma altındaki Suriyeliler özelinde çok görüldüğü bilinmekle beraber yapılan araştırmalarda bu konuda net sayılara ya da sık görülen engellilik türleriyle ilgili ayrıştırılmış verilere ulaşılamamaktadır.

Engeli olan geçici koruma altındaki Suriyeliler bir yandan yerinden edilmiş olmanın getirdiği sorunlarla uğraşırken bir yandan engelli olmanın ortaya çıkardığı sorunlarla baş etmek zorunda kalmaktadır. Yaşanan problemler genel itibarıyla hizmetlere erişimin zorlaşması, toplumsal katılımın azalması ve destek ağlarından mahrumiyet şeklindedir. Savaş mağduru engellilerin yaşadığı bu sorunlar toplum tarafından daha çok dışlanma ya da izole edilmeyi beraberinde getirmektedir (Kaya 2017: 141).

Suriye’de yaklaşık 3,3 milyon çocuk patlayıcı savaş araçlarıyla karşı karşıya kalmıştır. BM tarafından yapılan araştırmalara bakıldığında 1.5 milyonu aşkın kişinin savaş nedeniyle oluşmuş kalıcı engellikle yaşamakta olduğu ve bu kişilerin 86 bininin uzuv kaybı olan kişilerden oluştuğu görülmektedir. Engeli olan çocuklar şiddet riskiyle daha çok karşı karşıya kalmakta olup bununla birlikte eğitim ve sağlık gibi hizmetlere erişimde zorluk yaşamaktadırlar. Bakım veren kişinin olmaması durumu bu riskleri arttırmaktadır (UNICEF 2018).

Engeli olan geçici koruma altındaki Suriyeliler için büyük sorun teşkil eden haklara erişim sorunu engeli olan kişi çocuk olunca farklı koruma risklerini de doğurmaktadır. Bu bağlamda ele alınması gereken bir diğer problem özel eğitime erişim sorunudur. Engeli olan çocukların fiziksel ve bilişsel kapasiteleri göz önünde bulundurularak özel eğitim almaları gerektiği bilinmektedir. Türkiye’de ülke vatandaşı olan çocuklara özel eğitim ve rehabilitasyon merkezleri için devlet desteği sağlanırken Geçici koruma altındaki Suriyeli çocuklar için bu destek sağlanmamaktadır (HDD 2022: 9). BM Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşmenin 1. Maddesi’nde *“Taraflar Devletler engellilerin eğitim hakkını tanır. Taraflar Devletler, bu hakkın fırsat eşitliği temelinde ve ayrımcılık yapılmaksızın sağlanması için eğitim sisteminin bütünleştirici bir şekilde her seviyede engellileri içine almasını ve ömür boyu öğrenim imkanı sağlar.”* 2. Maddesinde *“Engelliler engelleri nedeniyle genel eğitim sisteminden dışlanmamalı ve engelli çocuklar engelleri nedeniyle parasız ve zorunlu ilk ve ortaöğretim olanaklarının dışında tutulmamalıdır”* ifadesi yer almaktadır (BMEHS 2006). Türkiye’nin bu

sözleşmeyi çekince beyan etmeden imzaladığı göz önünde bulundurulduğunda söz konusu uygulamanın özel eğitime erişim kapsamında ayrımcı bir uygulama olduğu söylenebilmektedir.

Geçici koruma altındaki Suriyelilerde savaşta çıkan çatışmalardan kaynaklı işitme problemi, kol-bacak gibi uzuvlarının kaybedilmesi, vücutta meydana gelen diğer yaralanmalar oldukça fazladır. Bu nedenle normal sağlık hizmetlerinin yanında spesifik hizmetlere de ihtiyaç duyulabilmektedir. Bunların yanında ilaç, medikal malzeme, sağlık hizmetlere erişim gibi noktalarda Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları ile aynı prosedürler uygulanmadığı için farklı ihtiyaçlar oluşabilmektedir.⁷

Covid-19 Döneminde Yaşanan Sorunlar

Zorunlu göç sonrası yaşanan sorunlar Covid-19 sürecinde farklı bir boyut kazanmıştır. Geçici koruma altındaki Suriyeliler için pandemi '*ikinci afet*' niteliğinde olmuş ve zorunlu göç sonrası yaşanan sorunlar pandemi sürecinde giderek artmıştır. Bu sorunlar beraberinde birçok farklı alanda erişim sorununu oluşturmuştur. Covid-19 ile birlikte geçim kaynaklarının birden kaybedilmesiyle ekonomik sorunlarda artış yaşanmış, eğitime erişim daha da zorlaşmış ve sosyal uyum temelindeki sorunlar derinleşmiştir (Cabadak 2020). Bu süreçte kurum ve kuruluşların faaliyetlerinin sekteye uğramış olması nedeniyle sorunların çözümü noktasında yeteri kadar müdahalede bulunulmamıştır.

Geçici koruma altındaki Suriyelilerin Covid-19 sürecinde çalışma hayatları sekteye uğramış olup hem yüksek oranda iş kaybı yaşamışlardır hem de kısa süreli olan ve güvencesi olmayan işlerde çalışmak zorunda kalmışlar (Erdoğan 2021: 18). GOAL Global tarafından geçici koruma altındaki Suriyelilere dönük Covid-19 etki değerlendirmesi amacıyla yapılan anket sonucunda katılımcıların %70'i pandemi sürecinde hareket kısıtlamalarının artmış olması nedeniyle gelirlerini kaybettiği ve katılımcıların %68'inin destek sağlanmasına rağmen herhangi bir sosyal yardımdan fardalanmadığı görülmüştür (GOAL 2021). Araştırma sonucunda ulaşılan sonuçlar çok büyük bir kitleyi ifade etmekte ve ekonomik sorunlar bağlamında yaşanan yeni bir kriz durumuna işaret etmektedir. Bu süreçte sosyal

⁷ Savaş nedeniyle oluşan engellilik durumu oranı Türkiye'de geçici koruma altındaki Suriyelilerin yaşadığı illere göre değişebilmektedir. Bu durum ile ilgili net veri içeren bir araştırmaya ulaşılamamaktadır. Fakat saha çalışmalarımda aileler ile yaptığım görüşmeler ışığında tespit ettiğim sonuçlar sahadaki durumu özetler niteliktedir. Sahada aktif olarak çalıştığım İstanbul, Bursa ve Mardin illeri özelinde engellilik oranının bölgelere göre farklılaşıyor oluşu şu şekilde açıklanabilmektedir. İstanbul ve Bursa illerinde daha çok Suriye'nin Halep ilinden gelen geçici koruma altındaki Suriyeliler yaşamaktayken Mardin ilinde daha çok Haseke ilinden gelen geçici koruma altındaki Suriyeliler yaşamaktadır. Halep'in doğrudan çatışma bölgesi olması nedeniyle patlayıcı savaş araçları sonucu birçok insanda engellilik durumu oluşmuştur. Haseke'de ise insanlar daha çok siyasi baskılar nedeniyle göç etmişlerdir ve dolayısıyla patlayıcı savaş araçlarından Halep'te yaşayanlar kadar etkilenmemişlerdir. Engellilik her bölgede karşılaşılan bir sorun olmakla birlikte savaş nedeniyle oluşan engellilik durumu İstanbul ve Bursa illerinde Mardin ilinden fazla görülmektedir. (Halep'ten göç eden kişilerin daha çok İstanbul ve Bursa illerine göç etme nedenleri ise geçim kaynağı bağlamında açıklanabilir. Halep'te geniş bir tekstil ve dokuma endüstrisi olması sektörel dağılım açısından Bursa ve İstanbul ile benzerlik göstermekte ve Halep'ten göç eden insanların büyük bir kısmı Halep'te yaptığı işi Türkiye'de de yapabileceği alan bulmak için bu şehirlerde yaşamayı tercih etmektedir. Yine Mardin özelinde hem Haseke ile sınırı olması, hem akrabalık bağları hem de her iki bölgede de kırsal bölgedeki insanların geçim kaynaklarının daha çok tarıma dayalı oluşu bu göçü şekillendirmiştir.)

destek mekanizmalarından mahrum olmak sorunların çözümü noktasında büyük bir engeli doğurmaktadır.

Covid-19 nedeniyle gerçekleşen pandemi sürecinde yüz yüze eğitime ara verilmiş olup Elektronik Bilişim Ağı (EBA) ile online eğitim sürecine geçilmiştir. Bu durum geçici koruma altındaki Suriyeli çocukların eğitime erişim sürecinde farklı bir sorun alanını doğurmuştur. Geçici koruma altındaki Suriyeli çocukların büyük bir kısmı evlerinde televizyon, bilgisayar, tablet ve internet gibi araçların olmaması nedeniyle online eğitime erişmekte zorlanmıştır (Cabadak 2021). Bu süreçte yaşanan eğitime erişim sorunu daha önce var olan dil bariyeri, sosyal uyum ve diğer nedenlerle yaşanan eğitim sorunlarını derinleştirmiş; eğitime devamlılığın önünde büyük bir engel oluşturmuştur.

Covid-19 döneminde toplumun her kesimi ile birlikte geçici koruma altındaki Suriyeli kadınlar ve kız çocuklarının güvenlik algılarında da büyük değişim yaşanmıştır. Pandemi nedeniyle kadınların geçim kaynakları üzerinde zaten var olan eşitsizliklere ek olarak erişim tehdidi oluşmuştur. Bununla birlikte zaten var olan şiddet durumunda pandemi ile birlikte artış görülmüştür. Kapanma politikaları ile kadınlar ve kız çocukları ev içi şiddete ve cinsel şiddete karşı daha savunmasız hale gelmiştir. Bu süreçte erken yaşta evliliğe dönük kaygılar da orantısız bir şekilde artış göstermiştir (UN Women 2022: 2).

DRC tarafından 2020 yılı mayıs ayında Güneydoğu Anadolu bölgesinde yaşayan mültecilere dönük yaptığı araştırma sonuçlarına göre topluluğun büyük bir kısmı Covid-19 döneminde dil bariyerinden kaynaklı olarak bilgilendirmelere ve hizmetlere erişememe riskiyle karşı karşıya kalmıştır. Bununla birlikte Covid-19 döneminde ailelerin gelirlerini kaybetmiş olmasının geleceğe dönük endişeler bağlamında stres ve hüsrana uğramış hissettiklerini ve hane halkı geriliminin buna bağlı olarak arttığını ifade etmişlerdir. Bu durumlar hane içinde toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti de arttırmıştır (DRC 2020: 24).

Geçici koruma altındaki Suriyelilerin sağlığa erişim sorunları Covid-19 sürecinde yeterli bilgiye sahip olmama, sokağa çıkma yasakları ve dil bariyeri nedeniyle artmış olup özellikle kronik hastalığa sahip bireylerin sağlıkları bu kapsamda derinleşmiştir (SGDD 2020: 21). Bu durum doğal olarak birçok farklı sağlık problemini beraberinde getirmiştir.

Bölüm Sonucu

Bu bölümde Suriye iç savaşının gelişim süreci ile birlikte birçok ülke vatandaşlarının zorla yerinden edilmesi anlatılmıştır. Türkiye'ye gerçekleşen göçün kısa zamanda bir sığınmacı krizine dönüşmesi anlatılmış olup geçici koruma altındaki Suriyelilerin zorunlu göç sonrası Türkiye'de yaşadığı sorunlar üzerinde durulmuştur. Temel sorun alanlarının barınma, istihdam, sosyoekonomik

yetersizlik, sağlık, çocuk koruma, eğitim, sosyal uyum, toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ve engellilik olduğu görölmektedir.

Sorunların zorla yerinden edilmiş olma, ekonomik kaynak yetersizliği, ayrımcı uygulamalar, zarar verici geleneksel uygulamalar, dil bariyeri, hizmet prosedürleri hakkında yeterli bilgiye sahip olmamama ve kamu politikalarının eksikliğinden kaynaklandığı görölmektedir.

Bunlarla birlikte bölüm içerisinde Covid-19 pandemisi nedeniyle geçici koruma altındaki Suriyelilerin yaşadığı sorunlarda olduğu artış olduğu üzerinde durulmuştur. Ayrıca Covid-19 nedeniyle yeni sorun alanları oluşmuştur.



4. GÖÇ YÖNETİŞİMİNDE ROL ALAN AKTÖRLER

Tarihin her döneminde göç süreci insanlığın çoğunu etkileyen bir durum olmuş; ulusal ve uluslararası, sivil toplumsal ve kamusal oluşumları harekete geçirmiş; politika geliştirme süreçlerine etki etmiştir. Bu kapsamda uluslararası anlaşmalar imzalanmış, işbirlikleri kurulmuş ve gerektiği zamanlarda görev paylaşımına gidilmiştir. Devletler göç süreçlerini yürütmek için kendi politikalarını oluşturmuştur (Eke 2018: 40-41). Türkiye de büyük çaplı kitlesel göçlere ev sahipliği yapan bir ülke olarak etkin göç yönetişimi sağlamak adına zaman içerisinde göç politikalarını şekillendirmiş, bu kapsamda uluslararası işbirlikleri kurmuş ve sürece farklı mekanizmaları dahil etmiştir (Balkır 2007: 132).

Savaş ve çatışmaların yol açtığı büyük çapta nüfus hareketliliklerinin ortaya çıkardığı problemler Türkiye’de afet yönetiminin uygulama alanına girmektedir. Fakat daha geniş alana yayılıp bir insani kriz halini alan ve tek bir kurumun yeterli olmadığı durumlarda hizmet sağlamayı kolaylaştırmak adına farklı aktörler de sürece dahil olabilmektedir. Bu aktörler farklı kurum, kuruluş ve örgütlerden oluşabilmektedir (Yavuz 2015: 267).

Nitekim Suriye krizinde görüldüğü üzere göç sürecinin yürütülmesinde tek bir kuruluş yeterli olmamış ve farklı aktörlerin etkinliğine ihtiyaç duyulmuştur. Bu nedenle sürece farklı sorun alanlarında hizmet sağlamak üzere kamu kuruluşları, sivil toplum örgütleri ve birtakım uluslararası örgütler dahil olmuştur. Sürece dahil edilen kurum ve kuruluşlar aşağıda belirtilmiştir.

4.1. Göç İdaresi Başkanlığı

Suriye göçü ile birlikte Türkiye, Ortadoğu’dan göç eden kişiler için geçiş ülkesi olma konumundan çıkıp hedef ülke haline gelmiştir. Bu nüfus hareketliliği ülke hizmetlerini, güvenliğini ve kamu düzenini derinden etkilemiştir. Geçici koruma altındaki Suriyeli sayısı ve insanların geçici barınma merkezlerinden ayrılarak kentlere yerleşmesi göçün koordinasyonunun sağlanması gerektiğini ortaya koymuştur. Göç İdaresi Başkanlığı bu koordinasyonun sağlanması amacıyla 11 Nisan 2013 tarihinde 6458 sayılı ‘Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’ ile kurulmuştur (YUKK 2013).

Bu süreçte Göç İdaresi Başkanlığı genel itibariyle kimliklerin verilmesi, geçici koruma altındaki Suriyelilerin illere yerleştirilmesi, yol izinlerinin sağlanması, sınır dışı etme işlemleri ve kayıtlarının tutulması gibi görevler üstlenmektedir. Bununla birlikte Göç İdaresi Başkanlığı geçici koruma altındaki Suriyelilerin sosyal uyumlarının sağlanması; geçici koruma altındaki Suriyelilerle

alışan diğ er kamu kurum ve kuruluşlar arasındaki koordinasyonu sağlama çalışmalarını yürütmektedir.

İçişleri Bakanlığına bağlı G  İdaresi Başkanlığı sivil toplum kuruluşlarının Suriye göçü sürecindeki etkinliğinin anlaşılmış olmasıyla, oluşturduğu g  yönetişimi mekanizmalarına sivil toplum kuruluşlarının dahil edilmesi amacıyla çalışmalar yapmıştır. Bu kapsamda koordinasyonun sağlanması amacıyla oluşturulan kurullara sivil toplum temsilcilerini de dahil etmiştir (Kılıç 2014: 17). Göç İdaresi Başkanlığı Uyum ve İletişim Genel Müdürlüğü bünyesinde bulunan ‘Sivil Toplum ve Yabancı Topluluklarla İlişkiler Daire Başkanlığı’ sivil toplum kuruluşları ile etkileşimi sağlamaktadır (G  İdaresi Başkanlığı 2022).

Göç İdaresi Başkanlığı koordinasyon ve g  düzenlemelerinin yanında geçici koruma altındaki Suriyelilerin uyumu konusunda çalışmalar yürütmekte olup uyuma dair rehberler yayımlamaktadır. Bu rehberler Türkiye’de eğitim sistemi, finans sistemi, sağlık sistemi; kültürel hayat ve çalışma hayatı gibi konular olup Türkiye’de yaşamayı kolaylaştırma amacı taşımaktadır (Göç İdaresi Başkanlığı 2022).

Göç İdaresi Başkanlığı bünyesindeki İl Göç İdareleri g  yönetişimi konusunda etkili aktörler olup g  sürecinin takibi ve güncel sorunların öğrenilmesi amacıyla yaptığı koordinasyon toplantılarına alanda çalışan sivil toplum kuruluşlarını da dahil etmektedir. Sivil toplum kuruluşları geçici koruma altındaki Suriyelilere verdiği hizmetleri aylık raporlar halinde İl Göç İdarelerine sunmaktadırlar. Bu çalışmayla geçici koruma altındaki Suriyelilerin güncel sorunlarının konuşulmasının yanı sıra sivil toplum kuruluşları tarafından geçici koruma altındaki Suriyelilere sunulan hizmetlerin takibi yapılmaktadır.⁸

4.2. Milli Eğitim Bakanlığı

Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) bu süreçte çocukların eğitime dahil edilmesi süreciyle ilgilenmiş olup bu kapsamda yeni projelere de ev sahipliği yapmıştır. Bu anlamda yapılan en kapsamlı proje AB desteğiyle yapılan ve Suriyeli  ğrencilerin Türkiye eğitim sistemine uyumunu amaçlayan PIKTES’tir. Bu proje ile birlikte Suriyeli ocuklara Türkiye’deki eğitim sistemine uyum sağlamaları amacıyla Türkçe dil eğitimi verilmekte ayrıca rehberlik hizmeti de sağlanmaktadır.

⁸ Bu koordinasyon toplantıları genel güncellemeleri aktarmak ve paylaşım ortamı oluşturmak amacıyla düzenlenmektedir. Bu toplantılara kamu kurum ve kuruluşları ile birlikte sivil toplum kuruluşu çalışanları ve g  yönetişim sürecinde rol alan diğ er kuruluş temsilcileri katılım göstermektedir. Koordinasyon toplantılarında o ilde yaşayan mültecilerin yaşadığı genel sorunlardan söz edilmekte ve sivil toplum kuruluşları sorunlar kapsamında yaptıkları çalışmaları aktarmaktadırlar. Koordinasyon toplantıları g  yönetişim sürecinde genel sorunlar kapsamında ortak çözüm modellerinin geliştirilmesi bağlamında da önem taşımaktadır. Koordinasyon toplantısı  rneği için bkz. <http://www.ankara.gov.tr/duzensiz-gocle-mucadele-koordinasyon-toplantisi-yapildi>

2014 yılında Türkiye’deki kayıtlı geçici koruma altındaki Suriyelilerin sayısı 2 milyona yaklaşırken Milli Eğitim Bakanlığı eğitim kapsamında düzenlemelere gitmiş ve 23 Eylül 2014’te “Yabancılar Yönelik Eğitim ve Öğretim Hizmetleri” başlıklı bir genelge çıkarmıştır. Bu genelge ile geçici koruma altındaki Suriyeli çocuklara sunulması planlanan eğitim hizmetlerine bir standart getirilmiş ve eğitim hakları güvence altına alınmıştır. Türkiye’de yabancı uyruklulara dönük eğitim hizmetleri bakanlık ve il komisyonları tarafından yürütülmektedir. Bu genelge ile geçici koruma altındaki Suriyeli çocukların Milli Eğitim Bakanlığı bünyesindeki okullarda ya da geçici koruma altındaki Suriyeli çocuklar için oluşturulan Geçici Eğitim Merkezleri’nde eğitim almaları sağlanmıştır. Genelge geçici koruma altındaki Suriyeli çocukların yalnızca Geçici Eğitim Merkezleri’ne değil devlet okullarına da kayıt yaptırabilmelerine olanak tanımıştır. Bu uygulama ile Geçici Koruma kimliği bulunan çocukların okullara kayıt yaptırmaları sağlanmıştır (MEB 2014).

Mülteci ve sığınmacılar alanında çalışmalar yapan kuruluşlarının faaliyet alanlarında yaptıkları tespitler sonrası topladıkları verilerle Türkiye’de geçici koruma altındaki Suriyeli çocukların eğitime devamlılığının düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu durumun nedenleri arasında dil bariyeri ve uyum sorununun yüksek olmasının tespit edilmesi ile Milli Eğitim Bakanlığı ve Avrupa Birliği ortaklığıyla Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonunun Desteklenmesi Projesi (PIKTES) oluşturulmuştur. Bu proje ile geçici koruma altındaki Suriyeli çocukların eğitime uyumu için dil öğrenmeleri sağlanmakta, bununla birlikte rehberlik hizmeti sağlanmaktadır (PIKTES 2016).

Milli Eğitim Bakanlığı çocukların eğitime erişimini sağlamak için UNICEF ortaklığıyla Hızlandırılmış Eğitim Programı (HEP) ve Yaygın Eğitim Programı (YEP) uygulamalarını devam ettirmektedir. Yaygın Eğitim Programı ile geçici koruma altındaki çocukların okul dışı kalmış yıllarının telafi edilmesi amacıyla çocuklara okuma yazma öğretme ve sosyal beceriler kazandırma kapsamında kurslar açmaktadır. Program UNICEF, MEB, Kızılay, Gençlik ve Spor Bakanlığı ortaklığıyla yürütülmekte olup AB katkısıyla çalışmalarını sürdürmektedir. Hızlandırılmış Eğitim Programı, Yaygın Eğitim Programı kapsamında yürütülmekte olup gerekli eğitimi alan çocukların denklik sınavlarıyla seviyelerine ve yaşlarına uygun sınıflara yerleştirilmelerini amaçlamaktadır (UNICEF 2019b).

4.3. Sağlık Bakanlığı

Türkiye, 9 Eylül 2013 tarihinde, daha önce sadece sınır illerinde bulunan geçici koruma altındaki Suriyelilere tanınan sağlık hizmetlerine ücretsiz erişim hakkını genişleterek, bu hakkı ülkede yaşayan tüm geçici koruma altındaki Suriyelilere tanımıştır. Ekim 2014 tarihli Geçici Koruma Yönetmeliği de kayıtlı geçici koruma altındaki Suriyelilere sağlanan bu hakkı devam ettirmektedir.

Geçici koruma altındaki Suriyelilerin ülke çapındaki devlet hastanelerinde ücretsiz muayene ve ücretsiz tedavi hakları bulunmaktadır (Geçici Koruma Yönetmeliği 2014).

2015 yılında Sağlık Bakanlığı tarafından geçici koruma altındaki bireylere ayakta tedavi hizmeti sağlamak, sağlık eğitimi vermek, aşı hizmetleri sağlamak ve çocuk sağlığı amacıyla Göçmen Sağlığı Merkezleri kurulmuştur. Göçmen Sağlığı Merkezlerindeki hizmetler uluslararası kuruluşlarla işbirliği içerisinde verilmektedir. Bu merkezlerde hizmet vermekte olan yabancı uyruklu sağlık çalışanları Türkiye'nin sağlık sistemlerine uyum sağlamaları amacıyla Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından eğitilmektedir (UNHCR 2016).

2015 yılında Sağlık Bakanlığı ve Avrupa Birliği ortaklığıyla hayata geçirilen SIHHAT projesi göç yönetiminde sağlık alanına dair en büyük ve en kapsamlı işbirliği niteliğini taşımaktadır. Bu proje kapsamında Türkiye illerinde Göçmen Sağlığı Merkezleri oluşturulmakta ve bu merkezlerde sağlık personeli istihdam edilerek tedavi hizmetleri sunulmaktadır. SIHHAT projesi kapsamında birinci basamak sağlık hizmetlerinin yanında sağlık okur-yazarlığı eğitimleri verilmekte, mobil sağlık hizmetleri sunulmaktadır. Bu proje aynı zamanda çeşitli ulusal ve uluslararası paydaşlarla kanıta dayalı çalışmalar yapmaktadır. Proje kapsamında 10 ilde ruh sağlığı merkezleri kurulmuş olup Arapça-Türkçe dil desteği sunularak geçici koruma altındaki Suriyelilerin ruh sağlığı desteği almaları sağlanmıştır (SIHHAT 2015).

4.4. Yerel Yönetimler

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun 96. Maddesi'nde: *“Kamusal ve özel mal ve hizmetlerden yararlanma, eğitime ve ekonomik faaliyetlere erişim, sosyal ve kültürel iletişim, temel sağlık hizmeti alma gibi konularda kurslar, uzaktan eğitim ve benzeri sistemlerle tanıtım ve bilgilendirme etkinlikleri Genel Müdürlükçe kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum kuruluşlarıyla da iş birliği yapılarak yaygınlaştırılır.”* ifadesi yer almaktadır (YUKK 2013). Bu madde ile göç yönetiminde yerel yönetimler ve STK'ların işbirliği vurgulanmış olup bu kapsamda düzenleme yapılmıştır.

Geçici koruma altındaki Suriyelilerin kamplardan çıkıp kentlere göç etmesi kentsel problemlerin artmasına ve yeni problemler oluşmasına yol açmıştır. Burada yerel yönetimlerin süreçteki etkinliğine ihtiyaç duyulmuş olup birimlere yeni sorumluluklar yüklenmiştir. Yerel yönetimler, uyum başta olmak üzere farklı roller ile geçici koruma altındaki Suriyeliler sürecinde göç yönetim mekanizmasına dahil olmuşlardır fakat bu dahiliyet sürecinde geçici koruma altındaki Suriyelilere dönük uygulamalarında birtakım hukuki, yapısal ve ekonomik sınırlayıcı etkenlerle karşılaşmışlardır (Tekgöz 2021: 43). Belediyelerin görev ve sorumluluklarını düzenleyen 5393 sayılı

Belediye Kanunu'nda birçok belediye hizmetinden faydalanılması için vatandaş olma şartı bulunmaktadır. Vatandaş olmayan kişiler için de sunulacak hizmetler yer almaktadır fakat bu hizmetler geçici koruma altındaki Suriyelilerin ihtiyaçlarını karşılayacak boyutta değildir (Belediye Kanunu 2005). Bu durum geçici koruma altındaki Suriyelilere dönük belediye hizmetlerinin bölgelere göre değişmesi ve bu konuda bir standardın bulunmaması sorununu ortaya koymaktadır. Belediyelerin kendi bünyelerinde mülteci ve geçici koruma altındaki Suriyelilere dönük bir fon kaynağının olmaması hareketleri sınırlayıcı ekonomik etkenlerdendir. Süreçteki bu sınırlılıklara rağmen yerel yönetimler geçici koruma altındaki Suriyelilerle ilgilenen departmanlar kurmuş ve istihdam, eğitim hizmetleri, danışmanlık, sağlık ve psikososyal destek kapsamında çalışmalar yaparak süreçte rol almışlardır (Tekgöz 2021: 45).

Bağcılar Belediyesi geçici koruma altındaki Suriyelilerin dil bariyerine dayalı yaşadıkları sorunları göz önünde bulundurarak dil öğretimine dayalı çalışmalar yapmış olup bu kapsamda Türkçe Dil Atölyesi kurmuş ve Türkçe dil pratiği yapılması için Dil Evi'ni kurmuştur (Bağcılar Belediyesi 2018). Dil bariyerinin geçici koruma altındaki Suriyelileri birçok hizmete erişimi ile birlikte sosyal uyumu sağlamalarının önüne geçmesi nedeniyle dil öğrenmeye dair kurslar büyük önem taşımaktadır.

Gaziantep Belediyesi farklı sorun alanlarına dair faaliyetleri ile göç yönetişim sürecinde aktif olmuştur. Eğitimin acil ve temel ihtiyaç olarak gündeme gelmesiyle birlikte bu alandaki çalışmalara öncelik vermiş olup Suriyeli çocuklar için okul açma ve geçici eğitim merkezlerini destekleme çalışmaları yapmıştır. Bununla birlikte geçim kaynaklarının da büyük önem arz etmesi nedeniyle danışmanlık hizmeti ile kendi işletmelerini kurmak isteyen geçici koruma altındaki Suriyelileri bu kapsamda yönlendirmiştir. Gaziantep Büyükşehir Belediyesi tarafından kurulan Ensar Toplum Merkezi geçici koruma altındaki Suriyelilerin sorunları için destek sunmuştur (Adıgüzel, Tekgöz 2019: 29-31).

4.5. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı

Suriye krizi sürecinde artan çocuk işçiliği, çocuk yaşta evlilik, toplumsal cinsiyete dayalı şiddet sorunları Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın çalışma alanına girmekte ve bakanlığın bu sorunlara dönük birimleri bulunmaktadır. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı birimleri söz konusu süreçte geçici koruma altındaki Suriyelilerin yaşamakta oldukları sorunlar için uyguladıkları koruyucu ve önleyici hizmetlerle ön plana çıkmışlardır.

Aile Bakanlığı ve UNHCR ortaklığı ile yürütülen 'Sosyal Hizmet Merkezlerinin Güçlendirmesi Programı' sosyal hizmet merkezlerinin personel ve teknik kapasitesini güçlendirerek yabancı uyrukluların ihtiyaçlarına dönük sosyal hizmetlere erişimini sağlamaya dönük çalışmalar

yapmıştır. 2021 yılı itibariyle program 28 ilde 88 Sosyal Hizmet Merkezi'ne tercüman ve meslek elemanı istihdam etmiştir (ASHB 2021). Proje kapsamında koruma ihtiyacı olan birey ve ailelere dönük müdahaleler daha hızlı ve etkin bir şekilde gerçekleşme olanağı bulmuştur.

Bakanlık refakatsiz çocukların ailelerini arama çalışmaları yapmakta ve ihtiyaç halinde bu çocukları kurumlara yerleştirmektedir. Bakanlık birimlerinde 2015 yılında şiddet mağduru olan 88 geçici koruma altındaki Suriyeli kadın ve 77 çocuk hizmetlerden faydalanmıştır. Kadına dönük şiddet, evlilikle ilgili yasal işlemler ve kadın hakları konusunda bilgi verilmiş olup topluluğun dayanıklılığını artırma çalışmaları yapılmıştır (Ekşi 2016: 36-37).

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bünyesindeki Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları sivil toplum kuruluşları tarafından geçici koruma altındaki Suriyelilere dönük sağlanan büyük çaplı sosyal yardımların sunulmasında önemli bir role sahiptirler. Geçici koruma altındaki Suriyelilerin yoksulluk temelinde yaptıkları sosyal yardım başvuruları sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıfları tarafından alınmakta ve değerlendirilmektedir. Bu yol ile bakanlık bünyesinde ihtiyaç tespitine dönük verinin oluşması ve genel bilgilere ulaşılması kolaylaşmaktadır.

4.6. Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD)

AFAD Suriye krizi sürecinde ilk müdahalede bulunan kuruluşlardan biri olup geçici koruma altındaki Suriyeliler için ilk etapta Geçici Barınma Merkezlerini oluşturmuştur. AFAD koordinasyonu ile savaştan kaçan geçici koruma altındaki Suriyeliler barınma hizmeti sunulmuş, kamplarda eğitim ve sağlık hizmetleri ücretsiz olarak verilmiş, yemek dağıtımı yapılmıştır (AFAD 2017). AFAD tarafından verilen hizmetler göçün eden kitlenin ilk karşılaştığı sorun olan temel ihtiyaçlar ve barınma sorunu göz önünde bulundurulduğunda insani bir krize cevap verme konusunda büyük önem taşımaktadır.

Kamp dışında yaşayan geçici koruma altındaki Suriyeliler sağlık hizmetlerine erişirken prosedürler kapsamında bir takım engellerle karşılaşmıştır. AFAD bu nedenle düzenlemelere gitmiş olup 2013 yılında kamp dışında yaşayan geçici koruma altındaki Suriyelilerin sağlık hizmetlerinden ücretsiz bir şekilde faydalanabilmelerini sağlamıştır (Yavuz 2015: 276).

AFAD'ın Suriye Krizi sürecinde geçici barınma merkezleri dışında kalan geçici koruma altındaki Suriyeliler için yaptığı çalışmalardan biri de Elektronik Yardım Dağıtım Sistemi (EYDAS)'ı kurmak olmuştur. Bu sistem ile afetlerden etkilenmiş topluluklar için destek sağlayan sivil toplum kuruluşları arasındaki koordinasyonu düzenlemekte, hizmetlerin ihtiyacı olan bireylere etkin ve hızlı bir şekilde ulaştırılmasını sağlamaktadır. Bu sistem ile yardımlar kayıt altına alınmakta, izlenmekte ve

daha kolay yönetilebilmektedir. Bu çalışma süreçte gerçekleştirilen faaliyetlere fon sağlayan donörlerin bilgilendirilmesini de sağlamıştır (AFAD 2016: 118-119).

4.7. Hükümetlerarası Örgütler

Hükümetlerarası örgütler (IGO), üç veya daha fazla üye devleti olan ve birtakım resmi prosedürlere sahip kurumlardır. Bu kuruluşlar devletler arasındaki ilişkileri düzenlemeye dönük kuralları belirlemekte ve söz konusu kuralların uygulanmasında etkin olmaktadır (Rittberger, Zangl 2006 akt. Heywood 2011: 512). Buradan yola çıkılarak hükümetlerarası örgütlerin küresel yönetişimin ortaya çıkardığı aktörler olduğunu söylemek mümkündür.

Hükümetlerarası örgütler devletlerin kapasitelerini aşan konularda ortaya çıkmış olup küresel sorunlara çözüm arama misyonu taşımaktadırlar. Bu kapsamda sorunları tespit etmeleriyle birlikte küresel boyuta taşımaları büyük önem arz etmektedir. Büyük çaplı bir göç olan Suriye krizinin küresel bir kriz haline gelmesiyle farklı hükümetlerarası örgütler, sürece uygulamadan ziyade sorunların tespit edilmesi, teknik ve finansal kapasitenin sağlanması rolüyle dahil olmuşlardır.

Hükümetlerarası örgütlerin süreçteki çalışmaları genellikle kamu kuruluşları ve sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği içerisinde gerçekleşmiştir. Bu çalışma şekli hem diğer kurum ve kuruluşların süreçteki finansal kapasitelerini destekleme hem de kurumların sürece dönük çalışmalarında bir denetim mekanizması oluşturma bağlamında yüksek bir öneme sahiptir.

UNHCR

Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği (UNHCR), geçici koruma altındaki Suriyelilere dönük kurumlar arası koordinasyon, eğitim, sosyal uyum, geçim kaynağını geliştirme ve üçüncü ülkeye yerleştirme faaliyetlerine öncülük etme rolleriyle ön plana çıkmaktadır. UNCHR sahadaki hizmet sağlayıcılar ve kamu aktörleri arasında sağladığı koordinasyonla Türkiye'deki göç yönetişiminde etkin bir konuma sahiptir. Türkiye'de mültecilere dönük faaliyetlerin desteklenmesi amacıyla Bölgesel Mülteci ve Dayanıklılık Planı (3RP) çerçevesinde ilgili kuruluşlar arasında koordinasyonu sağlamaktadır. 3RP programı kapsamında koordinasyonun sağlanması Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) ile yürütülmekte ve eğitim sektöründe Birleşmiş Milletler Çocuklar Yardım Fonu (UNICEF) liderliğinde çalışmalar yürütülmektedir. 3RP ile ihtiyaçların belirlenmesi, kaynakların etkin kullanımı ve ihtiyaçların tekrara düşmeden sunulması sağlanmaktadır (Turkey Monthly Updates 2016).

3RP mültecilere dönük genel kilit hedefleri ifade etmekte olup bu hedefler koruma, gıda güvenliği, tarım, eğitim, sağlık, temel ihtiyaçlar ve geçim kaynakları başlığı altında ele alınmaktadır;

bir yıllık plan içerisinde bu gereksinimler için gerekli toplam maliyet açıklanmaktadır. 3RP Türkiye 2021-2022 hedefleri arasında mültecilerin yasal statüye sahip olması, kadınlara ve kız çocuklarına dönük şiddetin azaltılması amacıyla koruma çözümleri, hizmetlere erişimin arttırılması çocuklara dönük koruyucu-önleyici çalışmaları destekleme bulunmaktadır (Refugee and Resilience Plan Overview 2021). Bu açıdan bakıldığında UNHCR 3RP programı, sahada çalışan sivil toplum kuruluşlarının alana dönük hedeflerini belirlemesi ve planlama yapması konusunda önemli bir role sahiptir.

UNHCR mülteci kabulünü sağlamak için sosyal uyum çalışmaları düzenlemekte ve bu kapsamda yapılan çalışmaları belediyeler, sivil toplum kuruluşları ve yerel aktörlerle işbirliği içerisinde yürütmektedir. Göç İdaresi Başkanlığı ile yaptığı çalışmalarda diğer aktörleri kapsayıcı çalışmalar yaparak politikaların oluşturulmasına ve bilgi paylaşımına ortam hazırlamaktadır. Sosyal uyumu sağlamada dilin önemli bir faktör olması nedeniyle Halk Eğitim Merkezleri ile Türkçe kurslarının yaygınlaştırma çalışmalarına öncelik vermekte; kursları mali ve teknik açıdan desteklemektedir (UNHCR 2022b).

Birçok mültecinin sığındığı ülkede sağlanan hizmetler birtakım acil ve özel ihtiyaçlarını karşılayamamaktadır. Ülkede sağlanan kamusal ve diğer hizmetler bu ihtiyacın karşılanmasında yeterli değildir. UNHCR bu durumlarda üçüncü ülkeye yerleştirme desteğiyle sürece dahil olmakta ve ihtiyaçlarının karşılanabileceği başka bir ülkeye gönderilmelerine olanak tanımaktadır. Türkiye'nin büyük bir mülteci ve sığınmacı nüfusuna ev sahipliği yapıyor olması nedeniyle UNHCR Türkiye'de büyük bir üçüncü ülkeye yerleştirme programı bulunmakta ve süreç Göç İdaresi Başkanlığı ile birlikte yürütülmektedir (UNHCR 2022b).

UNICEF

Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) Türkiye'de geçici koruma altındaki Suriyeli çocuk ve gençlerin haklarını korumak için ağırlıklı olarak eğitim, sağlık, katılım, insani yardım ve çocuk koruma alanlarında çalışmaktadır. UNICEF çalışmalarını sivil toplum kuruluşları, kamu kurumları ve yerel aktörlerle işbirliği içerisinde yürütmektedir. Türkiye'de geçici koruma altındaki Suriyeli çocuklara dönük projelerin büyük bir kısmı UNICEF tarafından finanse edilmekte ve UNICEF, çalışmalarını 3RP çerçevesinde belirlemektedir (UNICEF 2019c: 4).

AB

Avrupa Birliği (AB) Türkiye'de kamu kurumlarıyla koordinasyon içerisinde çalışmalar yaparak savunmasız durumdaki ihtiyaç sahibi mültecilerin ihtiyaç duydukları hizmetleri alabilmeleri

amacıyla yapılan çalışmaları finanse etmektedir. AB, Türkiye’deki mültecilerin desteklenmesi çabalarına katkı sağlamak amacıyla oluşturduğu yardım aracı kapsamında 2016-2019 yılları arasında insani yardım kapsamında Türkiye’ye 2,4 milyar Euro yatırım yapmış olup 2021-2022 için 425 milyon Euro tahsis etmiştir (EU 2022). Avrupa Birliği İnsani Yardım Ofisi (ECHO) Türkiye’deki geçici koruma altındaki Suriyelilerin desteklenmesi amacıyla ulusal aktörler tarafından yürütülen projeleri finanse etmekle birlikte insani yardım çalışmalarında kapasitelerinin geliştirilmesi amacıyla teknik destek sunmuştur.

IOM

Uluslararası Göç Örgütü (IOM) Türkiye’deki geçici koruma altındaki Suriyelilerin sorunlarına çok yönlü yaklaşımla destek sağlanmış olup insani çalışmalarla kalkınma arasındaki boşluğu kapatmaya dönük, yerel çabalarla entegre çalışmalar yürütmektedir. Çalışmalar erken iyileşmeye ve yerinden edilmiş bireylerin yardımlara daha az bağımlı olmasını sağlamaya dönüktür. IOM, koruma faaliyetlerinin yanında geçim kaynağını geliştirme kapsamında yaptığı desteklerle geçici koruma altındaki Suriyelilerin işgücü piyasasına erişimini desteklemektedir. IOM Türkiye’deki çalışmalarını AFAD, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü ve diğer aktörlerle işbirliği içerisinde yürütmektedir (IOM 2019: 26).

Eğitime erişimin kolaylaştırılması kapsamında IOM tarafından Adana, Adıyaman, Batman, Gaziantep, Konya, Malatya ve Şanlıurfa illerinde okula uzak bölgelerde yaşayan geçici koruma altındaki Suriyeli çocukların okula ulaşımı için servis desteği sağlanmıştır. Geçim kaynağını geliştirmeye dönük çalışmalar kapsamında aynı hibeler sağlanarak geçici koruma altındaki Suriyelilerin kendi işletmelerini kurmaları teşvik edilmektedir. Toplum temelli koruma kapsamında Hatay ve Şanlıurfa illerinde uygulama gösteren gezici sosyal yardım ekipleriyle kırsal bölgelerde yaşayan ve sosyal yardımlara erişemeyen geçici koruma altındaki Suriyelilere dönük çalışmalar yürütülmüştür (IOM 2017).

ILO

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) Suriye krizi sürecinde geçici koruma altındaki Suriyelilerin geçim kaynaklarına eriştirilmesi, kayıtlı istihdamın arttırılması, çalışma koşullarının düzenlenmesi, danışmanlık vs. konularında çalışmaktadır. Çalışmalarını İş ve İşçi Bulma Kurumu (İŞKUR), yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları aracılığıyla yürütmektedir.

2016-2017 yılları arasında Gaziantep, Şanlıurfa, Adana, Mersin, Hatay illerinde uygulanan *“Türkiye’de Suriyeli Mültecilerin ve Ev Sahibi Toplulukların İşgücü Piyasasına Katılımının*

Geliştirilmesi Projesi” ile çalışma izinlerinin alınmasına, kayıtlı istihdamın sağlanmasına ve mesleki becerilerin iyileştirilmesine odaklanmıştır. Projede Arapça dil desteği verilen personel istihdam edilerek istihdama erişimde ve danışmanlık hizmetlerinde dil bariyerinin önüne geçilmesi amaçlanmıştır. Proje sürecinde danışmanlık ve işe yerleştirme hizmetlerinin etkin sağlanması için (Güneydoğu Anadolu Projesi) GAP, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Yerel yönetimler ve meslek odaları ile işbirlikleri kurulmuştur (ILO 2020).

2016 ve 2018 yılları arasında ILO tarafından Şanlıurfa, Gaziantep, Mardin ve Ankara illerinde faaliyet göstermiş ‘*Suriyeli Mülteciler ve Ev Sahibi Topluluklar için İnsana Yakışır İş Fırsatlarının Teşvik Edilmesi Projesi*’ kapsamında yerel kapasiteyi geliştirme amacı da göz önünde bulundurularak istihdamı desteklemeye dönük programlar uygulanmıştır. Bu programlar eğitim ve istihdam fırsatlarının sağlanması ile birlikte toplulukların iş yerindeki haklarının desteklenmesine dönük çalışmalar yürütmek üzerine olmuştur (ILO 2018).

ILO Türkiye ofisi 2015 yılında geçici koruma altındaki Suriyelilerin geçim kaynaklarına erişimleri ve iş gücünün arttırılması, iş geliştirme için ortamların hazırlanması, işgücü piyasasına erişimde yönetim mekanizmalarının geliştirilmesi amacıyla kapsayıcı bir strateji oluşturmuş olup bu kapsamda projeler geliştirip uygulamaya koymuştur. 2018 yılında başlayıp 2020 yılında sona eren “*Türkiye’de Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler ve Ev Sahibi Topluluklar için İş Yaratma ve Girişimcilik Fırsatları Projesi*” ile Ankara, İstanbul, Bursa, Konya, Gaziantep, Şanlıurfa, Adana, Mersin ve Hatay illerinde AB katkısıyla ve bazı illerde IOM ortaklığıyla geçici koruma altındaki Suriyelilerin istihdama erişimini sağlayan çalışmalar yürütmüştür. Çalışma aynı zamanda sosyal uyum ve kalkınmanın sağlanması amacıyla yerel halkı da kapsamıştır (AB 2020a).

WFP

Dünya Gıda Programı (WFP) 2012 yılından günümüze kamplarda ve kentlerde yaşayan geçici koruma altındaki Suriyeliler için açlıkla mücadele kapsamında gıda, nakit desteği ve temel ihtiyaçlara erişim konusunda destek sağlamaktadır. WFP’nin Kızılay ile birlikte yürüttüğü geçici koruma altındaki Suriyelilerin kaldığı kamplarda uygulamaya koyduğu kamp içi e - kart programıyla kamplarda yaşayan geçici koruma altındaki Suriyeliler için temel ihtiyaçlara erişim konusunda destek sağlamaktadır. Bu kapsamda yapılan market yardımı, ayda iki kere olacak şekilde kartlara yükleme yapılarak gerçekleştirilmiştir. WFP sunulan desteğin kalitesini önemsemiş olup bu amaçla e - kartın kullanıldığı marketleri, ürünlerin kalite ve fiyatlarını denetlemiştir (Health World News 2017).

UNFPA

Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA) geçici koruma altındaki Suriyeliler sürecinde Türkiye’de toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, güvenli annelik konularında kapasite geliştirme; üreme sağlığı, kadın ve kız çocuklar için güvenli alanlar kurmayla birlikte güçlendirmedeki hizmet sunumuyla etkinlik göstermektedir. Bu hizmetlerin yanında hijyen ve üreme sağlığı konusunda ekipman desteği sağlamaktadır. Özelleştirilmiş hizmetler aracılığıyla ilgili bakanlık, STK ve diğer BM kuruluşlarıyla işbirliği içerisinde kırılgan mülteci grupların toplumsal cinsiyete dayalı şiddete dair koruma hizmetlerine erişimini kolaylaştırmaktadır. Engelli bireylerin kendilerine dönük alınan kararlarda söz sahibi olmaları ve ayrımcılığın önüne geçilmesi çalışmaları yapılmaktadır. Kilit mülteci gruplar için HIV danışmanlığı ve tedaviye erişim ve hukuki destek hizmetleri sunulmaktadır (UNFPA 2021).

Bölüm Sonucu

Bu bölümde genel itibarıyla kamu kurum ve kuruluşları ile birlikte hükümetlerarası örgütlerin Suriye krizi sonrası yaşanan zorunlu göç bağlamında ortaya çıkan sorunlara dönük verdikleri hizmetler incelenmiştir. Kamu kurum ve kuruluşlarının yaptığı çalışmalara bakıldığında sağladıkları hizmetlerin geçici koruma altındaki Suriyelilerin ihtiyaçlarını karşılama konusunda yeteri kadar özelleştirilmiş hizmet sunulmadığı görülmektedir. Bunun nedenleri yasal mevzuattaki eksiklikler, yeteri kadar personelin olmayışı, mali kapasite eksikliği ve zorunlu göçle gelenlere dair yeteri kadar bilginin olmaması olarak gösterilebilmektedir.

Diğer yandan hükümetlerarası örgütlerin farklı sorun alanlarına dönük yanıtlarıyla ortaya çıktıkları görülmektedir. Hükümetlerarası örgütler süreçte doğrudan uygulamadan çok araştırma, müdahale çerçevesi sunma, finansal ve teknik kapasite geliştirme rolüyle dahil oldukları görülmektedir.

5. GÖÇ YÖNETİŞİMİNDE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI

Türkiye'nin göç ve sığınmacılık konusunda uzun bir kayıtsızlık geçmişi bulunmaktadır ve bu durum devlet dışı aktörlerin sorun çözmek amacıyla sisteme dahil olmasını gerektirmiştir. UNHCR Türkiye ofisi, IOM ve Türkiye'deki sivil toplum kuruluşları bu alandaki eksikliği tamamlamaya çalışmış, geçici koruma altındaki Suriyelilerin yaşam koşullarını düzeltme çalışmaları ve korunmaları için savunuculuk faaliyetlerinde bulunmak amacıyla Türkiye'deki göç yönetim sürecine dahil olmuşlardır (İçduygu, Aksel 2012: 56).

5.1. Sivil Toplum Kuruluşların Faaliyetleri

Suriye krizi sürecinde hem yerel sivil toplum kuruluşları hem de uluslararası sivil toplum kuruluşları insani yardım çalışmalarıyla alanda aktif olarak faaliyet göstermiş olup hizmetlerin etkin uygulanması ve hizmetlerde tekrara düşülmemesi amacıyla işbirliği içerisinde çalışmışlardır. Bu işbirliği sürecinde bilgi paylaşımı, ortak çalışmalar yürütülmesi, uzmanlık ölçüsünde kapasite geliştirme çalışmaları bulunmaktadır.

Bazı sivil toplum kuruluşları farklı alanlarda çalışırken Suriye Krizi ile birlikte faaliyet alanlarını genişleterek ya da çalışma şekillerini bu duruma uyarlayarak çalışmaya başlamışlardır. Bazı sivil toplum kuruluşları ise halihazırda diğer mültecilerle çalışmalar yapmaktayken geçici koruma altındaki Suriyelileri de çalışmalarına dahil etmişlerdir ve Suriyelilerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerde yeni ofisler açmışlardır. Bazı sivil toplum kuruluşları da konu kapsamında yeni araştırma ve raporlamalar yaparak alanda faaliyet göstermişlerdir (Macktreath, Sağnıç 2017: 31).

Nakit Temelli Destek Çalışmaları

Sivil toplum kuruluşları göçün ilk yıllarında yaptıkları nakit desteklerle savaş sonrası etkilenen bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılamalarını amaçlamıştır. Bu süreçte geçim kaynaklarına erişimi bulunmayan kişilere ve ailelere temel ihtiyaçlarını karşılamalarına dönük nakit destekleri sunulmuş; destekler birtakım demografik ve sosyoeonomik şartlarla sağlanmıştır.

28 Kasım 2016'da başlatılan ESSN olarak da bilinen Sosyal Uyum Yardımı kapsamında Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve Türk Kızılay ile başlatılan destek programında geçici koruma altındaki Suriyelilere çok amaçlı kullanabilecekleri nakit desteği sağlanmıştır. Uluslararası Kızılay-Kızılhaç Teşkilatları Federasyonu (IFRC) ortaklığıyla yürütülen ve ECHO tarafından finanse edilen bu yardım ile ailenin demografik bilgileri de göz önünde bulundurularak temel ihtiyaçlarının karşılanması

amaçlanmıştır. Sosyal uyum yardımı Türkiye’de geçici koruma altındaki Suriyelilere dönük sağlanan en büyük nakit temelli destek programıdır (AB 2020b). Geçici koruma altındaki Suriyelilerin uzun savaş sonrası verdiği kayıplar ve Türkiye’de maruz kaldıkları olumsuz ekonomik koşullar da göz önünde bulundurulduğunda sağlanan bu yardımın kişilerin Türkiye’deki hayata uyum sağlayacağı süre içinde temel ihtiyaçlarını karşılamalarına büyük ölçüde olanak sağladığı görülmektedir.

2017 yılında Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Kızılay işbirliği ile geçici/uluslararası koruma altındaki çocukların eğitime erişim ve devamlılığı kapsamında Şartlı Eğitim Yardımı programını uygulamaya koymuştur. Program 2003 yılından bu yana ulusal düzeyde uygulanmakta olan şartlı eğitim programı geçici koruma altındaki Suriyelileri ve diğer mülteci çocukları da kapsayacak şekilde genişletilmiş hali olup uluslararası kuruluşlar tarafından finanse edilmektedir. 2 ayda bir nakit desteği sağlanmak şeklinde yürütülen programın bir de çocuk koruma bileşeni bulunmaktadır. Geçici koruma altındaki Suriyelilerin yoğun olarak yaşadığı illerde Türk Kızılay çocuk koruma ofisleri tarafından yürütülmekte olan koruma bileşeni, devamsızlık yaptığı tespit edilen çocuklara ulaşılarak risk değerlendirmesi yapılmasını ve bu riskler kapsamında gerekli desteklerin sağlanmasını öngörmektedir (UNICEF 2017).

Danish Refugee Council (DRC) Türkiye’nin güneyinde savunmasız ve kamp dışı kalan geçici koruma altındaki Suriyelilere acil destek sağlamak ve ekonomik sorunlarla başa çıkmalarına yardımcı olmak amacıyla Uluslararası Kalkınma Departmanı (DFID) tarafından fonlanan iki yıllık bir proje uygulamıştır. Projenin ilk yıllarında Şanlıurfa ve Hatay illerinde aileler bazında risk değerlendirmesi yapılmış ve ailelere süpermarketlerde geçecek e-kupon desteği sağlanmıştır. Bu destekle acil durumlarda temel gıdaya erişimlerinin sağlanması amaçlanmıştır. Proje sonunda yapılan değerlendirmede destek sağlanan ailelerin büyük bir kısmı nakit desteğinin temel ihtiyaçlarını karşılamalarına destek olduğu bilgisini vermiştir (DRC 2016a: 6-7).

Welthungerhilfe (WHH) 2016 yılıyla birlikte faaliyet gösterdiği İstanbul, Kahramanmaraş, Gaziantep, Mardin ve Batman’da ihtiyaç sahibi ailelere nakit ve kart desteği sağlamıştır. Bu destekler geçici koruma altındaki Suriyelilerin temel ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için belirli marketlerde kullanabilmelerine dönük aylık sabit miktarlar olarak sağlanmaktadır. Kış aylarında soğuk havalara karşı korunmak için yakıt ve ısıtıcı almalarına dönük ek destek sağlanmıştır (WHH 2018: 4).

Geçim Kaynağını Geliştirme Çalışmaları

Geçim kaynağını geliştirme programları kapsamında mesleki becerilerin geliştirilmesine ve kayıtlı istihdamın gerçekleşmesine dönük kamu-özel sektör ortaklı projeler yürütülmüştür. Bu projeler kapsamında mesleki eğitimlerin verilmesi, işverenlerle işbirliklerinin geliştirilmesi ve kayıtlı istihdama

yönlendirilmeleri yapılmıştır. İstihdam çalışmalarında yerel geçim kaynaklarının dikkate alınıp çalışma alanları açılması hem yerelin hem geçici koruma altındaki Suriyelilerin desteklenmesi açısından önem taşımaktadır.

Concern Worldwide geçim kaynaklarını destekleme programı kapsamında iş arayan kişilerin kayıtlı istihdama erişimlerini sağlama FORSA Trade Union fonu aracılığıyla işe yönlendirilmelerini sağlamaktadır. ECHO işbirliğiyle yürütülen projede bugüne kadar 220 kişinin geçim kaynağına erişimi sağlanmıştır. Concern Worldwide bununla birlikte işverenlere kayıt dışı istihdam risklerini anlatmak amacıyla bilgilendirme hizmetleri sunmaktadır. Yapılan bu çalışmalar işçi haklarını güvence altına alma ve geçici koruma altındaki Suriyelilerin toplumsal hayata katılımlarını sağlamaya dönüktür (Concern Worldwide 2022a). Geçici koruma altındaki Suriyelilerin büyük bir kısmının kayıtdışı çalıştırıldığı göz önünde bulundurulduğunda yapılan çalışmalarla birlikte bilgilendirme çalışmaları önem taşımaktadır.

Alman Federal Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Bakanlığı (BMZ) tarafından fonlanan ve Alman Uluslararası İşbirliği Kurumu (GIZ) tarafından uygulanan PEP-Ekonomik Fırsatların Desteklenmesi Programı kapsamında Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği (SGDD-ASAM) ile işbirliği yapılarak Adıyaman, Denizli, Diyarbakır, İstanbul ve Tekirdağ illerindeki 18 Halk Eğitim Merkezi'nde dil ve meslek eğitimleri düzenlenmiştir. Bu eğitimlerle 2019 ve 2021 yılları arasında, yerel işgücü piyasaları göz önünde bulundurularak katılımcıların istihdam edilebilirliğini arttırmak ve geçim kaynaklarının sürdürülebilirliğini sağlamak amaçlanmıştır. Projede istihdam ile birlikte sosyal uyum ve iletişimi güçlendirmeye yönelik çalışmalar da yapılmıştır. Yerel paydaşlarla mesleki projelerin anlatıldığı, çalışma iznine dönük yasal düzenlemelerin ele alındığı ve karşılıklı bilgi alışverişlerinin yapıldığı toplantılar düzenlenmiştir. Süreçte 193 firma ile istihdama teşvik bağlamında bilgilendirme toplantısı yapılmış ve 18 firma ile istihdama teşvik kapsamında işbirliği yapılmıştır. Mesleki eğitimlerini tamamlayan yararlanıcılar İŞKUR ve meslek odalarının desteğiyle istihdama yönlendirilmiştir. 3 aylık teşvik sonunda işverenlerin istihdam edilenlerle sözleşmelerini uzatması çalışmaların sürdürülebilirlik hedefine ulaştığını göstermiştir (Dıvrak vd. 2021: 12-13).

GOAL Türkiye geçim kaynağını geliştirme çalışmaları kapsamında yerinden edilmiş yoksul haneler için piyasa odaklı geçim kaynağını geliştirme çalışmaları yapmaktadır. Bu çalışmalar kapsamında beceri geliştirme, finansal destek sunma ve piyasada alan açma faaliyetleri yürütülmektedir. GOAL bu kapsamda dil desteği sunma, kayıtlı işgücüne erişim için mentorluk ve istihdam alanı yaratmaya odaklanmaktadır (GOAL 2022). Geçici koruma altındaki Suriyelilerin büyük bir kısmı çalışma izni olmadan istihdam edilmektedir ve kayıtlı işgücüne erişim çalışmaları bu noktada çalışan geçici koruma altındaki Suriyelilere hem can güvenliği konusunda hem de iş güvencesi konusunda destek olmaktadır.

GIZ tarafından uygulanan “*Gençler için iş fırsatları ve sosyal uyum yaratmak*” projesi kapsamında mülteci gençler ve yerel halk arasında barışçıl ve kapsayıcı bir yaklaşımca sosyal uyumun gerçekleşmesi sağlanması amaçlanmıştır. Gelişmiş kariyer rehberliğiyle gençlerin mesleki eğitimleri alma ve işgücü piyasasına dahil olmakla ilgili bilinçli karar almaları sağlanmıştır. Proje, Gençlik ve Spor Bakanlığı ile Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yürütülmekte olup sanal gerçeklik iş turları ile 49 okulda kariyer rehberliği tanıtılmıştır. Gençlik merkezi personelleri çatışma çözümü, kültürlerarası iletişim ve ekip oluşturma becerileri kapsamında eğitilmiştir (GIZ 2022b).

DRC tarafından fonlanan ve Türk Kızılay tarafından uygulanan ‘*Daha kapsayıcı bir Hatay işgücü piyasasında mülteciler ve Türk vatandaşları için sürdürülebilir ekonomik fırsatların ve kendi kendine yetebilirliğin artırılması projesi*’ ile Hatay ilinde yaşayan geçici koruma altındaki Suriyelilerin ve yerel halkın sosyoekonomik açıdan güçlendirilmesine dönük çalışmalar yapılmıştır. Proje kapsamında katılımcıların potansiyelleri ve istihdama erişimindeki engelleri belirlenmiş, Hatay işgücü piyasası değerlendirilmiş ve kişiler profillerine uygun iş alanlarına yönlendirilmişlerdir. Faydalanıcılara iş arama tekniklerini anlatmak için mentorluk desteği sağlanmış, iş arama süreçleri konusunda bilgilendirme yapılmış ve işgücü piyasasına erişimleri sürecinde kendi kendine yetebilirliklerinin sağlanmasına destek olunmuştur. Projede 682 faydalanıcı tarım ve hayvancılık konusunda mesleki eğitim almış ve 130 faydalanıcının istihdama erişimi sağlanmıştır (Türk Kızılay 2021: 11-18). Yapılan bu çalışma ile geçici koruma altındaki Suriyelilerin becerileri yerel fırsatlara uyarlanması bakımından faydalanıcıların desteklenmesi ile birlikte yerel kalkınmanın sağlanmasına da katkıda bulunmaktadır.

Sağlık Hizmetleri Çalışmaları

Sivil toplum kuruluşları ruh sağlığı hizmetleri başta olmak üzere sağlık alanında verdikleri hizmetlerle geçici koruma altındaki Suriyelilerin sağlık haklarına erişimlerini sağlamışlardır. Çocuklar başta olmak üzere hassas grupları içine alacak şekilde düzenlenen psiko-sosyal destek aktiviteleriyle katılımcıların ruh halini iyileştirme ve özgüvenlerini geliştirmeye dönük programlar geliştirilmiştir.

Relief International farklı engel grubuna ait geçici koruma altındaki Suriyelileri özel sağlık programları aracılığıyla desteklemektedir. ECHO tarafından finanse edilen ‘*savaşın susturduğu kişilere ses verme*’ projesi kapsamında konuşma terapisi sağlanmaktadır. Geçici koruma altındaki Suriyelilerin bir kısmı çatışmalar nedeniyle beyin yaralanmasına maruz kalmış ve bu nedenle konuşma bozukluğu yaşamışlardır. Relief International bünyesindeki eğitilmiş konuşma terapistleri bu kişilerin seslerini geri kazanmaları amacıyla özel terapi modelleri uygulamaktadır. Bu kapsamda 2018 yılında 441 kişiye terapi desteği sağlanmıştır. İşitme nedeniyle konuşma güçlüğü çeken kişilere dil

gelişimindeki kaybın telafisi amacıyla işitme cihazı desteği sağlanmaktadır (Relief International 2019).

GIZ tarafından yürütülen '*Suriyeli Mülteciler ve Türkiye'deki Ev Sahibi Topluluk Sakinleri için Ruh Sağlığı ve Psikososyal Destek Projesi*' kapsamında geçici koruma altındaki Suriyelilerin ve yerel halkın yüksek kaliteli ruh sağlığı ve psikososyal destek (MHPSS) hizmetlerine erişimleri sağlanmaktadır. Bu amaçla etkilenen kişilere dönük ihtiyaç temelli ve buna duyarlı stratejiler geliştirilmektedir. Proje kapsamında toplum merkezlerinde verilen ruh sağlığı ve psikoso-sosyal destek hizmetleri spesifik olarak kadınlar, çocuklar ve aileler için genişletilmektedir. Destek hizmetlerinde aktif rol alan tercüman ve terapistlerin mesleki becerilerine dönük çalışmalar yapılmaktadır (GIZ 2022).

Türk Kızılay tarafından uygulanan ruh sağlığının güçlendirilmesi programı kapsamında 12 toplum merkezinde ruh sağlığı birimleri bulunmakta ve bu birimlerde ruh sağlığı personelleriyle birlikte Arapça çeviri desteği sunan tercümanlar istihdam edilmektedir. Ruh sağlığı birimleri mültecilere ve yerel halka dönük bütüncül bir yaklaşımla ruh sağlığını iyileştirme kapsamında çalışmalar yürütmektedir. Merkezlerde psiko-eğitimlerle desteklenen koruyucu önleyici ve tedavi edici hizmetler sunulmaktadır. Sağlanmakta olan psikiyatrik destek hizmetleriyle tanılama ve ilaç hizmeti sunulmaktadır. Ruh sağlığı hizmetleri kapsamında bireysel görüşmeler ile 5694 kişiye ulaşılmıştır (Türk Kızılay 2020a: 5).

Mülteci ve Sığınmacılarla Yardımlaşma, Dayanışma ve Destekleme Derneği (MSYD-ASRA) ruh sağlığı tanıtım ekipleri 2018 yılında mülteciler dönük depresyon, stres ve travma sonrası stres bozukluğu alanlarında özelleştirilmiş eğitimler vermiş olup duyarlılık geliştirmişlerdir. Depresyonun tanımı ve baş etme süreciyle ilgili bilgilendirici faaliyetlere yoğunlaşmış ve depresyonla mücadele sürecinde başvurulacak pratik yollar anlatılmıştır. Stresin mülteciler arasında ortak bir endişe kaynağı olması nedeniyle stres yönetimine odaklanılmış ve stresle başa çıkma süreciyle ilgili bilgilendirmeler yapılmıştır. Travma sonrası stres bozukluğu eğitimiyle birlikte ruh sağlığı ve psiko-sosyal destek kapsamında tüm insani yardım sektörlerinin faydalanabileceği bir çerçeve sunulmuştur (MSYD-ASRA 2018: 22).

Toplumsal Cinsiyete Dayalı Çalışmalar

Geçici koruma altındaki Suriyeli kadınlar, kız çocukları, LGBTİ+ bireyler ve HIV ile yaşayan bireyler Türkiye'de ayrımcı uygulamalar bağlamında birçok hak ihlaliyle karşı karşıya kalmak durumunda kalmışlardır. Bununla birlikte aile ve topluluk üyeleri tarafından dışlanmaya ve dışlanmanın getirdiği diğer tehditlere maruz kalmışlardır. Bu gruplara dönük kamusal hizmetlerin

yetersiz oluşu ya da hiç olmayışı bu ihlalleri arttırmıştır. Sivil toplum kuruluşları toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin ardından ‘hayatta kalanların’ koruma ve sağlık hizmetlerine erişimi, ihtiyaçlarının karşılanması ve hak ihlallerinin önlenmesi amacıyla bireysel destek sağlamış; dayanıklılıklarını arttırmak için toplu çalışmalar yürütmüşlerdir.⁹ Kadınların ve kız çocuklarının dayanıklılıklarının artırılması ve kendi kendilerine yetebilmelerinin sağlanması amacıyla atölyeler düzenlenmiş ve gereken durumlarda bireysel koruma destekleri sağlanmıştır. Kilit mülteci grupların yaşadığı dışlanma ve ayrımcı uygulamalara dönük oluşan riskler bağlamında koruma ve önleme hizmetleri sunulmuştur.

Pozitif Yaşam Derneği toplumsal cinsiyete dayalı çalışmalarıyla ön plana çıkmakta ve çalışmalarını AB, UNFPA işbirlikleriyle yürütmektedir. “*Kilit Mülteci Nüfusun Koruma Hizmetlerine Erişiminin Önündeki Engellerin Azaltılması Projesi*” ile Türkiye’de yaşayan kilit mülteci gruplara dönük özelleştirici hizmetler sunmaktadır. Proje ECHO tarafından finanse edilmekte olup Ankara, Eskişehir, İstanbul, Mersin, Denizli ve Yalova’daki hizmet merkezlerinde yürütülmektedir. Proje kapsamında toplumsal cinsiyete dayalı şiddet mağdurlarına danışmanlık hizmeti sunulmakta ve hizmetlere erişimleri kolaylaştırılmaktadır (Pozitif Yaşam Derneği 2018).

SGDD-ASAM, UNFPA ve Sağlık Bakanlığının uyguladığı ve İsveç Uluslararası Kalkınma İşbirliği Ajansı tarafından finanse edilen ‘*Kadın ve Kız Çocukları için Güvenli Alan Projesi*’ kapsamında geçici koruma altındaki Suriyeliler ve yerel halka danışmanlık ile birlikte koruma hizmetleri sunulmaktadır. İstanbul ve Hatay’da bulunan 4 Kadın Sağlığı Danışma Merkezleri’nde erken yaşta evlilikler, ruh sağlığı hizmetleri, hijyen, toplumsal cinsiyet eşitliği ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddete maruz kalmış çocuklar ile ilgili eğitimler verilmektedir (SGDD 2022).

Mavi Kalem Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği İstanbul’da GIZ desteğiyle hayata geçirdiği Kadın Danışma ve Dayanışma Merkezi’nde başvuran mülteci kadınlara danışma desteği vermektedir. Bu kapsamda ihtiyaçlar tespit edilmekte ve ihtiyaçlar doğrultusunda kurum içinde ya da dışında ilgili birimlere yönlendirme hizmeti sağlanmaktadır. Bu süreçte kadınlara sağlık danışmanlığı hizmeti verilmesi amaçlanmış ve kadınların ihtiyaç duyduğu sağlık hizmetlerini almasına destek olunmuştur. Hukuki destek hizmeti ile kadınlar yaşadıkları toplumsal cinsiyete dayalı şiddet türleri ve başvuracakları kanallar hakkında bilgilendirmeler yapılmış ve gerektiğinde yasal danışmanlık hizmeti sunulmuştur. Psikolojik destek hizmetleriyle kadınların günlük hayatta yaşamaları muhtemel olan sorunlara dönük duygusal ve zihinsel desteklenmeleri sağlanmıştır. Proje kapsamında 2020 yılında 2000’in üzerinde kadına destek sağlanmış olup toplumsal cinsiyete dayalı şiddete maruz kalan ya da bu risk grubunda olan kadınların sorunlarla baş etme mekanizması geliştirilmiştir (Mavi Kalem 2020:

⁹ Psikolojik ve sosyal destek sektörlerinde toplumsal cinsiyete dayalı şiddet deneyimi geçirmiş kişiler için ‘mağdur’ ifadesinden ziyade kişilerin dirençliliğini ifade eden bir yaklaşımla ‘hayatta kalan’ ifadesi kullanılması tercih edilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.hayatadestek.org/wp-content/uploads/2021/09/insani-yardim-calismalarinda-toplumsal-cinsiyet-temelli-siddet-rehberi.pdf> s.1

15). Geçici koruma altındaki Suriyeli kadınların zorla yerinden edilme sonrası maruz kaldığı sorunlar göz önünde bulundurulduğunda sağlanan bu çok yönlü destek hizmetleri kadınların sorunlarla baş etme mekanizmasını güçlendireceği öngörülmektedir.

Kaos Gay ve Lezbiyen Kültürel Araştırmalar ve Dayanışma Derneği (KAOS GL), mülteci hakları programı ile LGBTİQ+ mültecilerin yoğun olarak yaşamakta olduğu illere düzenli aralıklarla yaptığı ziyaretlerde mültecilerle bireysel görüşme yaparak ihtiyaçlarını tespit etmektedir. Hak ihlallerine maruz kalmış mültecilere sistem içerisinde yaşadıkları zorluklara dair danışmanlık verilmekte ve başta UNHCR olmak üzere bu yönde desteği olan diğer kurumlara yönlendirmeleri sağlanmaktadır. Fiziksel ve ruhsal sağlık problemleri ile KAOS GL'e ulaşan kişiler transfobik ve homofobik olmayan sağlık kuruluşlarına yönlendirilmekte ve bu uygulamayla süreçte yaşayacakları ayrımcı uygulamanın önüne geçilmektedir. Danışanların trans geçiş ve hormon süreçlerinde doğru bilgiye ulaşabilmeleri sağlanmakta ve hormonlara erişim olmadığı durumlarda bu yönde hizmet sağlayıcı kurumlarla iletişim kurulmaktadır. Mültecilere eğitim, güvenlik ve sosyal hayata dönük danışmanlık sağlanmakta ve bu hizmetlere erişim sürecinde tercüme desteği sağlanmaktadır. KAOS GL, LGBTİQ+ bireylere dönük çalışmalarını ihtiyaçlara dönük şekillendirmek ve geliştirmek için LGBTİQ+ bireylerle değerlendirme toplantıları yapmaktadır (KAOS GL 2019).

Çocuk Koruma ve Eğitim Çalışmaları

Sivil toplum kuruluşları eğitime erişim ve diğer çocuk koruma sorunları kapsamında koruma risklerini ortadan kaldırmak amacıyla hem aileler ile hem de yetkili kamu kurumlarıyla yaptıkları çalışmalarla çocuk koruma risklerini azaltma çalışmaları yapmışlardır. Eğitime erişim ve okula devamlılık için çocuklara uyum sürecini kolaylaştırmaya dönük uygulamalar yapılmış olup birebir mentorluk hizmetleri sunulmuştur. Çocuk koruma risklerinin azaltılması ve çocuğun yüksek yararının sağlanması amacıyla yapılan bireysel değerlendirmelerle hem aile hem yetkili kamusal birimlerle ortak çalışma biçimleri geliştirilmiştir.

Concern Worldwide Suriyeli çocukların öğrenmelerini, gelişmelerini ve iyilik hallerini desteklemek ve eğitime erişimlerini sağlamak için ailelerin karşılaştığı ekonomik bariyeri kaldırmakla birlikte eğitime erişimde engel teşkil eden diğer sorunları azaltmak için MEB ile işbirliği yapmaktadır. Concern Worldwide eğitim programı kapsamında 2021 yılında 3.100'ü aşkın Suriyeli çocuğun eğitime erişimini sağlamıştır. Eğitime erişimi sağlamakla birlikte MEB ile yapılan işbirliğiyle okullarda Türkiyeli ve Suriyeli çocuklara dönük sosyal uyum faaliyetleriyle çocukların eğitim sürecindeki dayanıklılıklarını güçlendiren ve özgüvenlerinin gelişmesini sağlayan psikososyal destek aktiviteleri yürütmektedir. Acil durum programları kapsamında Türkiye'nin güneydoğusundaki geçici koruma altındaki çocuklara eğitim ve ekonomik destek sağlanmış olup bu programla 2020'de 15.500'ü aşkın

kişiyi ulaşılmıştır. Programın eğitim bileşeni 30 Halk Eğitim Merkezi'nde uygulanmış olup buradaki 12.000 çocuğa dil dersleri verilmiştir (Concern Worldwide 2022b).

Save The Children International, 'LEARN' projesiyle Türkiye'de okula erişimi sağlanmamış ergenleri yeniden eğitim sistemine dahil etmeyi amaçlamıştır. Proje kapsamında okula gitmeyen ergenlerin eğitim sistemine dahil edilmesi amacıyla bir yol oluşturma, Suriyeli öğretmenlerin kapasitesini geliştirme ve ergene bakım veren kişinin bilgilendirmesini sağlama çalışmaları yapılmaktadır. Çalışmanın hedef kitlesi Gaziantep'te yaşayan Suriyeliler olup ergenlerin eğitim sürecindeki uyum becerileri üzerinde durulmuştur (SCI 2016: 3). LEARN, UNICEF ve UNRWA tarafından geliştirilen '*kendi kendine öğrenme programı (SLP)*' ve Mercy Corps tarafından geliştirilen '*kendi kendine çalışma*' araçlarını kullanmış olup projeyi ebeveynler ve Suriyeli öğretmenlerle birlikte yürütmüştür. Bu program kapsamında öğretmenler ve ergenlerle işbirliği yapılarak her birinin öğrenme tarzına uygun planlama yapılmıştır. Çalışmada etki analizi yapmak amacıyla ilk test ve son test uygulanmış olup ergenlerin bu testlerde öğrenme seviyelerinde belirgin bir şekilde olumlu gelişme yaşandığı görülmüştür (SCI 2016: 6-8).

Türkiye Kalkınma Vakfı (TKV) Güneydoğu Anadolu bölgesinde geçici koruma altındaki Suriyeli çocuklara dönük çalışmalarıyla ön plana çıkmakta ve çalışmalarını Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) işbirliğiyle yürütmektedir. UNICEF ve GAP işbirliğiyle hayata geçirilen "*Suriyeli ve Türk Çocukların Ev ve Toplum Temelli Erken Çocukluk Eğitim Hizmetlerine Erişimlerine Desteklenmesi Projesi*" Türkiye Kalkınma Vakfı kolaylaştırıcılığıyla yürütülmektedir. Proje kapsamında yaz okulu, toplum temelli erken çocukluk eğitimi programı ve aile katılımı programıyla 2016'dan bu yana 65.000 üstü çocuğa ulaşılmıştır (TKV 2020). TKV sosyal uyumun iyileştirilmesi ve sosyal hizmetlere erişim kapsamında gerçekleştirdiği faaliyetlerle hizmetlere uzak, kırsal bölgelerde yaşayan geçici koruma altındaki Suriyelilerin hizmetlere erişimlerini kolaylaştırmakla beraber yerel halk ile uyumlarını sağlamaktadır.

GOAL psikososyal destek kapsamında savunmasız bireylerin korunmasına dönük çalışmalar yapmaktadır. Bu kapsamda uzun süreli yerinden edilmenin getirdiği sonuçlarla baş etme stratejilerini geliştirmek ve geçici koruma altındaki Suriyeli ailelere psiko-sosyal desteğin sağlanmasına odaklanılmıştır. Çocukların duygularını tanımlarıyla beraber streslerini azaltmak amacıyla sonu başarılı biten hikayeler anlatılmaktadır. Bu destekle stres belirtilerinin belirlenmesi ve kişilere bu yönde müdahaleler yapılması planlanmaktadır (GOAL 2022).

People In Need (PIN) 2015-2017 yılları arasında Hatay ilindeki çocukların kaliteli eğitime ve psikososyal desteğe erişimlerini sağlamak için ECHO ve GIZ fonlarıyla çalışmalar yürütmüştür. Geçici koruma altındaki Suriyeli çocuklar psiko-sosyal aktivilerin kaliteli eğitim ve sosyal uyum

faaliyetleriyle bir araya gelmesiyle Türkiye’deki sosyal, ekonomik ve kültürel yaşama dönük gerekli bilgi ve becerileri edinmişlerdir. PIN faaliyet gösterdiği Hatay’da 5 Geçici Eğitim Merkezinin kurulmasında ekipman desteği sağlamış ve geçici eğitim merkezlerinde görev yapan öğretmenlere psiko-sosyal destek ve sosyal uyumu sağlama kapsamında eğitim vermiştir. Bu merkezlerden eğitim alan yaklaşık 3.500 çocuk PIN tarafından sağlanan ulaşım desteğinden ve okul ekipmanlarından faydalanmıştır. 2000’in üzerinde çocuk zorunlu göç sonrası yaşamla daha iyi başa çıkmak için psiko-sosyal aktivitelere katılmışlardır (PIN 2022).

Koruma programı kapsamında temel haklarından mahrum bırakılan çocuklarla çalışmakta olan Hayata Destek Derneği (HDD) Suriye kriziyle birlikte 2012 yılından bu yana Türkiye’ye göç etmek zorunda kalan ve bu göç sonrası birtakım risklerle karşı karşıya kalan çocuklara da ulaşmayı amaçlamıştır. Hayata Destek Derneği çocuk koruma çalışmalarını UNICEF ortaklığıyla yürütmekte ve çocukların koruma risklerini azaltma ve refahlarını iyileştirme faaliyetleriyle en savunmasız çocuklara ulaşmış olup haklara erişimlerini sağlamaktadır (HDD 2022).

Bireysel Koruma ve Savunuculuk Çalışmaları

Geçici koruma altındaki Suriyelilere dönük kamusal hakların var olması o hakka erişimde her zaman yeterli olmamaktadır. Haklara erişim sorunu hem geçici koruma altındaki Suriyelilerin haklarını ve prosedürleri bilmemesi hem de hizmet sağlayıcı tarafından uygulanan ayrımcı uygulamalardan kaynaklanabilmektedir. Sivil toplum kuruluşları geçici koruma altındaki Suriyelilerin haklara erişimlerini sağlamak için yönlendirme ve savunuculuk çalışmaları yürütmüştür. Savunuculuk çalışmaları kimi zaman kişilerin doğrudan savunuculuğunu yapmak şeklinde olurken kimi zaman da kitlenin savunuculuğunu yapmak şeklinde gerçekleşmiştir. Bireysel savunuculuklarda bireyin hizmete erişimi için doğrudan hizmet sağlayıcı ya da diğer yetkili kuruluşlarla iletişim kurulmasına dönük bir çözüm yolu izlenmektedir. Kitlenin savunuculuğu yapılırken ise bir sorun alanına dair birçok kişinin yaşamakta olduğu hak ihlalleri raporlaştırılmakta ve yetkili birimlerin odağına sunulmaktadır. Bu savunuculuk çalışmalarıyla kamu kurumlarında, sivil toplum kuruluşlarında ve fon sağlayıcı kuruluşlarda farkındalığın sağlanması yoluyla çözüme ulaşılması amaçlanmaktadır.

Geçici koruma altındaki Suriyeliler dil bariyeri ve diğer birçok engel nedeniyle kamu hizmetlerinden faydalanamamaktadır. Welthungerhilfe (WHH) geçici koruma altındaki Suriyelilerin hizmetlere erişimini kolaylaştırmak amacıyla bireysel vaka yönetimi desteği sunmaktadır. Bu kapsamda kimlik, sosyal yardımlar ve diğer kamu hizmetlerine erişimleri kolaylaştırılmaktadır. WHH, Mardin ofisinde hizmetlere erişimi kolaylaştırmak için tercüme desteği ve hukuki destek hizmetlerini bulundurmaktadır (WHH 2018: 5). Geçici koruma altındaki Suriyelilerin kamusal hizmetlere dönük prosedürleri yeteri kadar bilmemeleri, hizmetlere erişim sürecinde yaşadıkları ayrımcı uygulamalar ve

dil bariyeri göz önünde bulundurulduğunda bireysel koruma çalışmaları hizmetlere erişimde büyük önem arz etmektedir.

DRC tarafından mültecilere hizmetlere erişimde dil bariyerini ortadan kaldırmak için yardım hattı aracılığıyla çeviri desteği hizmeti sunulmaktadır. Yardım hatları mülteciler tarafından daha çok hastanelere, eczaneye ve diğer sağlık hizmetlerine erişimde kullanılmaktadır (DRC 2016b: 3-4). Geçici koruma altındaki Suriyelilerin bir kısmı mülteci odaklı çalışan sivil toplum kuruluşlarının yoğun olmadığı bölgelerde yaşamaktadır. Bu durumda hizmetlere erişimde doğrudan eşlik sağlayacak tercümanlara ulaşılamamaktadır. Yardım hattı aracılığıyla sağlanan tercüme hizmeti bu problemin önüne geçerek hizmetlere erişimi kolaylaştırmaktadır.

Yuva Derneği, 2019 yılında International Medical Corps (IMC)'un teknik desteği ile yürüttüğü yerinde erişim projesiyle mültecilerin ihtiyaçlarını yerinde değerlendirerek en çok risk altında bulunan kişilere ulaşma ve bu kişilerin hizmetlere erişimini arttırmaya dönük çalışmalar yapmıştır. Özel ihtiyaç sahibi kişilere ulaşırken 'kartopu' yöntemi kullanılmış ve bu yolla görüşme yaptıkları aileler tarafından farklı ihtiyaç sahibi gruplara yöndendirilmişlerdir. Proje kapsamında yapılan ev ziyaretleriyle kişilerin yaşam koşullarına dair bilgi edinilmiş ve hassas durum tespiti yapılmıştır. Ev ziyaretlerinde açık bir şekilde koruma ihtiyacı olan hassas kişilerin hassaslık durumuna göre sınıflandırma yapılmış ve bu kişilere bireysel koruma planı oluşturulmuştur. Bu koruma planıyla birlikte kişilerin hassasiyetlerini en aza indirmek amacıyla yapılan müdahaleler ile sistematik problem çözümleri gerçekleştirilmiştir (Yuva Derneği 2019: 20).

GOAL Global, Suriyeli Domlar başta olmak üzere ötekileştirilmiş gruplara dönük sağladığı savunuculuk ve diğer hizmetleriyle ön plana çıkmaktadır. *'Marjinalleştirilmiş ve Savunmasız nüfusların hizmetlere erişimlerini kolaylaştırmak'* projesi kapsamında Adana, Şanlıurfa ve Gaziantep'te yaşayan Suriyeli domların kamu hizmetlerine, insani yardımlara ve diğer sosyal hizmetlere erişimlerini iyileştirmektedir. Bu kapsamda yerel, ulusal ve uluslararası işbirlikleri ile farkındalık yaratma çalışmaları yürütülmektedir (GOAL 2021).

Hayata Destek Derneği yerel otoritelerle işbirliği içerisinde yürüttüğü bireysel koruma çalışmaları kapsamında geçici koruma altındaki Suriyeliler haklarına dönük bilgilendirilmekle birlikte bu haklara erişimde yaşanan sorunlara dönük çözüm hizmetleri sunmaktadır. Bireysel koruma faaliyetleri Hayata Destek Noktaları olarak adlandırılan merkezlerde hassas ve dezavantajlı bireylerin hizmetlere erişimini sağlamaya dönük olup süreçte yönlendirme, eşlik etme ve ulaşımı kolaylaştırma desteği sunulmaktadır. Bireysel koruma faaliyetleri ECHO tarafından finanse edilmekte ve Diakonie Katastrophenhilfe desteğiyle yürütülmektedir (HDD 2022). Bununla birlikte Hayata Destek Derneği çocuk koruma sorunlarına dönük savunuculuk yaklaşımıyla ön plana çıkmakta; bu sorunların

belgelenmesi, tanımlanması; sorunlara dönük değişim ve çözümün amaçlanması amacıyla kanıt ve verileri içeren savunuculuk raporları hazırlamaktadır. Bu kapsamda 2016 yılında hazırlanan *‘Türkiye’de Çocuk İşçiliği Sorunu Raporu’* Suriye krizi sonrası ülkesinden ayrılmak zorunda kalan çocukların büyük bir kısmının maruz bırakıldığı çocuk işçiliği sorunu üzerinde durulmuş ve çözüm önerileri sunulmuştur (HDD 2016). 2020 yılında *‘Hatay Sahasında Çocukların Eğitime Erişimleri ve Yaşadıkları Sorunlar’* konulu koruma izleme raporu ile Hatay ili ve ilçelerinde çocukların eğitime erişim sürecinde yaşadıkları sorunlar sayısal verilerle açıklanmış olup yetkililerin odağına sunulmuştur (Cabadak 2021). 2022 yılında hazırlanan *‘Mardin’de Engelli Mültecilerin Karşılaştığı Güçlükler’* raporunda geçici koruma altındaki Suriyeli engelli çocukların özel eğitime erişimi, erişim sırasında yaşadıkları zorluklar ve ayrımcı uygulamalar üzerinde durulmuştur. Raporda dernek çalışanlarının sorun kapsamında saha çalışmalarından elde ettiği somut veriler yer almaktadır (HDD 2022). Hazırlanan savunuculuk raporları geçici koruma altındaki Suriyeli çocukların yaşadığı hak ihlallerinin önlenmesi, sorunlara dönük kamuoyunun oluşturulması, alanda çalışan kuruluşların koordinasyonunun sağlanması bağlamında büyük önem taşımakta ve sorunların tanımlanması sürecini kolaylaştırmaktadır.

Sosyal Uyum Çalışmaları

Sivil toplum kuruluşları sosyal uyum programları kapsamında yerel halka dönük bilgilendirme faaliyetleri yapmakta ve toplulukları bir araya getirecek sosyal uyum çalışmaları düzenlemektedir. Sosyal uyum çalışmaları ile çatışmaların önüne geçilmesi amaçlanmaktadır.

RET International *‘Türkiye’de Sosyal Uyum ve Gençliğin Güçlendirilmesi için Bir Araç Olarak Yerel Kadınların Sosyoekonomik Güçlendirilmesi ve Gösteri Sanatları Merkezi’* projesi kapsamında Mardin, Kilis ve Şanlıurfa illerinde faaliyet göstermiştir. Proje sürecinde toplumsal cinsiyete dayalı şiddete dönük farkındalık geliştirmekle birlikte mülteciler ve ev sahibi topluluklara istihdam edilebilme profili oluşturmaya ve kendi kendilerine gelir elde edebilmelerini sağlamaya dönük çalışmalar yapmıştır. Projede mesleki eğitimlerle ve atölyelerle geçici koruma altındaki Suriyeliler ve ihtiyaç sahibi yerel kadınlara mesleki beceriler kazandırılmıştır. Yerel halk ve geçici koruma altındaki Suriyelilerle ortak yapılan çalışma toplulukları arasındaki anlayışı geliştirerek sosyal uyumun sağlanmasına katkıda bulunmuştur. Projede yenilikçi sanatsal yaklaşımlar kullanılmış olup sosyal uyumla birlikte gençliğin güçlendirilmesi sağlanmıştır (RET International 2022).

Mülteciler Derneği, İstanbul Sultanbeyli’deki toplum merkezinde olumlu etkileşim fırsatlarından faydalanarak yerel halk ile geçici koruma altındaki Suriyeliler arasındaki sosyal uyumu güçlendirmeye destek olmaktadır. GIZ partnerliğiyle yürütülen *“Mültecilere ve Yerel Nüfusa Bütünleşik Sosyal Hizmetlerin Sağlanması Projesi”* ile risk altındaki gruplar için koruma ve sosyal uyum temelli çalışmalar yürütülmüştür (Mülteciler Derneği 2021). Yapılan çalışmalar faaliyet

gösterilen bölgede geçici koruma altındaki Suriyelilerin bilgilendirilmesinde ve dayanıklılıklarının artırılmasında önem taşımaktadır.

GIZ tarafından yürütülen '*Suriyeli Mültecilerin Türkiye'deki ev sahibi topluluklara entegrasyonunun teşvik edilmesi*' projesinde Türkiye ile Almanya arasında mültecilerin uyumunu sağlama bağlamında kurumsallaşmış bir değişim kurulmuştur. Bu kapsamda sektörler arası bir yaklaşım izlenmekte ve kamu kurumlarından talepleri olan teknik yardım sağlanmakta ve kamu hizmetlerinin toplumsal cinsiyete duyarlı hale getirilmesi amaçlanmaktadır. Proje kapsamında kamu kurumların kapasitesini geliştirme ve entegrasyonu sağlamaya dönük planlamalar yapılmıştır (GIZ 2020).

Association of Aid and Relief Japan (AAR Japan) tarafından Şanlıurfa ilçelerinde kurulan toplum merkezleri 2015 yılı temmuz ayından beri geçici koruma altındaki Suriyelilere ve Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarına hizmet sunmaktadır. Toplum merkezleri faydalanıcılarına dönük günlük yaşamı kolaylaştırma, zorluklarla baş etme kapasitesi geliştirme ve topluluk içindeki dayanışmayı artırma çalışmaları yapılmaktadır. Toplum merkezlerinde engelli çocukların da katılım gösterebileceği engelli dostu oyun alanları bulunmakta ve böylece engelli çocukların sosyal uyum alanlarına dahil olması sağlanmaktadır. Kadınlar için becerilerini geliştirmeleri amacıyla kurs ve atölyeler düzenlenmektedir (AAR Japan 2017).

Engellilikle İlgili Çalışmalar

Engellilerin mültecilikle birlikte ikinci bir dezavantajla karşı karşıya kalması nedeniyle sivil toplum kuruluşları geçici koruma altındaki Suriyeli engellilerin ihtiyaçlarına dönük spesifik çalışmalar yürütmüşlerdir. Sivil toplum kuruluşları tarafından medikal malzeme desteğinin sağlanması, engelli dostu sosyal uyum alanlarının oluşturulması ve ruh sağlığı hizmetleri bu çalışmalar kapsamında gösterilebilmektedir.

Relief International Türkiye'de engeli olan geçici koruma altındaki Suriyeliler için kapsamlı rehabilitasyon merkezlerini desteklemektedir. Bu merkezlerde engeli olan geçici koruma altındaki Suriyeliler için ortez, protez, fizik tedavi ve ruh sağlığı hizmetleri kapsamında uzmanlaşmış hizmetler sunmaktadır. Protez desteği sağlanan engelli bireyin proteze uyumu sağlanmakta ve bu süreçte karşılaşılan zihinsel ve fiziksel zorlukların aşılması amaçlanmaktadır. Bununla birlikte diğer sivil toplum kuruluşlarına dönük engellik ve kapsayıcılık eğitimleri verilmiş; engellilere dönük kapsayıcılığın sağlanması amacıyla sivil toplum örgütleriyle koordinasyon sağlanmıştır (Relief International 2022). Yapılan çalışmalar çatışma sonrası savaş mağdurlarının yaşadığı uzuv kaybı,

işitme problemleri ve oluşan diğer engellere dönük yapılan bu çalışmalar engelli geçici koruma altındaki Suriyelilerin sosyal hayata erişimini sağlamakta ve mobilitelerini arttırmaktadır.

Engelli bireylerin hizmetlere erişimine önem veren SGDD-ASAM, UNFPA ortaklığı ve ECHO'nun finansal desteğiyle “*Engelli Mültecilerin Koruma Hizmetlerine Erişiminin Artırılması Projesi*”ni hayata geçirmiş ve bu kapsamda hem engelli sığınmacılara hem bakım verenlerine dönük psiko-sosyal destek, önleyici hizmetler ve müdahale hizmetleri vermiştir. Proje, Ankara ve İzmir'deki iki hizmet birimi tarafından yürütülmüş olup engelli dostu araçlarla hizmetlere erişim kolaylaştırılmıştır (SGDD-ASAM 2021).

DRC tarafından Şanlıurfa ve Hatay illerinde yaşayan engelli mülteciler için medikal malzeme ihtiyaçlarına dönük aynı destek sağlanmıştır. Bu destekler işitme cihazı, tekerlekli sandalye desteği ve sağlık hizmetlerine erişimde sağlanan ulaşım desteğidir. Gelişimsel gerilik yaşayan engelli çocuklar için beceri geliştirme oyunları düzenlenmiş ve yeni beceriler kazanmaları amaçlanmıştır (DRC 2016b: 3).

Covid-19 Döneminde Yaşanan Sorunlara Dönük Yapılan Çalışmalar

Covid-19 pandemisi nedeniyle geçim kaynağını geliştirme kapsamında sivil toplum kuruluşları tarafından açılan kursların yüzyüze eğitim vermesi zorlaşmıştır. Hayata Destek Derneği bu nedenle çevrimiçi olacak şekilde dil ve mesleki beceri geliştirme kursları vermeye başlamıştır. İstanbul ilinde gençlere dönük beceri geliştirme kapsamında açılan kurslarla katılımcıların kendi aralarında bilgi paylaşımı yaparak akran desteği yoluyla öğrenme süreçlerine katkıda bulunulmuştur (HDD 2020: 3).

Hayata Destek Derneği tarafından Covid-19 döneminde kurulan ‘*Hayata Destek Bilgi ve Destek Hattı*’ ile hizmetlere erişim kapsamında bilgilendirme desteği sunulmuştur. Bu kapsamda oluşturulan gönüllü ekipleriyle Arapça video ve bilgi notları ile salgın ve etkileri kapsamında geçici koruma altındaki Suriyelilerin kapasitelerinin güçlendirilmesi sağlanmıştır (HDD 2020: 3). Salgın döneminde Edirne sınırında bulunan ve İstanbul'dan kayıtlı oldukları ile ulaşmak isteyen kişilere yol desteği sağlanmıştır. Pandemi sonrası oluşan riskler bağlamında yapılan değerlendirmeler sonucu risk altında olduğu tespit edilen 929 kişiye tek seferlik özel ihtiyaç desteği sunulmuştur (HDD 2020: 5).

Mülteciler Derneği Covid-19 sürecinde psikolojik danışmanlık ve rehberlik (PDR) faaliyetleri kapsamında mültecilerin krizden etkilenmesini önlemek amacıyla danışmanlık hizmetleri ve psikososyal aktiviteler gerçekleştirmiştir. Yapılan çalışmalarla çevrimiçi ağlar üzerinden öğrenci ve velilerle görüşülerek çocukların ve ailelerinin desteklenmesi sağlamıştır. Bununla birlikte eğitim kapsamında çocuklara mentörlük hizmetleri sunulmuştur (Mülteciler Derneği 2020).

Kızılay Toplum Merkezleri tarafından geçici koruma altındaki Suriyelilere dönük Covid-19 bilgilendirmeleri sağlamak amacıyla gerçekleştirilen sorun tespiti kapsamında önce danışma kurulu ile görüşmeler yapılmış olup daha sonra internet sayfalarında ve sosyal medya sayfalarında Türkçe, Arapça ve İngilizce olacak şekilde ihtiyaç duyulan bilgilere dönük bilgilendirme yazıları yapılması planlanmıştır (Türk Kızılay 2020b: 22). Yapılan çalışma hizmet planlamasında topluluk katılımına öncelik verilmesi açısından önem taşımaktadır.

5.2. Sivil Toplum Kuruluşlarının Faaliyetlerinin Türkiye'deki Sivil Alan Bağlamında Değerlendirilmesi

Türkiye'deki bazı sivil toplum kuruluşlarının yasal olarak STK statüsünde olmasına rağmen kuruluş amaçları, devletle olan ilişkileri ve işlevleri göz önünde bulundurulduğunda '*sivil*' olma niteliğinden uzak oldukları görülmektedir (GAR 2022: 6). Bu durum sivil alan değerlendirmesi bağlamında ele alındığında sivil toplum kuruluşlarının sayısının artıyor oluşunun her zaman sivil alanın arttığı anlamına gelmediği sonucuna ulaşılmaktadır.

Göç alanında çalışan sivil toplum kuruluşları üzerinde yapılan bir değerlendirmede ise Türkiye'de son yıllarda genel olarak sivil alanın daralıp hükümetin kendi politikalarıyla uyumlu söylem ve uygulamalarda bulunmayan muhalif nitelikteki sivil toplum kuruluşlarının baskının hedefi olma konumuna geldiği görülmektedir. Göç alanında çalışan sivil toplum kuruluşları devletin geliştirdiği politikalar bağlamında faaliyet gösteriyor olmaları nedeniyle daha çok devlet kontrolüyle çalışmak durumunda kalmaktadır (Körükmez 2022: 13).¹⁰

Türkiye'de sivil alanın durumu son yıllarda yaşanan siyasal gelişmeler bağlamında değerlendirildiğinde, 2016 yılında yaşanan darbe girişimi sonrası olağanüstü hal dönemiyle ortaya çıkan politik baskı ve denetlemelerin, göç alanında çalışan sivil toplum kuruluşlarına dönük tutumları da etkilediği görülmektedir. Alanda çalışan sivil toplum kuruluşlarının sayısının artmasına rağmen özgürlük alanları kısıtlanmaktadır. Devlet tarafından büyümelerinin ortak şartlarından birinin politik iktidar ile uyumlu çalışmak olması gerekçesiyle çalışmaları da çoğu zaman bu bağlamda şekillenmek durumunda kalmaktadır. Bununla birlikte sivil toplum kuruluşlarının politik aktörler tarafından yapılan denetlemelere dönük farklı endişeleri bulunmaktadır. Bu endişeler yapılan sıradan denetlemelerin bir '*cezalandırma aracı*' olarak kullanabileceği yönündedir. Devlet ile işbirliği içerisindeki sivil toplum kuruluşları için katılımcı bir ortam hazırlanırken diğer sivil toplum kuruluşları için bu ortam kısıtlı kalmaktadır. Bu durum sadece yerel sivil toplum kuruluşları için değil, hem uluslararası sivil toplum kuruluşlarını hem de etkilenmiş topluluk tarafından oluşturulan sivil toplum kuruluşlarını da

¹⁰ GAR tarafından 2022 yılında "Suriye Göçünün 10. Yılında Sivil Toplum: Aktörler, Süreçler ve Öngörüler" raporu için "Göç Alanın Mutlak Düzenleyicisi: Devlet" başlığı altında Dr. Lülüfer Körükmez ile yapılan görüşme notlarından alınmıştır.

kapsamaktadır (Körükmez 2022: 14). Sürekli bir kaygı halinde olmak, denetimlerin ardından kapatılma tehlikesi içinde bulunmak ve politik iktidarın belirttiği çerçevede faaliyet gösterme durumu sivil toplum kuruluşlarının 'sivil' niteliğini kaybetmesine neden olmaktadır.

Göç ve mültecilik alanında çalışan sivil toplum kuruluşlarının sahadaki çalışmalarına getirilen sınırlamalar sivil alan bağlamındaki kısıtlamaların bir diğer boyutunu oluşturmaktadır. Sahada çalışma izni şehirden şehire farklılık göstermektedir ve çoğu zaman sahada çalışma izni verilmesi sivil toplum kuruluşlarına göre değişebilmektedir (Körükmez 2022: 13). Sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerini hak temelli hizmet bağlamında şekillendirebilmeleri için etkilenecek topluluk ile doğrudan temas kuruyor olmaları gerekmektedir. Bu durum da sahada daha aktif çalışma şeklinde mümkündür. Ancak saha iznine dönük söz konusu sınırlamalar göz önünde bulundurulduğunda sahada çalışma izni verilmeyen sivil toplum kuruluşlarının sorun alanlarına dönük etkin çalışmalar yürütülmesinin önüne geçildiği görülmektedir.

Sivil toplum kuruluşlarının büyük bir kısmı pandemi döneminde çalışmalarını askıya almak ya da çevrimiçi çalışmak zorunda kalmışlardır. Bu süreçte yapılan uygulamalar sivil alandaki daralmayı arttırmış olup özellikle sivil toplum kuruluşları tarafından geri gönderme merkezine yapılan ziyaretler sektöre uğramıştır (GAR 2022: 20). Karantina gerekçesi ile politik aktörler geçici koruma altındaki Suriyeliler ve diğer mülteci gruplara dönük yapılan uygulamaların sivil toplum kuruluşları tarafından denetimi zorlaşmış ve bu durum hak ihlallerinin erken tespitinin önüne geçmiştir.

5.3. Sivil Toplum Faaliyetlerinin İnsani Yardımda Yerelleşme Bağlamında Değerlendirilmesi

İnsani yardım süreçlerinde yardımın kendisi kadar planlanması, modeli ve ulaştırılma şekli de önem taşımaktadır. Çünkü insani yardım sadece yardımı değil bir süreci de ifade etmektedir (L2GP 2016: 16). Hizmet sağlayıcıların insani krizlerde sağladıkları insani yardımı belirli ilkeler ve standartlarla yapmaları gerekmektedir. Burada insani yardımın yerelleşmesi olgusu gündeme gelmektedir. Yerelleşme insani yardımların daha etkili ve verimli sağlanması yaklaşımıyla ortaya çıkmaktadır.

Sivil toplum kuruluşlarının insani yardımda yerelleşme boyutunun anlaşılması için küresel insani yardım sistemlerinin anlaşılması gerekmektedir. Küresel sistemler insani yardımlar için gelen fonların miktarı, akış süreci ve döngüler hakkında bilgi vermektedir.

Küresel İnsani Yardım Sistemi

Son 4 yılda küresel boyutta meydana gelen çatışmalar, çevresel sorunlar, ekonomik krizler, salgın hastalıklar ve diğer insani krizler nedeniyle insani yardıma ihtiyacı olan insan sayısında büyük bir artış yaşanmıştır. 2020 yılında insani yardım ihtiyacı olan insan sayısı en yüksek seviyeye ulaşmış olup BM tarafından bu sayının yaklaşık olarak 440 milyon kişiyi bulduğu bildirilmiştir. Bununla birlikte küresel insani yardım sistemi tarafından ihtiyaç sahibi bu kişilerin %60'ından fazlasına ulaşmak amaçlanmıştır (ALNAP 2022: 86).

Uluslararası insani yardım sisteminin merkezini uluslararası finansmanı kabul eden kuruluşlar oluşturmaktadır. Bu kuruluşlar diğer aktörlerle geniş bir bağlamda çalışmaktadırlar. Diğer aktörler BM ajansları, uluslararası sivil toplum kuruluşları, Kızılay-Kızılhaç hareketleri, yerel sivil toplum kuruluşları ve nihayetinde etkilenmiş topluluklardan oluşmaktadır (ALNAP 2022: 27). Küresel sistemlere bakıldığında 2012 ve 2021 yılları arasında hükümetlerden sağlanan fonların yaklaşık %56'sının BM kuruluşlarına, %18'inin STK'lara ve %9'unun Kızılay ve Kızılhaç hareketlerine aktarıldığı görülmektedir. Küresel dalgalanmalar olsa da küresel insani yardımda finansman modeli bu şekilde kurulmuştur (ALNAP 2022: 57). Ancak bu fonların etkilenmiş topluluklara nasıl ve hangi araçla ulaştığına dair henüz net bir sistem bulunmamaktadır. Bu konu operasyonel akış sistemlerinde bir standardın geliştirilmemiş olmasıyla da ilgilidir.

İnsani yardım giderleri için her yıl donörlerin fon yatırdığı büyük bir havuz bulunmakta ve havuzda yıllık ortalama 25 milyar dolar para toplanmaktadır. *“İnsani yardım nasıl daha etkili ve verimli kılınabilir; bununla birlikte yaratılan etki nasıl artırılabilir?”* tartışmalarında insani yardımın küresel düzeydeki durumu ile ilgili birtakım eleştirel görüşler ortaya çıkmaktadır. Bu eleştirel görüşler insani yardım havuzunda var olan fonun etkili ve verimli kullanılmadığı yönündedir. Küresel sisteme bakıldığında finansal kapasitenin büyük bir kısmının bu mekanizmaları ayakta tutmak için kullanıldığı görülmektedir. Dolayısıyla fonların büyük bir kısmının etkilenmiş topluluklar için kullanılması gerekirken yapıları ayakta tutmak için verilen çaba ve etkin olmayan fon döngüleri bunun gerçekleşmesini önlemektedir (Genel-Karaosmanoğlu 2021).¹¹ 2017 ve 2020 yılları arasında en büyük insani yardım kuruluşlarının harcamalarında diğerlerine göre daha yüksek seviyede artış yaşanmıştır. Bu yıllarda BM ajansları harcamalarında %24'lük büyüme görüldüğü ve Kızılay-Kızılhaç hareketlerinin harcamalarının %17 olduğu görülmektedir. Sivil toplum kuruluşlarının ortalama harcamalarının %4'lük düşüş yaşamasına rağmen en büyük 5 uluslararası sivil toplum kuruluşunun harcamalarının %22 arttığı görülmektedir (ALNAP 2022: 60). Bu veriler fonların etkin kaynaklara

¹¹ Sema Genel Karaosmanoğlu'nun 21 Ocak 2021 tarihinde Inovation for Development tarafından Youtube'da yayınlanan Kalkınma Buluşmaları isimli programda, “İnsani Yardım Dünyasında Yerelleşme Gündemi” konulu sohbette yaptığı açıklamalardan alınmıştır. (https://youtu.be/yF3g_O6GE7c)

aktarılmadığını doğrular niteliktedir. Fonların aktarılmasında belirli bir denge gözetilmemiş olup özellikle de sivil toplum kuruluşları açısından bakıldığında sayıca az bir kısmının finansal kapasitesinin arttırılmasına rağmen geri kalanlara aktarılan fonun büyük ölçüde azaldığı görülmektedir.

Yerelleşme Boyutu

Yerelleşme soyut ve geniş bir kavram olmakla birlikte “*afetten etkilenmiş toplulukların ihtiyaçlarının en verimli, etkin ve ilkeli şekilde karşılanması için insani yardım çalışmalarının yerel kapasite üzerine inşa edilmesi*” olarak tanımlanabilmektedir. Burada söz konusu olan ‘*yerel kapasite*’ STK’lar ile beraber kamu kuruluşları, yerel yönetimleri, afetten etkilenmiş kişi ve topluluğun kendisini ifade etmektedir. Yerelleşmenin amacı donör kuruluşların insani yardım sürecinde sağladığı fonların hem yerel kuruluşların kapasitesini göz önünde bulundurması hem yerelin kapasitesini güçlendirmesi olarak açıklanabilmektedir. Yerelleşme anlayışının yerleşmesi insani yardımda hesap verebilirlik, etkinlik ve verimliliğin artması açısından da önem taşımaktadır (Genel-Karaosmanoğlu 2022). Yerelleşme insani yardım çalışmalarının erişimlerini, etkinlik ve hesap verebilirliğini arttırmakla birlikte insani yardımın ilk aşamasının yerel aktörler tarafından sağlandığı göz önünde bulundurulduğunda yerel aktörlerin rolüne saygıyı ifade etmektedir (IFRC 2022).

Son yıllarda yerinden edilmeye dönük tepkiler bağlamında insani yardımın yerelleşmesi önem kazanmış olup 2016 Dünya İnsani Zirvesi’nden bu yana birçok insani yardım kuruluşunun gündemine girmiştir. Yerelleşme yerel aktörlerin insani krizlere yanıt vermede kilit aktörler olduğunu kabul etmekle başlar. Yerelleşmenin amacı kaynakların BM kuruluşları, uluslararası sivil toplum kuruluşları ve diğer uluslararası donörlerden yerel aktörlere kaydırılmasıdır. Burada kaynağın yerel örgütlere doğrudan verilmesi değil ortak çalışma biçimlerinin geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Yerelleşme anlayışı ile yerel aktörlerle etkili ve verimli ilişki içerisine girilerek politika geliştirmek ve bu politikaları daha büyük zemine taşımak amaçlanmaktadır (Refugee Host 2018).

2016’da yapılan Dünya İnsani Zirvesi (WHS) çok sesin duyulduğu bir zirve olup zirvede var olan insani yardım sisteminin değişmesi ve yerele daha yakın olmasıyla ilgili mesajlar verilmiştir (Genel-Karaosmanoğlu 2021). Dünya İnsani Zirvesinde ‘*Grand Bargain (Büyük Pazarlık)*’ anlaşması başlatılmış olup bu anlaşma insani yardım eyleminin etkinliğini ve verimliliğini taahhüt etmeyi amaçlamaktadır. Zirvede insani yardımın yerelleşmesi gerektiği vurgulanmış olup 2020 yılına kadar fonların en az yüzde 25’inin yerel aktörlere kanalize edilmesi kararı alınmıştır (ERCC 2018). Yerelleşme, ‘*Grand Bargain (Büyük Pazarlık)*’ anlaşmasının kurulmasından bu yana daha önemli hale gelmiştir. Grand Bargain insani yardım sektörü için öncelikle yerel aktörlere ve topluluklara verilen desteği, liderliği ve kararları güçlendirmeyi öngörmektedir.

Yerel sistemler yerindenlik ilkesiyle de ilişkili olarak yerel sorunlar ve ihtiyaçlara dönük en gerçek bilgiye ulaşabilirler ve bu nedenlerle faaliyet gösterdikleri alanın genişlemesiyle birlikte uluslararası bir boyut kazanması olanağına sahiptirler (Mutlu, Demirkaya 2018: 69). Yerel aktörlerin süreçlerdeki etkinliği yerel ihtiyaçların tespit edilip uluslararası arenaya taşınması bağlamında da önem taşımaktadır. Odağın etkilenmiş topluluklara yani yerele verilmesi, uzmanlıkların yerele uyarlanması insani yardım sürecinde yardımın amacına uygun yapılmasını sağlayacak ve daha etkili sonuçlar doğuracaktır. Yerel olmayan bir aktörün '*Ben senin için neyin daha iyi olduğunu bilebilirim.*' anlayışıyla insani yardım süreçlerini yürütmeye çalışması bu açıdan insan onuruna yakışır bir yaklaşımın da önüne geçebilmektedir (Genel-Karaosmanoğlu 2020).¹²

Yerelleşmenin amacı donör ülkeler tarafından aktarılan insani yardım fonlarının, risk ve kriz yönetiminde etki yaratırken yerelin güçlendirebilmesi ve yereli güçlendirdiği için daha sürdürülebilir olması olarak açıklanabilir. Yerelleşme, insani yardım dünyasında etkinlik, verimlilik ve hesap verebilirlik vadederken, bunun ancak güç dengelerinin değişmesi ile mümkün olabileceği üzerinde durmaktadır. Güç dengelerinin değişimi ise daha çok finansal kaynağın yerele aktarılması ve yerel aktörlerin insani yardım politika ve uygulamalarına etki etmesi ile mümkündür.

Yer değiştirmenin karmaşık dinamikleri ve mülteci müdahalelerini kalkınma stratejilerine entegre etme göz önünde bulundurulduğunda da yerel katılımlı çalışmaların daha etkili olduğu söylenebilir. Mültecilerin kendi kendilerine yetebilir duruma getirilmelerinde ev sahibi topluluğun da ihtiyaçlarını içeren bir yaklaşımla planlama yapmak gerekmektedir. Bu da yerel aktörlerin daha çok katılımı anlamına gelmektedir. Yerel kurumların topluluğun bütünü yaklaşımına önemli katkılarda bulunması bu kurumların mülteci müdahalelerinde daha sürdürülebilir planlamalar yapılmasını sağlayacaktır (LEERN 2019). Yerel aktörleri farklı kılan nokta bu aktörlerin yalnızca hizmet sunumu bağlamında değil sosyal etkileşimi sağlama bağlamında da daha güçlü olduğunu anlamakla başlar. Çünkü büyük bütçeler insani yardımı daha etkili yapmaz ancak krizlerden etkilenen toplulukların beklentilerini anlamak yapar (Aneja 2014: 11).

Türkiye'deki sivil toplum kuruluşlarının göç yönetişimi süreçlerine dahil olmaları yerelleşme bağlamında değerlendirildiğinde etkin katılımın önünde bir takım engellerin olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Bu engeller uluslararası sivil toplum kuruluşlarından ziyade yerel sivil toplum kuruluşlarının katılımını sınırlandırmaktadır. Çünkü sınırlamaların büyük bir kısmı küresel insani yardım sistemlerinin yerel kuruluşlara bakış açısı ve olması gerektiği kadar finansal destek sunmamalarından kaynaklanmaktadır. Oysa ki yerelleşme anlayışından hareketle yerel kuruluşlarının

¹² Sema Genel Karaosmanoğlu'nun 27 Ağustos 2020 tarihinde IGAM tarafından Youtube'da yayınlanan Duygu Fendal ile Alandan Sesler isimli programda, "İnsani Yardımın Yerelleşmesi" konulu sohbette yaptığı açıklamalardan alınmıştır. (<https://youtu.be/BbQAs2kbGp4>)

kapasitesinin artırılması ve süreçlere etkin katılımının önünün açılmasında daha etkili sonuçlar doğuracaktır. Bu nedenle başta fon sağlayıcı BM ajanslarının ve AB'nin insani krizlerde insani yardım faaliyetleri yürütmek amacıyla yer alan uluslararası sivil toplum kuruluşlarının ve diğer aktörlerin yerleşme anlayışının önemini kavraması gerekmektedir.

Türkiye'deki göç yönetiminde uluslararası sivil toplum kuruluşlarının faaliyet gösterme biçimine bakıldığında bir kısmının faaliyetlerini yerel bir sivil toplum kuruluşu ya da farklı bir yerel partner olmadan yürüttüğü görülmektedir. Bu noktada verimli hizmet modelinin yalnızca hizmet sağlayanın kendisi tarafından belirlenemeyeceği düşüncesi ve katılımcılığın önemi de gündeme gelmektedir. Uluslararası sivil toplum kuruluşlarının bir bölgede etkili çalışmalar yürütme kapasitesi vardır ancak bu durum büyük ölçüde etkilenmiş toplulukların fikirlerinin de göz önünde bulundurulmasıyla ve yerel aktörlerle işbirliği yapılmasıyla mümkündür. Süreçte yerel sivil toplum kuruluşlarından çok uluslararası sivil toplum kuruluşlarının aktif olması sürdürülebilir çalışmalar yapılmasının önüne geçmektedir. Yerel aktörler olmadan yapılan çalışmaların uluslararası sivil toplum kuruluşlarının bölgede kaldıkları süre ile sınırlı kalması ve bu nedenle uzun vadede etkili olmaması riski bulunmaktadır.

İnsani krizlerde yerel kuruluşlar sahada hazır durumdadırlar ve genellikle etkilenen toplulukların ihtiyaçlarına daha çok ve hızlı erişme olanağına sahiptirler. Bu kuruluşlar uluslararası kuruluşlara göre yerelde daha derin ve güçlü bir ağa sahip olmaları nedeniyle zor koşullara uyum sağlama konusunda daha iyi bir konumdadırlar. Burada uluslararası sivil kuruluşlarının geri adım atması değil, bir krize yanıt verme konusunda iyi konumda olmadıkları için tamamlayıcı olarak sürece dahil olmaları gerektiği vurgulanmaktadır (Refugee Host 2018).

Uluslararası sivil toplum kuruluşlarının bir kısmı da faaliyetlerini yerel sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği içerisinde yürütmüştür. Bu işbirlikleri kimi zaman projenin uygulama alanını yerel sivil toplum kuruluşlarına bırakıp finansal destek sağlamak şeklinde olurken kimi zaman da uygulayıcı partner olma şeklinde olmuştur. Bu yaklaşımın yerel aktörlerin liderliği ve insani yardımı ulaştırmadaki '*manevra kabiliyeti*' de göz önünde bulundurulduğunda daha etkili ve sürdürülebilir sonuçlar doğurmaya olanak tanıdığı söylenebilir.

Yerel sivil toplum kuruluşları göç yönetimi sürecinde finansal kapasitelerinin el verdiği ölçüde etkinlik göstermektedirler. Ancak Türkiye'deki yerel sivil toplum kuruluşlarının finansal kapasiteleri kısıtlıdır ve bu kısıtlılık hareket alanlarını da etkilemektedir. Buna karşın uluslararası sivil toplum kuruluşları sürece geniş bir finansal ağ ve kapasiteyle dahil olmaktadır. Var olan bu kapasite daha geniş alanda faaliyet göstermelerini sağlamaktadır. Ancak bu durum başta sivil toplum olmak üzere yerel kuruluşların katılımını görece sınırlandırmaktadır. Ayrıca söz konusu durum iyi

yönetişimin öngördüğü tam katılım yaklaşımıyla da uyuşmamaktadır. Süreçlerin yerel aktörlerin ortaklığıyla yürütülmesi hem süreçte etkinlik ve sürdürülebilirliğin sağlanması hem tam katılımın önünün açılması açısından önem arz etmektedir.

Bölüm Sonucu

Bu bölümde Türkiye'deki sivil toplum kuruluşlarının geçici koruma altındaki Suriyelilerin zorunlu göç sonrası yaşadıkları sorun alanlarına dönük gerçekleştirdiği çalışmalar incelenmiştir. Yapılan çalışmalara bakıldığında sivil toplum kuruluşlarının müdahalelerinin genel olarak koruma, geçim kaynağını geliştirme, sosyal uyum, psikososyal destek ve ruh sağlığı uzmanlıkları altında gerçekleştiği görülmektedir. Faaliyetler genel olarak proje bazlı gerçekleşmiş olup araştırmada hem sona eren hem halihazırda devam eden projeler incelenmiştir.

Sivil toplum kuruluşlarının İstanbul ilinin yanında daha çok Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki illerde çalışmalar yürüttüğü görülmektedir. Bu bölgenin Suriye sınırına yakın olması ve buna bağlı olarak bölgedeki geçici koruma altındaki Suriyelilerin sayısının ülke genelinde yüksek bir orana sahip olması ile ilişkilendirilebilir.

Göç alanında çalışan sivil toplum kuruluşları Türkiye'deki sivil alanın durumu bağlamında değerlendirilmiş olup sınırlılıklar üzerinde durulmuştur. Bunun yanında küresel insani yardım sistemi üzerinden insani yardımda yerelleşme yaklaşımı ve önemi anlatılarak yerel sivil toplum kuruluşlarının yaşadığı finansal kısıtlılıklar ve uluslararası sivil toplum kuruluşlarının süreçte yer alışı biçimi sorgulanmıştır.

6. TARTIŞMA ve SONUÇ

Çalışmanın bu bölümünde göç yönetişimi sürecine eleştirel bir yaklaşımla bakılmıştır ve bununla birlikte sivil toplum kuruluşlarının göç yönetişimi sürecinde yer alıyor oluşu kısıtlamalar bağlamında değerlendirilmiştir. Sivil toplum kuruluşlarının süreçte daha etkin çalışmalar yapabilmeleleri amacıyla önerilere yer verilmiştir. Bu çerçevede önce tezin genel kapsamı hakkına kısa bir tartışma yapılacak sonrasında da genel sonuçlara yer verilecektir.

Tartışma

Sivil toplum kuruluşlarının göç yönetişimindeki rolünün ele alındığı bu çalışmada yönetişimin farklı boyutları üzerinde durulması önem taşımaktadır. Diğer bir ifadeyle süreçte iyi yönetişimin sağlanıp sağlanmadığı konusunu değerlendirmek gerekmektedir. Bu açıdan bakıldığında hem göç yönetişimi mekanizmasında hem de sivil toplum kuruluşlarının hizmet planı oluşturma mekanizmasına dönük kendi iç yönetim süreçlerinde birtakım eksiklikler göze çarpmaktadır.

Türkiye’deki göç yönetişimi; göçle gelenlerin kabulü, yerleştirilmesi ve hizmet sağlayıcıların belirlenmesi temelinde gerçekleşmektedir. Süreçte kamu kurumları ile birlikte farklı alanlara sahip çok sayıda yerel ve uluslararası sivil toplum kuruluşunun sahada aktif olarak çalışıyor olduğu görülmektedir. Yerel ve uluslararası sivil toplum kuruluşları geçici koruma altındaki Suriyeliler için yaşadıkları sorunlara dönük müdahalelerin sağlanması ve koruma ihtiyaçlarının giderilmesi konusunda önemli bir role sahiptirler. Fakat bu noktada ‘Çok sayıda sivil toplum kuruluşunun olması her zaman iyi sonuçlar verir mi?’ sorusu sorulmalıdır.

Çok sayıda sivil toplum kuruluşunun olması elbette ki farklı alanlardaki uzmanlıklar altında hizmet sağlanması bağlamında önem taşımaktadır. Fakat bununla birlikte sivil toplum kuruluşu sayısının çok olması birçok sorunu da beraberinde getirecektir. Keyman’ın bu konudaki bakış açısıyla ele alınan bir yaklaşımla baktığımızda sivil toplumunun niceliksel olarak artmasının ve uluslararası boyuta ulaşmasının her zaman sorunsuz bir şekilde gerçekleşmediği, bununla birlikte sivil toplum kuruluşu sayısının artmasının ve sivil toplum kuruluşlarının uluslararasılaşmasının orantısız olarak birçok problemi de beraberinde getireceği öngörülmektedir. Diğer yandan sivil toplumunun niceliksel artışının her zaman farklı sorun alanlarına dair etkin çözümlerin geliştirildiği, demokratikleşmenin sağlandığı ve böylece daha insancıl sistemlerin oluşturulduğu söylenememektedir (2006: 17). Sivil toplum kuruluşlarının faaliyet alanının genişlemesi her zaman etki alanının genişlemesi ile eşdeğer şekilde ilerlememektedir.

Bununla birlikte Türkiye’de sivil alanın durumu bağlamında yapılan değerlendirmelerde Türkiye’deki mevcut durum içerisinde sivil toplum kuruluşlarının her zaman sivil olma niteliğinin korunmadığı görülmektedir. Türkiye’de sivil toplum kuruluşları süreçlerde her ne kadar etkili olmaya çalışsalar da politik müdahaleler nedeniyle bu etki sınırlı kalmaktadır. Sivil toplumun özgürlük alanının devlet yaptırımları yoluyla kısıtlanması, çalışmaların politik alanın belirlediği çerçevede gerçekleşmesine neden olmaktadır.

Anlatılanlara ek olarak bütün sivil toplum kuruluşlarının süreçlerde eşit söz hakkına sahip olmadığı görülmektedir. Bu durum da hem sivil alana getirilen kısıtlamalar hem de finansal kapasite bağlamında değerlendirilebilir. Sivil alana getirilen kısıtlamalar politik sistemin sivil toplum kuruluşlarına tanıdığı özgürlük alanı ile ilişkilendirilebilir. Sivil toplum kuruluşlarının geçici koruma altındaki Suriyelilere dönük çalışmalar yapabilmesi için saha izni alıyor olmaları gerekmektedir. Ancak saha izninin verilmesi hem illere göre değişmekte hem de yine politik iktidarın belirlediği çerçevede faaliyet gösterme durumu göz önünde bulundurularak verilmektedir. Dolayısıyla sahada çalışma izni bütün sivil toplum kuruluşlarına tanınmamaktadır. Saha izni alınamaması durumunda topluluk ile doğrudan temas etmek ve etkili çalışmalar yapmak zorlaşmaktadır. Bununla birlikte mültecilere dönük yapılan çalışmaların politik iktidarın düzenlediği çerçeve bağlamında yapılması ve bu çerçevenin dışına çıkılmasının cezalandırma gibi yaptırımlar ile sonuçlanması sivil toplum kuruluşlarının faaliyet sürecinde sivil olma niteliğini yeteri kadar koruyamamasına neden olmaktadır.

Finansal kapasite konusunda ise eleştiriler ulusal süreçlerin yanında daha çok küresel insani yardım sistemindeki finansal akış düzeni ile ilgilidir. Göç alanında çalışan sivil toplum kuruluşlarının büyük bir kısmının çalışmalarını uluslararası fonlarla yürütüyor olması finansal kapasite konusunda küresel dinamiklere dönük tartışmaları oluşturmaktadır. Bu tartışmalar insani yardımda yerelleşme yaklaşımı bağlamında ele alınabilir.

Sahada çalışma yapan aktörlere bakıldığında uluslararası sivil toplum kuruluşlarının büyük bir alan kapladığı görülmektedir. Bu durum insani yardımda yerelleşme yaklaşımı bağlamında değerlendirildiğinde yerel kapasitenin rolüne saygı anlayışı ile çelişmektedir. Yerelleşme yaklaşımında dikkat edilmesi gereken nokta uluslararası sivil toplum kuruluşlarının süreçte yer alıyor oluşunun değil yer alış biçiminin tartışma konusu olduğudur. Uluslararası sivil toplum kuruluşları bir bölgede projeleri ve faaliyet izinleri süresince bulunmaktadır ve bu süre bittiğinde bölgeden gitmek durumundadırlar. Dolayısıyla yerel partnerlerle ortak yürütmedikleri çalışmaların etkilerini uzun vadede değerlendirme olanağına sahip değildirler. Bu nedenle çalışmaların yerel kuruluşlar aracılığıyla yapılması sürdürülebilirlikle birlikte etkinlik ve katılımcılık bağlamında da büyük önem arz etmektedir.

Yerel kapasitenin geliştirilmesi konusunda küresel insani yardım sistemlerinin ve terminolojinin yerele uyarlanıp kullanılması amacıyla uluslararası sivil toplum kuruluşlarından destek alınabilir. Ancak uluslararası sivil toplum kuruluşları süreçlere kapasite geliştirme amaçlı dahil olurken yerel sivil toplum kuruluşlarının gücünü tanımalı, dayanıklılığını arttırmaya çalışmalı ve değişen insani koruma dinamiklerine ayak uydurmasını sağlamalıdır. Bununla birlikte sürecin kapasite geliştirme yerine yerel aktörlerin de liderliği göz önünde bulundurularak '*kapasite paylaşım*' süreci olarak tanımlanması daha doğru olacaktır. Uluslararası sivil toplum kuruluşlarının etkin müdahalelerde bulunması yerel aktörler ile etkileşimine bağlıdır.

Sivil toplum kuruluşlarının kendi iç yönetişimi perspektifiyle yapılan değerlendirmede ise çalışma biçimlerine ve karar alma süreçlerine bakmak gerekmektedir. Çalışmaların gerçekleştirilmesi sürecine bakıldığında geçici koruma altındaki Suriyelilerin kendileri için yapılacak faaliyetlerin düzenlenmesinde söz sahibi olma haklarına çok az proje örneğinde rastlanmaktadır. Etkilenmiş topluluğa danışmadan onlar adına alınan kararlar bu açıdan bakıldığında katılımcılık anlayışıyla çelişmektedir. Topluluk kendi ihtiyaçlarını daha iyi bildiği için planlama süreçlerine dahil edilmesi daha sürdürülebilir çalışmalar yapılmasını sağlayacaktır. Bu nedenle çalışmaların etkilenmiş topluluğun fikirlerinin de göz önünde bulundurularak yapılması sürdürülebilirlikle birlikte hem etkinlik hem katılımcılık bağlamında büyük önem arz etmektedir.

Göç yönetişimi sürecinde yerelleşme yaklaşımından yola çıkılarak tartışılması gereken bir diğer konu da yerel yönetimlere tanınan alanın çok kısıtlı olmasıdır. Yerel yönetimler geçici koruma altındaki Suriyelilerin kent hayatında yaşadıkları sorunların çözülmesi konusunda kilit rol oynayacak aktörler arasında olmasına rağmen yönetmelikteki sınırlılık ve finansal kapasitelerinin yeterli olmaması bu rolün etkinliğinin önüne geçmiştir. Bu nedenle faaliyetleri sınırlı kalmış ve büyük çaplı bir mülteci kitlesine ulaşacak programlar gerçekleştirememişlerdir. Mültecilere hizmet sunulması için sağlanan hibeler içerisinde yerel yönetimler için de yeterli pay ayrılması ve sağlanması yerel yönetimlerin alanını genişletecektir.

Küresel göç yönetişimi sınırların güvenliği ve göçmenlerin korunması için sorumluluk paylaşımı temelinde inşa edilmekte ve zorla yerinden edilen toplulukların yaşadığı afetler, salgın hastalıklar, çatışmalar, hak ihlalleri ve diğer hayati tehlike arz edecek faktörler üzerinde şekillenmektedir. Küresel boyutta iyi göç yönetişimi sağlanması için küresel demokrasinin ölçüt olarak alınması gerekir. Küresel demokrasi, devlet; birden çok devletin bir arada bulunduğu oluşumlar, sivil toplum ve hükümetlerarası örgütleri içine almaktadır (Hamada 2012: 525). Suriye mülteci krizine küresel yönetim perspektifinden bakıldığında bu anlayışla çelişen bir durum olarak aktörlerin eşit söz hakkına sahip olmaması sorunu gündeme gelmektedir. Bununla birlikte geliştirilen

çözümlerin kalıcı etkiye sahip olmadığı, sorumluluk paylaşımı konusunda küresel çözümlerin sunulduğu fakat sürdürülebilirlik noktasında henüz etkili bir çözüm bulunmadığı görülmektedir.

2015 yılı yaz aylarında Türkiye’den Avrupa’ya deniz yolu ile başlayan kitlesel mülteci akını halihazırda var olan sorumluluk paylaşımı noktasında yeni dinamiklerin oluşturulmasını gündeme getirmiştir. Mültecilerin desteklenmesi konusunda daha fazla desteğin sağlanması için hem Türkiye hem uluslararası sivil toplum tarafından uluslararası çağrıya çıkılmıştır. Mülteci akınının ilk yıllarında Türkiye’nin krizi ve finansal desteği tek başına yürüteceğine dönük endişe ile birlikte uluslararası fon desteği az iken 2015 yılı ile birlikte artış göstermiştir ve ikili anlaşmaların yapılması sağlanmıştır. Bu ikili anlaşmalar ve AB müdahaleleri küresel düzeyde bir yanıtın olduğunu göstermektedir fakat krizin kötüleşmesine rağmen uluslararası düzeyde kalıcı bir çözümün geliştirilmediği görülmektedir (Çorabatır 2016: 3-4). Sorumluluk paylaşımı konusunda sunulan öneriler daha çok finansal destekle sınırlı kalmakta ve etkilenen toplulukların görüşleri, yeniden yerleştirilmeleri, ortak karar alma mekanizmalarının geliştirilmesi ve güven ortamlarının oluşturulması konuları göz ardı edilmektedir.

Sonuç

2010 yılında Tunus’ta başlayan kitlesel eylemler kısa sürede birçok Orta Doğu ülkesine yayılmıştır. Muhalif halk tarafından söz konusu ülkelerin siyasal sistemlerindeki baskıcı tutumuna, ekonomik krizlere ve yaşam koşullarının giderek kötüleşmesine tepki olarak ortaya çıkan bu demokratikleşme hareketleri ‘*Arap Baharı*’ olarak adlandırılmıştır. Orta Doğu’da baskıcı güçlere dönük gerçekleşen eylemler Suriye’de de etkisini göstermiş olup ülkede farklı muhalif gruplar tarafından Esad rejimine dönük ayaklanmalar başlamış ve bu ayaklanmalar hükümet tarafından bastırılmaya çalışılmıştır. Karşılıklı eylemler bir çatışma ortamını doğurmuş ve iç savaşa dönüşmüştür. Yıllarca devam eden bu iç savaş birçok insanın yaralanmasına, hayatını kaybetmesine ve yerinden edilmesine neden olmuştur. Savaştan etkilenen insanların büyük bir kısmı ülkelerinden göç etmek zorunda kalmış ve bu göçler daha çok sınır ülkeler olan Türkiye, Lübnan ve Ürdün’e gerçekleşmiştir.

Suriye’den Türkiye’ye ilk mülteci akını 29 Nisan 2011 tarihinde çatışmalar nedeniyle yaklaşık 300 kişinin Türkiye’den sığınma talebinde bulunmasıyla başlamıştır. 2011 yılında Suriye’den gelen ilk göçle birlikte Türkiye, göçün ilk yıllarında Suriye’den gelecek göçler için açık kapı politikasıyla kapılarını açık tutmuş ve gelen mültecilerin barınma ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla Hatay’da kamplar kurmuştur (İhlamur-Öner 2014: 3). Suriye’den gelen göçlerin sayısı birkaç yıl içinde milyonları bulmuş ve önu alınamaz bir sığınmacı akınına dönüşmüştür. Türkiye, tarihin en büyük çaplı sığınmacı nüfusuna ev sahipliği yapmış ve halen yapmaya devam etmektedir. Suriye’den gelen göçlerin büyük çaplı olması, göç eden kişilerin ülkede uzun süre kalmaları ve etkileri idari makamları

göçle ilgili birtakım yasal ve yapısal değişiklikler yapma yoluna itmiştir. Bu yasal düzenlemeler göç yönetimini kolaylaştırmak ve kontrol altına almak amacıyla gerçekleşmiştir.

Göçün ilk yıllarında Türkiye, geçici koruma altındaki Suriyeliler için ülke dışından gelen destekleri kabul etmezken sonraki süreçte etkilerin üstünden gelinmesi zor bir boyuta dönüşmesi nedeniyle uluslararası sorumluluk paylaşımı konusunda birtakım işbirlikleri yapılmıştır. AB ile yapılan Geri Kabul Anlaşması'yla ortaya çıkan Ortak Eylem Planı bu sorumluluk paylaşımının temelini oluşturmaktadır. Ortak Eylem Planı'nda belirtildiği üzere AB geçici koruma altındaki Suriyelilerin ülke içinde desteklenmesi amacıyla finansal desteğin sağlanacağını taahhüt etmiştir. Bu planla hem geçici koruma altındaki Suriyelilerin ihtiyaçlarının karşılanması ve Türkiye içinde desteklenmeleri hem de sınır kontrolünün sağlanarak geçici koruma altındaki Suriyelilerin AB ülkelerine gitmesinin engellenmesi öngörülmektedir.

Geçici koruma altındaki Suriyeliler hem yerinden edilmiş gruplar olmaları, hem ülke şartları hem de buna bağlı farklı nedenlerle Türkiye'de birçok sorunla karşı karşıya kalmışlardır. Bu sorunlar savaşın ortaya çıkardığı etkiler, ekonomik kaynakların yetersizliği, dil bariyeri, hizmetlere erişim sürecinde çıkarılan zorluklar ve ayrımcı uygulamalar nedeniyle gerçekleşmektedir. Başlıca sorun alanları barınma, çocuk koruma, eğitim, ekonomik sorunlar, sosyal uyum, sağlık ve engellilik olarak gösterilebilmektedir. Bunlarla birlikte Covid-19 döneminde hem söz konusu sorunların derinleşmesi hem de bu sorunlarla bağlantılı yeni sorun alanlarının oluşması durumu ile karşılaşmıştır.

Kamu kurum ve kuruluşları göç nedeniyle ortaya çıkan sorunlar için çözüm arayışlarına gitmişlerdir fakat finansal ve personel kapasitelerinin yeterli olmaması nedeniyle etkili ve kapsayıcı çözümler üretme konusunda eksik kalmışlardır. Bu nedenle göçe ve göç yönetimine dair yeni müdahale biçimleri geliştirme ihtiyacı duyulmuştur. Başta geçici koruma altındaki Suriyeliler olmak üzere dış göçlerin artması politikaların geliştirilmesiyle beraber iyi bir süreç yönetimi gereksinimini de beraberinde getirmiştir. Göç yönetiminde devlet idarelerinin yetersiz kalması nedeniyle devlet dışı kuruluşlar da hizmet sağlayıcı olarak sürece dahil olmuştur. Bu çoklu hizmet sağlayıcıların işbirliği içerisinde hareket etmesi ihtiyacıyla göç yönetişimi olgusu gündeme gelmiştir. Göç yönetişimi ile birlikte hizmetlerin sağlanmasında kurumlar arası işbirliği artmakta, daha geniş çaplı hizmet sunulmakta ve hizmetlerin ulaştırılmasında kolaylık sağlanmaktadır. Aynı zamanda bu sistem ile birlikte güvenlik ihtiyacını sağlamaya dönük de çalışmalar yapılmaktadır. Bu kurumlar hükümetlerarası örgütler olabildiği gibi sivil toplum kuruluşları olarak da gösterilebilmektedir. Türkiye'de yerel ve uluslararası sivil toplum kuruluşları geçici koruma altındaki Suriyeliler için hizmet sağlayıcı olarak rol oynamaktadır.

Hükümetlerarası örgütler süreçte ihtiyaçların tespit edilmesi konusunda araştırmaların yapılması, insan hakları temelinde yardım sağlanması ve insani yardım amacıyla faaliyet gösteren kuruluşlara finansal desteğin sağlanması amacıyla sürece dahil olmuşlardır. BM ajansları ve ECHO süreçlerde aktif olup doğrudan uygulayıcı olmaktan ziyade teknik ve finansal destek sağlama ile birlikte koordinasyon sağlamak amacıyla bulunmaktadır.

Sivil toplum kuruluşları ise göç akınının ilk yıllarından günümüze sahada etkin bir şekilde rol oynamışlardır. Sivil toplum kuruluşları bu süreçte en büyük görevlerden birini üstlenmiş ve geçici koruma altındaki Suriyelilerin farklı alanlardaki sorunlarıyla ilgilenmeye başlamışlardır. Sivil toplum kuruluşları göç sürecinde çocuk koruma, eğitim, sosyal uyum, temel ihtiyaç desteği sağlanması, geçim kaynağını geliştirme faaliyetlerinin yapılması ve psikososyal destek sağlanması çalışmaları yürütmektedirler.

Sivil toplum kuruluşları krizin başlangıcından bu yana zorunlu göç sonrası meydana gelen sorunlara getirdikleri çözümlerle sahada aktif olarak çalışmaktadırlar. Geçici koruma altındaki Suriyelilere tanınan kamusal hakların yeterli olmayışı, hakların sağlanmasında yaşanan boşluklar ve bu haklara erişimde yaşanan diğer sorunlar sivil toplum kuruluşları müdahalesiyle çözülmeye çalışılmıştır. Sivil toplum kuruluşları süreçte kimi zaman kamu tarafından verilmeyen hizmetleri sağlamış kimi zaman da var olan hizmetlere erişimde danışmanlık ve savunuculuk yoluyla destek sağlamıştır. Bu açılarından bakıldığında süreçte yer alıyor olmalarının haklara erişimin sağlanması açısından büyük öneme sahip olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Ancak sivil toplum kuruluşlarının süreçlere katılımı bazı faktörlerin etkisiyle sınırlandırılmakta ve bu nedenle katılım her zaman istenen düzeyde olmamaktadır. Bu faktörlerden biri özellikle yerel sivil toplum kuruluşların çalışmalarına sınırlama getiren etken olan finansal kapasite yetersizliğidir. Diğer bir faktör süreçte faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının birçok alanda hizmet sağlamada yeterli teknik kapasiteye sahip olmamasıdır. Bununla birlikte sivil toplum kuruluşlarının karar alma süreçlerine katılımı ve etkinlik göstermesi için politik sistemler tarafından sivil topluma yeteri kadar özgürlük alanı tanınmamış olması da önemli bir sınırlayıcıdır.

Sivil toplum kuruluşlarının geçici koruma altındaki Suriyeliler ile ilgili projelerinin büyük bir kısmı uluslararası kuruluşlar tarafından finanse edilmektedir. Bu nedenle buradaki finansal sınırlılığı anlamak için küresel insani yardım sistemleri üzerinden değerlendirme yapmak gerekmektedir. Küresel insani yardım sistemlerinin finansal kapasitesi ile birlikte bu kapasitenin nasıl kullanıldığını görmek konunun anlaşılması açısından önemlidir.

21. Yüzyılda insani krizlerin doğası değişmiş ve insani yardım sektörü birçok zorlukla karşı karşıya kalmıştır. İnsani yardıma ihtiyaç duyan insan sayısı son on beş yılda 6 kat fazla artmıştır. Bu

süreçte insani yardım kuruluşları, personel sayıları ve bütçeleri de büyük oranda artmış fakat ihtiyacı olan insanlara yetiyecek nitelikte olmamıştır. Çünkü insani yardım sektörünün gelişimi sürekli artan eşitsizlikler nedeniyle ihtiyaçlara cevap verecek ölçüde değildir (Urquhart vd. 2021). Bu nedenle var olan finansal kapasitenin etkilenmiş topluluklara ulaşmada ve ihtiyaçlarını karşılamada daha iyi konumda olan aktörlere aktarılması önem taşımaktadır.

Küresel insani yardım sistemlerine bakıldığında sistemin fon havuzunda yılda ortalama 25 milyar doların toplandığı görülmektedir. Fonların büyük bir kısmı BM ajanslarına, Kızılay-Kızılhaç hareketlerine ve uluslararası sivil toplum kuruluşlarına aktarılmakta ve buna karşın etkilenmiş topluluğa daha yakın aktörler olan yerel sivil toplum kuruluşlarına görece çok daha az fon aktarılmaktadır. Fonların dağıtımında etkin bir dengenin gözetilmemesi var olan insani yardım sisteminin etkilenmiş toplulukla birlikte etkilenen bölgenin yerel aktörlerine ulaşmasına ve insani yardım süreçlerinde etkili sonuçlara ulaşılmasına engel oluşturmaktadır. Bu açıdan bakıldığında fonların etkili kullanımı konusunda insani yardımda yerelleşme önemli bir yaklaşım olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yerelleşme anlayışı, insani yardım süreçlerinde odağın etkilenmiş topluluğa verilmesi ile birlikte yerel örgütlerin ihtiyaçların bilinmesinde ve hizmetlerin ulaştırılmasında en önemli aktörler olduğunu savunmaktadır. İnsani yardım süreçlerinde yerel aktörlerin katılımlarına öncelik verilmesini sağlamak sürecin başarısı için kritik önem taşımaktadır. Yerel aktörler sürecin merkezinde yer almaktadırlar ve genellikle ilk yardım veren konumundadırlar. Yerel zorluklara ve potansiyel çözümlere ilişkin yüksek bir anlayışa sahiptirler, diğer ağırları harekete geçirebilirler ve etkilenen kitleye daha fazla erişim sunma olanağına sahiptirler (IASC 2021: 3).

İnsani krizler genellikle yıllarca devam etmekte, hatta çatışmadan kaynaklanan krizler 10 yıldan uzun sürebilmektedir. Nitekim Suriye Krizi de bu duruma örnek gösterilecek niteliktedir. Kriz bölgelerinde birçok uluslararası aktör alana gelip müdahalede bulunmaktadır fakat müdahalenin ardından o bölgeden çıkıldığında yaptıkları çalışmalar çok da anlam ifade etmemektedir. Çünkü yürütülen çalışmalar yerel kapasite tanınıp onlar üzerine inşa edilmemektedir. Fakat unutulmaması gereken nokta şu ki insani krizlerde yerel kuruluşlar kriz öncesinde ve kriz sırasında bulunmaktadır. Bununla birlikte krizin ardından uluslararası aktörler gidince de orada bulunmaya devam edeceklerdir. Bu nedenle insani yardımın uzun vadede etkili olabilmesi için '*yardım dağıt-çık*' mantığından uzaklaşması gerekmektedir (Genel-Karaosmanoğlu 2021).

İnsani yardım sistemlerinde uluslararası sivil toplum kuruluşların bir kısmı hizmet sunarken varlıklarını kendi açılarından çok önemli olarak konumlandırmaktadırlar. Bu nedenle bazıları yerel paydaşlarla ağ kurmamakta ve işbirliği içerisine girmemektedirler. Bu kuruluşların yerel partnerlerle

ağ kurmaması ve sorumluluğu paylaşmak istememeleri nedeniyle yerel ihtiyaçların belirlenmesinde boşluk oluşmaktadır (Sanyal 2006: 67). Bu durum uluslararası sivil toplum kuruluşlarının müdahalelerinin dayanıklılığı arttırma yerine daha çok sosyal yardım eksenli ilerlemesine neden olmaktadır. Geçici koruma altındaki Suriyelilere dönük müdahalelerinin sürekli yardım kolisi, gıda desteği gibi destekler sağlanıp sosyal yardım ekseninde şekillenmesi kitle açısından hem etkili bir hizmet modeli olmayacak hem de bir bağımlılığı doğuracaktır. Bu durum da içinde bulundukları toplumdan dışlanmalarına neden olacaktır. Yerel aktörlerin dahiliyetini arttırmak bu noktada etkilenmiş topluluğun kendi ihtiyaçlarını dışardan gelen bir kuruluşa göre daha iyi bilmesi anlayışı üzerine şekillenmektedir. Bu açıdan bakıldığında göç krizini yönetmek amacıyla sağlanan fonların yerel kuruluşların kapasitesinin göz önünde bulundurularak aktarılması, sağlanan etkinin artması ve sürdürülebilirliğin sağlanmasında önemli bir nokta olarak görülmektedir.

İnsani yardımda kaynakların yerel örgütlere sağlanması gerektiği üzerine şekillenen tartışmalar başta hükümetlerarası örgütler olmak üzere uluslararası sivil toplum kuruluşlarına ve diğer aktörlere dönüktür. Çünkü uluslararası örgütler insani yardımda en büyük fon kaynağına sahip aktörler konumundadır. Kaynak sağlamada yerel aktörlerin liderliğinin göz önünde bulundurulması yardımın ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmasıyla birlikte daha etkili olmasında rol oynayacaktır. Fonların yerel kuruluşlar aracılığıyla sağlanması yerel kapasitenin güçlendirilmesi yoluyla toplumsal kalkınmada sürdürülebilirliğin sağlanması açısından önem taşımaktadır. Bu açıdan bakıldığında yatırımların etkilenmiş bölgelerde uluslararası sivil toplum kuruluşlarından çok yerel örgütlere yapılmasının süreçte daha etkili sonuçlar doğuracağı görülmektedir.

Yerelleşmenin gerçekleşebilmesi için güç dengelerinin ciddi ölçüde değişmesi gerekmektedir. Bununla birlikte yerelin de güçlü olması ve gelen hibeyi etkili kullanabilmesi gerekmektedir. Bu açıdan yerel aktörlerin yerele özel etkili çözümler geliştirmesi ve geliştirilen çözümlerin sürdürülebilir olması önem taşımaktadır (Genel-Karaosmanoğlu 2021). Bu durum yerel aktörlerin kapasitelerini geliştirmesi gerektiği sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Bir finansal sistemi idare etme süreci doğal olarak birçok riski beraberinde getirecektir. Yerel aktörlerin birbiriyle kurdukları güçlü ağlar ve rol paylaşımlarıyla risk paylaşımı yapılabilecektir.

Bunlarla birlikte bütün bunların gerçekleşebilmesi için sivil alanın güçlü olması ve güçlü sivil alan için uygun ortamın hazırlanması gerekmektedir. Politik sistemler tarafından sivil aktörlerin '*meşru birimler*' olduğunun benimsenmesi bu açıdan çok önemlidir (Genel-Karaosmanoğlu 2021). Keyman'ın da ifade ettiği gibi sivil toplum farklı kimliklerin bir araya gelerek farklılaşmanın sağlandığı, katılımın öngörüldüğü, üyelerin kendilerini etkileyecek kararlarda söz sahibi olduğu bir alandır ve sorunların çözümü için politik aktörlerle etkileşime geçen bir araçtır (2006: 21). Sivil alanın gelişimi için gerekli ortamın hazırlanmasıyla etkileşim artacak, topluluğun sesini duyurması

sağlanacak, karar alma süreçlerine katılım sağlanacak ve insani krizlere dönük daha etkin müdahaleler yapılacaktır.



KAYNAKÇA

1. KİTAPLAR

- Abadan-Unat, N. (2002), *Bitmeyen Göç*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları
- Adıgüzel, Y. (2016), *Göç Sosyolojisi*, Ankara: Nobel Yayınları.
- Barışık, S. (2020), “Göç Kavramı, Tanımı ve Türleri”, Barışık, S. (Ed.), *Küreselleşen Dünyada Fırsat Eşitliği Arayışında Uluslararası Göç ve Türkiye’nin Suriye Deneyimi*, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Dede, D. (2012), “Çok Düzeyli Yönetişim Kavramının Bilimselliği Sorunu” Kavruk, H. (Ed.), *Kuram ve Yöntem Açısından Türkiye’de Kamu Yönetimi*, Ankara: Todaie Yayınları, 243-257.
- Eke, E. (2018), “ Türk Kamu Yönetimi Açısından Göç Politikası ve Teşkilat Yapısı: Güncel Bir Perspektif”, F. Aygöl, H. H., Eke, E. (Ed.), *21. Yüzyılda Uluslararası Göç ve Mülteciler: Bir Türkiye Perspektifi*, Ankara: Nobel Yayınları: 37-68.
- Erdoğan, M. M. (2018), *Türkiye’deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Güllüpnar, F. (2013) “Göç Olgusu Ve Uluslararası Göç Kuramları”, *İnsan ve Toplum*, Suğur, N. (Ed.) Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları.
- Heywood, A. (2011), *Global Politics*, Palgrave Macmillan.
- İçduygu, A., Sirkeci, İ. (1999) “Cumhuriyet Dönemi Türkiye’sinde Göç Hareketleri”, *75 Yılda Köylerden Şehirlere*, Metin, C. (Der.), İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 249-268.
- Mardin, Ş. (2006), *Türkiye’de Toplum ve Siyaset*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mutluer, M., (2003), *Uluslararası Göçler ve Türkiye*, İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Özer, İ. (2004), *Kentleşme, Kentlileşme ve Kentsel Değişme*, Bursa: Ekin Kitabevi.
- Songur, H., Sırtkaya, F. (2018), “ Türk Hukuk Tarihi ve Tefekkürü Bakımından Osmanlı’dan Cumhuriyete Göç Olgusu”, F. Aygöl, H. H., Eke, E. (Ed.), *21. Yüzyılda Uluslararası Göç ve Mülteciler: Bir Türkiye Perspektifi*, Ankara: Nobel Yayınları:1-35.
- Şirin-Öner, N. A. (2018) “Sonuç: Küresel Yönetişimin Evrimi ve Uluslararası Göç”, *Uluslararası İlişkilerde Göç: Olgular, Aktörler ve Politikalar*, Şirin-Öner, N. A. İhlamur-Öner, S. G. (Der.) İstanbul, Der Yayınları 307-328.

Yalçın, C. (2004), *Göç Sosyolojisi*, Ankara: Anı Yayıncılık.

Yıldırım, A. (2018), “Göç ve Mülteciler Ekseninde MEB’in Politikalarının Süreç Yönetimi Bağlamında Değerlendirilmesi” F. Aygöl, H. H., Eke, E. (Ed.), *21. Yüzyılda Uluslararası Göç ve Mülteciler: Bir Türkiye Perspektifi*, Ankara, Nobel Yayınları: 123-148.

Yıldız, İ. (2018), *Türkiye’ye Uluslararası Göçler ve Türkiye’nin Göç Politikası*, Ankara, Kırmızı Çatı Yayınları.

2. MAKALELER

Adanu, R. M. K., Johnson, T. R. B. (2009), “Migration and Women’s Health” *International Journal of Gynecology and Obstetrics*, 106: 179-18.

Adıgüzel, Y. (2019), “Göçmenlerin Kültürel Entegrasyonu”, Esen, A., Duman, M. (Ed.), “Türkiye’de Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler: Tespitler ve Öneriler” WALD, İstanbul.

Adıgüzel, Y., Tekgöz, N. (2019), “Türkiye’deki Suriyeliler, Göç Yönetiminde Belediyelerin Rolü” UCLG-MEWA Yayınları, İstanbul.

Akiş, M. S. (2019), “Sivil Toplum Kuruluşlarında Gönüllü Motivasyon Kaynaklarının Sosyo Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi” *Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi* 15:40-61.

Alvarez W. F. (1988), “Children of Migrant Farm Families” *AJPH*, 78/8: 934-936.

Apak, H. (2015), “Suriyeli Göçmenlerin Gelecek Beklentileri: Mardin Örneği”, *Birey ve Toplum Dergisi*, Bahar 2015. Cilt 5: 125-142.

Arslan, C. (2019), “Göç ve Toplumsal Cinsiyet İlişkisi: Suriyeli Kadınlar ne Diyor?”, Cengiz, S. A. (Ed.) *Geçmişten Bugüne Gelenek –ODTÜ, THBT Sempozyum Bildiri Kitabı* 68-91.

Aslan, S. (2010), “Sivil Toplum ve Demokrasi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15/2: 357-374.

Aytaç, Ö., Kılıç, P. (2021), “Emek Sömürüsünün Yeni Yüzü: Suriyeli Çocuk İşçiler”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 31/1: 382 – 404.

Batır, K. (2015), “Avrupa Birliği’nin Geri Kabul Anlaşmaları: Türkiye İle AB Arasında İmzalanan Geri Kabul Anlaşması Çerçevesinde Hukuki Bir Değerlendirme” *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 15/30: 585-604.

Betts, A. (2010), “Migration Governance: Alternative Futures”, Geneva, IOM.

- Bulut, Y., Akın, S., Kahraman, Ö. F.(2017), “Kamu Politikalarının Oluşturulmasında Sivil Toplum Kuruluşlarının Etkisi”, *Strategic Public Management Journal*, 3/6: 23-38.
- Chesley, M. Ç. (2020), “Mülteci Hakederliği ve Toplumsal Cinsiyet Temelli Kırılganlık Arasındaki İlişkiyi Anlamak: Uluslararası Koruma Altındaki Mülteciler İçin Sosyal Yardımlar Örneği”, Biehl, K., Danış, D. (Ed.) “Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Türkiye’de Göç Araştırmaları” (GAR-SU GENDER ortak yayını), İstanbul 143-163.
- Çağlayan, S. (2006), “ Göç Kuramları, Göç - Göçmen İlişkisi”, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Güz 17: 67 – 91.
- Çağlayan, S. (2013), “Göç Kavramı ve Kuramları”, Kent Sosyolojisi, Anadolu Üniversitesi Yayını 105-123.
- Çaha, Ö., Çaylak A., Tutar, H. (2013) ”TRA2 Bölgesi Sivil Toplum Kuruluşları Araştırma Profili” *SERKA Kalkınma Ajansı*, Ankara.
- Çorabatır, M. (2016), “The Evolving Response To Refugee Protection In Turkey: Assesing The Praticial And Political Needs”, *Transatlantic Council of Migration*, Migration Policy Institute.
- Demirbaş H., Bekaroğlu E. (2013), “Evden Uzak Olmak: Sığınmacıların/Mültecilerin Psikolojik Sorunları ve Alınacak Önlemler”, *Kriz Dergisi* 21 / (1-2-3): 11-24.
- Deniz, T., (2014), “Uluslararası Göç Sorunu Perspektifinde Türkiye”, *TSA / YIL*, 18: 175 – 204.
- Dıvrak B. B., Tuna B., Tuncel D., Efe G., Evcı T. (2021), “Changing Lives through PEP Programme” <https://reliefweb.int/report/turkey/turkey-changing-lives-through-pep-programme> adresinden alındı (10.10.2022).
- Dilaveroğlu, A. (2020), “Yönetişim İlkeleri ve Yerel Yönetim Mevzuatına Yansımalar”, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 19/37: 45-63
- Dinçer, O., B. (2013), “Turkey and Syrian Refugees: The Limits of Hospitality”, Brookings Institute.
- Doğan, K. C. (2016), “Postmodern Kamu Yönetimi, Yerel Yönetimler ve Katılım: Yerel Yönetişim Odaklı Bir Yaklaşım”, *İGÜSBD* 3/2:73-99.
- Ekinci, M. U. (2016), “Türkiye- AB Geri Kabul Anlaşması ve Vize Diálogo”, İstanbul, SETA Yayınları.
- Ekşi, N. (2016), “Suriyelilerin Hukuki Statüsü ve Suriyelilere Sağlanan Hizmetler içinde Türkiye’de Geçici Koruma Statüsündeki Suriyeli Vatandaşlara Yönelik Sosyal Uyum ve Psikososyal Destek Çalışmaları” Koordinasyon ve Planlama Çalıştayı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Ankara.

- Ercoskun, B. (2020), “Türkiye’nin Demokratikleşme Sürecindeki Parametreleri”, *Lectio Socials* 4/1: 41- 58.
- Eren, E. (2017), “Sivil Toplumun Dış Politika İnşasındaki Rolü: Türk Kamu Diplomasisi Örneği”, *Ekonomi, Politika ve Finans Araştırmaları Dergisi*, 2/1: 36-49.
- Gönül, S. (2020), “Zorunlu Göç ve Toplumsal Cinsiyet: Suriyeli Kadınların Evlilik Deneyimleri, Biehl, K., Danış, D. (Ed.) “Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Türkiye’de Göç Araştırmaları” (GAR-SU GENDER ortak yayını), İstanbul 80-100.
- Gözen, R. (1997), “Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Uluslararası İlişkiler: Küreselleşme Perspektifi” *Liberal Düşünce* 1997: 74-91.
- Güven, U. (2018), “Sınırları Geçerken: LGBTİ Mültecilerin Karşılaştıkları Hak İhlalleri” <https://kaosgl.org/haber/sinirlari-gecerken-multeci-lgbtilarin-karsilastigi-hak-ihlalleri> adresinden alındı (10.06.2022).
- Hamada, Y. (2012), “Global Governance and International Migration: A Bridge Too Far?” *Limits of Good Governance in Developing Countries*.
- Ihlamur-Öner, S. G. (2013), “Turkey’s Refugee Regime Stretched to the Limit? The Case of Iraqi and Syrian Refugee Flows”, *PERCEPTIONS*, 18/3: 191: 208
- Ihlamur-Öner, S. G. (2014), “Türkiye’nin Suriyeli Mültecilere Yönelik Politikası”, *Orta Doğu Analiz*, 6/61: 42-45
- Ihlamur-Öner, S. G. (2021), “Constitutive Legitimacy Crisis of The Neoliberal Migration Governance”, Oğuz-Gök, G., Mehmetçik, H. (Ed.), *The Crises of Legitimacy on Global Governance* 209-226
- İçduygu, A. (2015), “Syrian Refugees in Turkey: The Long Road Ahead, Transatlantic Council on Migration”, *A Project of the Migration Policy Institute* 517-554.
- İçduygu, A., Aksel, D. B. (2012), “Türkiye’de Düzensiz Göç” IOM, Ankara.
- Kara, M., Dönmez-Kara, C., Ö. (2016), “Türkiye’de Göç Yönetişi: Kurumsal Yapı ve İşbirliği”, *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 10/2: 1-25.
- Karaçay, B. (2006), “Düzensiz Göç Politikaları ve Türkiye’nin Uygulamaları” Uluslararası Göç Sempozyumu, Zeytinburnu Belediyesi 6. Yayın.
- Karakurt, T., E. (2007), “Avrupa Birliğine Üyelik Sürecinde Yerel Yönetimler ve Sivil Toplum Kuruluşları” *PARADOKS, Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi*, E- dergi, 3/2: 1- 16.

- Kaya, M. (2017), “Türkiye’deki Savaş Mağduru Engelli Suriyeli Mültecilerin Toplumsal Hayata Adaptasyon Süreçleri: Özel ve Kamusal Alan Engelleri”, *Diyalektik Ulusal Sosyal Bilgiler Dergisi*, S. 16: 127-144.
- Keyman, E. F. (2006), “Türkiye’de Sivil Toplumun Serüveni: İmkansızlıklar İçinde Bir Vaha”, Sivil toplum Geliştirme Merkezi, <https://www.stgm.org.tr/yayinlar/turkiyede-sivil-toplumun-seruveni-imkansizliklar-icinde-vaha> adresinden alındı (20.12.2022).
- Kılıç, T. (2014), “Türkiye’de Mültecilerin Hukuki Durumu, Uyum Meselesi”, Mersin Üniversitesi Bölgesel İzleme Uygulama Araştırma Merkezi Suriyeli Göçmenlerin Sorunları Çalıştayı Sonuç Raporu: 7-25.
- Lee, S. E. (1996), “A Theory of Migration”, *The Journal of Demography*, 3/3: 47-57.
- Mackreath, H., Sağnıç, Ş. G. (2017), “Türkiye’de Sivil Toplum ve Suriyeli Mülteciler Raporu”, *Yurttaşlık Derneği*, İstanbul.
- Mutlu S., Demirkaya Y. (2018), “Avrupa Yönetişimi ve Ulusaltı Yönetimlerin Ulusüstü Ağ Faaliyetleri”, *Strategic Public Management Journal*, 4/7: 59-82.
- Okçu, M. (2007), “Avrupa Birliği İçin Yönetişim Ne Anlama Geliyor”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12/3: 299-312.
- Oğuz-Gök, G., (2016), “Kimin Güvenliği? Uluslararası Göç – Güvenlik İlişkisi ve Uluslararası Örgütlerin Rolü”, *KOSBED* 31:65-82.
- Orhan, D. D. (2013), “Ortadoğu'nun Krizi: Arap Baharı ve Demokrasinin Geleceği”, *Atılım Sosyal Bilimler Dergisi*, S.17-29.
- Özer, H. (2008), “Günümüz İtibariyle Sivil Toplum Kuruluşlarının İktisadi ve Sosyal Fonksiyonları”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*: 7/26: 86-97.
- Özer , Y. Y., Komşuoğlu, A., Ateşok, Z. Ö. (2016), “Türkiye’deki Suriyeli Çocukların Eğitimi: Sorunlar ve Çözüm Önerileri” *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4/37: 76-110.
- Özer, M. A. (2006), “Yönetişim Üzerine Notlar”, *Sayıştay Dergisi*, 63: 59-59.
- Perruchoud, R., Redpath J. (Ed.), (2010), “Göç Terimleri Sözlüğü”, Uluslararası Göç Hukuku, IOM.
- Petersen, W. (1958), “A General Typology of Migration, *Amerikan Sociological Review*”, 23/3: 256-266.
- Putnam, R. D.(1993), “Making Democracy Work”, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/ncr.4100820204> adresinden alındı (04.09.2022).

- Ravenstein, E. G. (1885), “The Laws of Migration”, *Journal of the Statistical Society of London*, 48/2: 162-235.
- Salduz-Doruk, Ç., Arslankoç, S., Nalbantoğlu, İ., Kul-Parlak, N. (2022), “Suriye’nin ‘Öteki’ Sığınmacıları: Domların Yaşam Deneyimleri”, *MSGSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 2/26: 335-353
- Sanyal, P. (2006), “Capacity building through partnership: Intermediary nongovernmental organizations as local and global actors. Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly”, 35/1: 66-82.
- Shils, E. (1991), “The Virtue of Civil Society” <https://www.cambridge.org/core/journals/government-and-opposition/article/abs/virtue-of-civilsociety/3AE64DADC8CEBB16A56F9BAE6CA76BF8> adresinden alındı (29.11.2021).
- Sobacı, M. Z. (2007), “Yönetişim Kavramı ve Türkiye’de Uygulanabilirliği Üzerine Değerlendirmeler”, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 5/1: 220-235.
- Şahin, C. (2001), “Yurt Dışı Göçün Bireyin Psikolojik Sağlığı Üzerindeki Etkisine İlişkin Kuramsal Bir İnceleme”, *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21/2: 57-67.
- Talas, M. (2011), “Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye Perspektifi”, *Türk Bilimi Araştırmaları* 29: 387-401.
- Tunç, A. (2015), “Mülteci Davranışı ve Toplumsal Etkileri Türkiye’deki Suriyelilere İlişkin Bir Değerlendirme”, *Tesam Akademi Dergisi* 2/2: 29 – 63.
- Tutar, F., Tutar, E., Erkan, Ç.(2012), “Avrupa Birliği - Türkiye İlişkilerinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü”, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5/10: 439-459.
- Ural, Ş. (1988), “Demokrasi Kavramı, Toplumsal Değerler ve Birey”, *Demokrasinin Temelleri Toplantısı*, 451-459.
- Walzer, M. (1991), “A Better Vision: The Idea of Civil Society” <https://www.ias.edu/sites/default/files/sss/pdfs/Walzer/IdeaCivilSociety.pdf> adresinden alındı (21.12.2021).
- Yavuz, Ö. (2015), “Türkiye’deki Suriyeli Mültecilere Yapılan Sağlık Yardımlarının Yasal ve Etnik Temelleri” *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12/30: 265-280.
- Yeşildal, A. (2020), “Sivil Toplum ve Yerel Yönetimlerde Katılım: Yönetişim Temelli Bir Yaklaşım”, *Sosyal Bilimler Metinleri* 02:31-44.

3. ORJİNAL KAYNAKLAR

- AAR Japan (2017), “Community Center” <https://data.unhcr.org/en/documents/details/59366> adresinden alındı (15.05.2022).
- AFAD (2016), “Suriyeli Misafirlerimiz Kardeş Topraklarında” Dünya İnsani Zirvesi İçin Hazırlanmış Rapor, Ankara.
- AFAD (2017), “Suriyeli Sığınmacılara Yapılan Yardımlar”, Ankara.
- ALNAP (2022), “The State of The Humanitarian System”, ALNAP Study, London <https://reliefweb.int/report/world/state-humanitarian-system-2022-edition>
- Aneja, U. (2014) “Conference Report: South-South Humanitarianism”, New Delhi: Centre for Global Governance and Policy, Jindal School of International Affairs.
- AB (2020a) ,“Türkiye’de Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler ve Ev Sahibi Topluluklar için İş Yaratma ve Girişimcilik Fırsatları Projesi” <https://www.avrupa.info.tr/tr/proje/turkiyedeki-gecici-koruma-altindaki-suriyeliler-ve-ev-sahibi-topluluklar-icin-istihdam> adresinden alındı (17.10.2022).
- AB (2020b), “Dünya Gıda Programı ve AB Nakit Yardımları” <https://www.avrupa.info.tr/tr/pr/wfp-dunya-gida-programi-ve-avrupa-birligi-nakit-yardimlari-turkiyedeki-suriyeli-multecilerin> adresinden alındı (25.08.2022).
- ASHB (2021), “Sosyal Hizmet Merkezlerinin Kapasitesini Güçlendirme Programı Değerlendirmesi” <https://www.aile.gov.tr/athgm/haberler/sosyal-hizmet-merkezlerinin-kapasitesini-guclendirme-programi-degerlendirme-toplantisi-yapildi/> adresinden alındı (18.08.2022).
- Bağcılar Belediyesi (2018), “Bağcılar Belediyesi Dil Evi” <http://www.bagcilar.bel.tr/icerik/1224/14846/bagcilar-belediyesi-dil-evi.aspx> adresinden alındı (13.02.2022).
- Belediye Kanunu (2005), “Belediyenin Görev ve Sorumlulukları” <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5393.pdf> adresinden alındı (29.11.2022).
- BM (2006), “Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme” <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/tr/content/132-engellilerin-haklarna-iliskin-sozlesme/> adresinden alındı (18.07.2022).

- BMEHS (2006), “Birleşmiş Milletler Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme” https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020100834bm_48.pdf adresinden alındı (17.09.2022).
- BMESKHK (2000) “Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme” <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/03/EkonomikSosyalKulturelHaklarSozlesmesi.pdf> adresinden alındı (17.09.2022).
- Cabadak, E. (2020), “Mülteciler için Pandemi Ne Demek”, Gazete Duvar <https://www.gazeteduvar.com.tr/konuk-yazar/2020/06/20/multeciler-icin-pandemi-ne-demek> adresinden alındı (30.11.2022).
- Cabadak, E. (2021), “Kimlik ve Eğitim Her Çocuğun Hakkı”, *HDD-Blog*, <https://www.hayatadestek.org/blog/kategori/cocuk/kimlik-ve-egitim-her-cocugun-hakki/> adresinden alındı (30.11.2022).
- Concern Worldwide (2022a), “Enabling refugees to have sustainable livelihoods through training, job support and awareness raising” <https://www.concern.net/news/how-refugees-are-building-new-lives-turkiye-amid-ongoing-syrian-crisis> adresinden alındı (12.09.2022).
- Concern Worldwide (2022b), “Education for Syrian refugee children: How we’re avoiding a lost generation” <https://www.concern.net/news/education-for-syrian-refugee-children> adresinden alındı (12.09.2022).
- Council of Europe (1996), “Avrupa Sosyal Şartı” <https://www.anayasa.gov.tr/media/3680/avrupasosyalsarti.pdf> adresinden alındı (12.11.2021).
- DRC (2016a), “Cash Transfer Programming For Syrian Refugees” <https://data.unhcr.org/en/documents/details/54529> adresinden alındı (07.12.2022).
- DRC (2016b), “Protection Report” <https://data.unhcr.org/en/documents/details/54516> adresinden alındı (07.12.2022).
- DRC (2020), “Covid-19 Impact on Refugees in South East Turkey”, Need Assesment Report <https://data.unhcr.org/en/documents/details/76662> adresinden alındı (30.12.2022).
- ERCC (2018), “Grand Bargain” <https://civil-protection-humanitarian-aid.ec.europa.eu/system/files/2022-09/fst%20Grand%20Bargain%20EN.pdf> adresinden alındı (22.05.2022).
- Erdoğan, M. M. (2021), “Suriyeliler Baromatresi 2021: Suriyelilerle Uyum İçinde Yaşamının Çerçevesi”, MÜGAM

- EU (2015), “Turkey Joint Action Plan” https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/de/MEMO_15_5860 adresinden alındı (18.10.2022).
- EU (2022) “How Are We Helping?” https://civil-protection-humanitarian-aid.ec.europa.eu/where/europe/turkiye_en adresinden alındı (12.09.2022).
- GAR (2022), “Civil Society in the 10th Year of Syrian Migration: Actors, Processes and Insights” Gar Rapor no:8
- Genel-Karaosmanoğlu, S. (2020), “İnsani Yardımın Yerelleşmesi” IGAM: Duygu Fendal ile Alandan Sesler, <https://youtu.be/BbQAs2kbGp4> adresinden alındı (08.04.2022)
- Genel-Karaosmanoğlu, S. (2021), “İnsani Yardım Dünyasında Yerelleşme Gündemi” Kalkınma Buluşmaları 4, Inovation for Development, https://youtu.be/yF3g_O6GE7c adresinden alındı (08.04.2022)
- Genel-Karaosmanoğlu, S. (2022), “Yerelleşme Hayata Destek için ne demek?” <https://www.stgm.org.tr/yerellesme-hayata-destek-icin-ne-demek-0> adresinden alındı (08.04.2022).
- Geneva Convention (1951), “The 1951 Refugee Convention” <https://www.unhcr.org/1951-refugee-convention.html> adresinden alındı (26.04.2022).
- GIZ (2022a), Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit “Enhancing mental health and psychosocial support in Turkey” <https://www.giz.de/en/worldwide/110759.html> adresinden alındı (28.11.2022).
- GIZ (2020), “Promoting the integration of Syriaan refugees into host communities in Turkey” <https://www.giz.de/en/worldwide/74258.html> adresinden alındı (08.09.2022).
- GOAL (2021), “GOAL Expands Support to Nomadic Refugee Communities in Turkey with EU Funding” <https://www.goalglobal.org/stories/goal-expands-support-to-nomadic-refugee-communities-in-turkey-with-eu-funding/> adresinden alındı (27.12.2022).
- GOAL (2022), “Responding to Needs of Syrian Communities” <https://www.goalglobal.org/countries/turkey/> adresinden alındı (09.10.2022).
- Göç İdaresi Başkanlığı (2014) “Geçici Koruma Yönetmeliği” [tps://www.goc.gov.tr/gecici-koruma-kanunu-ve-yonetmeliği](https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma-kanunu-ve-yonetmeliği) adresinden alındı (20.08.2022).
- Göç İdaresi Başkanlığı (2022), “Türkiye’de Yaşam Rehberi” <https://www.goc.gov.tr/yasam-rehberi> adresinden alındı (23.09.2022).

- HDD (2016), “Türkiye’de Çocuk İşçiliği Sorunu” <https://www.hayatadestek.org/wp-content/uploads/2021/09/turkiyede-cocukisciligisorunu.pdf> adresinden alındı (23.08.2022).
- HDD (2020), “Salgında Hayata Destek Olmak” <https://www.hayatadestek.org/wp-content/uploads/2021/09/20200306-salginda-hayata-destek-olmak-multeci-destek-programi.pdf> adresinden alındı (23.08.2022).
- HDD (2022), “Mardin’de Engelli Mültecilerin Karşılaştığı Güçlükler” <https://www.hayatadestek.org/wp-content/uploads/2022/12/20221222-Mardin-Engelli-Multeciler-Koruma-Izleme-Raporu.pdf> adresinden alındı (28.12.2022).
- HDD (2022), “Bireysel koruma çalışmaları” <https://www.hayatadestek.org/bireysel-koruma/> adresinden alındı (23.08.2022).
- Health World News (2017), “Dünya Gıda Programının Türkiye ile Çalışmaları” <https://www.healthworldnews.net/dunya-gida-programinin-wfp-turkiye-ile-calismalari/> adresinden alındı (21.03.2022).
- IASC (2021), “IASC Guidance on Strengthening Participation, Representation and Leadership of Local and National Actors in IASC Humanitarian Coordination Mechanisms” <https://interagencystandingcommittee.org/operational-response/iasc-guidancestrengthening-participation-representation-and-leadership-local-and-national-actors> adresinden alındı (15.06.2022).
- IFRC (2022), International Federation of Red Cross and Red Crescent “What Do We Mean by Localization” <https://www.ifrc.org/happening-now/advocacy-hub/localization> adresinden alındı (19.10.2022).
- IGAM (2019) “Suriyeli Mültecilerin Türkiye’deki İşgücü Piyasasına Entegrasyonu: Engeller ve Fırsatlar”, Ankara.
- ILO (2004), “A Fair Globalization: Creating Opportunities For All, International Labour Office”.
- ILO (2018), “Suriyeli Mülteciler ve Ev Sahibi Topluluklar için İnsana Yakışır İş Fırsatlarının Teşvik Edilmesi Projesi” <https://www.ilo.org/ankara/projects/refugee-response/lang--tr/index.htm> adresinden alındı (14.09.1022).
- ILO (2020), “Türkiye’deki Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler ve Ev Sahibi Topluluklar için İstihdam Yaratma ve Girişimcilik Fırsatları” https://www.ilo.org/ankara/projects/WCMS_702142/lang--tr/index.htm adresinden alındı (14.09.2022)

- IOM (2017), “Refugee Response Operations” <https://turkiye.iom.int/sites/g/files/tmzbd11061/files/documents/Refugee%20Response%20Info%20Sheet%20Jan-Mar.pdf> adresinden alındı (11.10.2022).
- IOM (2019), “Göç Krizi Operasyonel Çerçevesi” https://turkiye.iom.int/sites/g/files/tmzbd11061/files/documents/MCOF_TR.pdf adresinden alındı (24.08.2022).
- IOM (2022), “Making Migration Work for All” <https://www.iom.int/iom-history> adresinden alındı (28.11.2022).
- İç İşleri Bakanlığı (2022), “Türkiye’de Faaliyetine İzin Verilen Yabancı STK’lar” https://siviltoplum.gov.tr/kurumlar/siviltoplum.gov.tr/istatistikler/YabancıSTK/izin_verilen_listesi_tr.pdf adresinden alındı (12.12.2022).
- İHD (2014) “Kamp Dışında Yaşayan Suriye’den Gelen Sığınmacılar İstanbul Örneği Suriye’den İstanbul’a Gelen Sığınmacıları İzleme Platformu” <http://www.ihd.org.tr/yok-sayilanlar-kamp-disinda-yasayan-suriyeden-gelen-siginmacilar-istanbul-ornegi/> adresinden alındı (10.09.2022).
- KAOS GL (2019), “KAOS GL Derneği Mülteci Hakları Programı Neler Yapar?” <https://kaosgl.org/haber/kaos-gl-dernegi-multeci-haklari-programi-neler-yapar> adresinden alındı (25.09.2022).
- Karaca S., Doğan U. (2014) “Suriyeli Göçmenlerin Sorunları Çalıştayı Sonuç Raporu”, Mersin Üniversitesi Bölgesel İzleme Uygulama Araştırma Merkezi, Mersin, 27 Ekim 2014
- Körükmez, L. (2022), The State: The Ultimate Regulator of the Field Migration, “Civil Society in the 10th Year of Syrian Migration: Actors, Processes and Insights” GAR Rapor no:8
- LEERN (2019), “Localization: What? Why? How?” <https://carleton.ca/lern/2019/localization-what-why-how/> adresinden alındı (28.09.2022).
- L2GP (2016), “Localisation and Locally Led-Crisis Response: A Literature Review” https://www.local2global.info/wpcontent/uploads/L2GP_SDC_Lit_Review_LocallyLed_June_2016_final.pdf adresinden alındı (12.09.2022).
- Mavi Kalem (2020), “Mavi Kalem Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği – 2020 Faaliyet Raporu” <https://www.mavikalem.org/wp-content/uploads/2021/04/Mavi-Kalem-FR-2020fi.pdf> adresinden alındı (02.12.2022).

- MEB (2014), “Yabancılar Yönelik Eğitim ve Öğretim Hizmetleri” <https://www.egitimmezuat.net/index.php/home/genelgeler/genelge-2014/96-2014-21-sayili-genelge-yabancilara-yonelik-egitim-ogretim-hizmetleri> adresinden alındı (18.08.2022).
- MEB (2022) “Hayat Boyu Öğrenme Merkezi Eğitim ve Öğretim Verileri” http://hbogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_01/26165737_goc2022sunu.pdf adresinden alındı (17.09.2022).
- MSYD – ASRA (2019), “MSYD – ASRA 2018 Faaliyet Raporu” https://msyd.org/wp-content/uploads/2019/07/report_tr.pdf adresinden alındı (06.09.2022).
- Mülteciler Derneği (2020) “Covid-19 Süreci PDR Çalışmaları” <https://multeciler.org.tr/wp-content/uploads/2020/08/covid-19-surecinde-pdr-calismalari.pdf> adresinden alındı (17.11.2022).
- Mülteciler Derneği (2021), “Mültecilere ve Yerel Nüfusa Bütünleşik Sosyal Hizmetlerin Sağlanması projesi” <https://multeciler.org.tr/projelerimiz/> adresinden alındı (27.11.2022).
- ORSAM (2014), “Orta Doğu Stratejik Araştırmalar Merkezi, Suriye’ye Komşu Ülkelerde Suriyeli Mültecilerin Durumu: Bulgular, Sonuçlar Ve Öneriler”, ORSAM Rapor No:189.
- PIN (2022), “Turkey: Education and Skills” <https://www.peopleinneed.net/what-we-do/humanitarian-aid-and-development/turkey/education-and-skills> adresinden alındı (18.10.2022).
- PIKTES (2016), “PIKTES Nedir?” <https://piktes.gov.tr/cms/> adresinden alındı (11.09.2022).
- Pozitif Yaşam Derneği, (2018), “Kilit Mülteci Nüfusun Koruma Hizmetlerine Erişiminin Önündeki Engellerin Azaltılması Projesi” <https://pozitifyasam.org/multeci-destek/> adresinden alındı (10.10.2022).
- Refugee and Resilience Plan Overview (2022), “3RP Turkey”, <https://data.unhcr.org/en/documents/details/91102> adresinden alındı (15.12.2022).
- Refugee Host (2018), “Humanitarian Access and The Role of Local Organisations” <https://refugeehosts.org/2018/01/15/humanitarian-access-and-the-role-of-local-organisations/> adresinden alındı (17.10.2022).
- Relief International (2019), “Giving a voice to those silenced by war” <https://www.ri.org/projects/giving-a-voice-to-those-silenced-by-war/> adresinden alındı (06.06.2022).
- Relief International (2022), “What is Relief International Doing in Turkey” <https://www.ri.org/countries/turkey/> adresinden alındı (02.05.2022)

- RET International (2022), “Türkiye’de Sosyal Uyum ve Gençliğin Güçlendirilmesi için Bir Araç Olarak Yerel Kadınların Sosyoekonomik Güçlendirilmesi ve Gösteri Sanatları Merkezi” <https://theret.org/turkey/> adresinden alındı (18.11.2022).
- SCI (2016), “LEARN: Neighbourhood based blended learning for adolescent Syrian Refugees” <https://turkiye.savethechildren.net/research-reports> adresinden alındı (05.09.2022).
- SGDD – ASAM, (2021), “Engelli Mültecilerin Koruma Hizmetlerine Erişiminin Artırılması Projesi” <https://sgdd.org.tr/unfpa-turkiye-ve-sgdd-asam-avrupa-birligi-ile-birlikte-engelli-siginmacilara-destek-oluyor/> adresinden alındı (01.10.2022).
- SGDD (2018), “Türkiye’deki Geçici Koruma Altındaki Suriyeli Kadın ve Kız Çocuklarının İhtiyaç Analizi” <https://www.raporlar.org/wp-content/uploads/2018/09/SGDD-Suriyeli-Kadınların-ihhtiyac-analizi-2018.pdf> adresinden alındı (25.10.2022).
- SGDD (2020), “Covid 19’un Mülteciler Üzerindeki Etkisine İlişkin Raporlara Dayalı Sistematik Bir Değerlendirme”, SGDD-ASAM Göç Akademisi https://sgdd.org.tr/yayinlar/asam_academy_rapor_201008_tr_c.pdf adresinden alındı (28.12.2022).
- SGDD-ASAM (2022), “Kadınlar ve Kız Çocukları için Güvenli Alan Projesi” <https://sgdd.org.tr/projeler/kadınlar-kiz-cocuklari-icin-guvenli-alan-projesi/> adresinden alındı (21.10.2022).
- SIHHAT (2015), “Geçici Koruma Altındaki Suriyelilerin Sağlık Statüsünün Türkiye Cumhuriyeti Tarafından Sunulan İlgili Hizmetlerin Geliştirilmesi” <http://www.sihhatproject.org/faaliyetler.html> adresinden alındı (26.04.2022).
- Sunata U., Telli, M. B., Karaca, L. (2020), “Geçici Koruma Altındaki Suriyeli Gençlerin Geçim Kaynaklarına Erişimi Araştırması” https://www.genmulteciler.org/wp-content/uploads/2020/07/gecici_koruma_altindaki_suriyeli_genclerin_gecim_kaynaklarına_erişimi_arastirmasi.pdf adresinden alındı (21.09.2022).
- Tarlan, K. V., Foggo, H. (2017), “Domlar: Türkiye’nin Öteki Sığınmacıları”, Gaziantep, Kırkayak Kültür Merkezi: Dom Araştırmaları Merkezi
- TKV (2020), “Suriyeli ve Türk Çocukların Ev ve Toplum Temelli Erken Çocukluk Eğitim Hizmetlerine Erişimlerine Desteklenmesi Projesi” <http://www.tkv-dft.org.tr/pagess/14> adresinden alındı (18.09.2022).
- TTB (2014), “Suriyeli Sığınmacılar ve Sağlık Hizmetleri Raporu”, Türk Tabipler Birliği Yayınları, Ankara.

- Turkey Monthly Updates (2016), “UNHCR Regional Refugee Resilience Plan”<http://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/TurkeyHealth3RPDashboard2016JulyCompiledVer02.pdf> adresinden alındı (17.08.2022).
- Türk Kızılay (2020a), “Sağlık ve Psikososyal Destek Programı” <https://toplummerkezi.kizilay.org.tr/media/t0loivby/s-psd-pss-tr-faaliyet-raporu.pdf> adresinden alındı (02.10.2022).
- Türk Kızılay (2020b), “Covid-19 İhtiyaçlarına İlişkin Bilgilenme İhtiyacı Çalışması: Danışma Kurulu Üyeleriyle Toplantı”, Türkiye Kızılay Derneği <https://data.unhcr.org/en/documents/details/75586> adresinden alındı (02.10.2022).
- Türk Kızılay (2021), “Daha kapsayıcı bir Hatay işgücü piyasasında mülteciler ve Türk vatandaşları için sürdürülebilir ekonomik fırsatların ve kendi kendine yetebilirliğin artırılması projesi sonuç raporu” https://toplummerkezi.kizilay.org.tr/media/31wgczs/seg_drc-projesi-sonuc-raporu.pdf adresinden alındı (02.10.2022).
- UNCRC (1989), “The United Nations Convention on the Rights of the Child” https://www.unicef.org.uk/wpcontent/uploads/2010/05/UNCRC_PRESS200910web.pdf (21.01.2022).
- UN Women (2022), “Mülteciler için Toplumsal Cinsiyete Dayalı Müdahale Programları” https://eca.unwomen.org/sites/default/files/202203/FINAL_21.03.2022_Manual%20for%20Facilitators%20TR.pdf adresinden alındı (30.12.2022).
- UDHR (1948), “ Universal Declaration of Human Rights” <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights> adresinden alındı (26.04.2022).
- UNFBA (2021), “Kimseyi Geride Bırakmayacağız” <https://turkiye.unfpa.org/tr/news/kimseyi-gerideb%C4%B1rakmayaca%C4%9F%C4%B1z> adresinden alındı (20.05.2022).
- UNHCR (2022a), “What We Do?” <https://www.unhcr.org/what-we-do.html> adresinden alındı (27.10.2022).
- UNHCR (2022b), “UNHCR Turkey, Suriye acil durumu” <https://www.unhcr.org/tr/suriye-acil-durumu>
- UNICEF (2017), “Şartlı Eğitim Yardımı Programı” <https://www.unicef.org/turkiye/sartli-egitim-yardimi-programi-sey> adresinden alındı (25.05.2022).
- UNICEF (2018), “Engeli Olan Suriyeli Çocuklar” <https://www.unicef.org/turkiye/engeliolançocuklar/basınbülteni> adresinden alındı (25.06.2022).

UNICEF (2019a), “For Every Child, Every Right: The Convention on the Rights of the Child at a Cross roads” USA adresinden alındı (25.05.2022).

UNICEF (2019b), “Yaygın Eğitim Programı” <https://www.unicef.org/turkiye/media/8006/file> adresinden alındı (25.05.2022).

UNICEF (2019c), “Humanitarian Situation Report” <https://www.unicefturk.org/public/uploads/files/UNICEF%20Turkey%20Humanitarian%20Situation%20Report%20No.%2036%20-%20End-Year%202019.pdf> adresinden alındı (25.05.2022).

Urquhart, A., Girling, F., Fernandez, S. M. (2021), “Global Humanitarian Assistance Report 2021”, Development Initiatives.

Usta-Güner, Ç. (Ed.), (2020), “Mardin ve Batman’da Yaşayan Ezidilerin Hizmetlere Erişimi: İhtiyaç Analizi Raporu” Hayata Destek Derneği <https://www.hayatadestek.org/wp-content/uploads/2020/10/20201027-ezidilerin-hizmetlere-erisimi-raporu.pdf> adresinden alındı (24.08.2022).

WHH (2018), “WHH in Turkey, Syria, Lebanon” https://www.welthungerhilfe.org/fileadmin/pictures/publications/en/factsheets/countries/2018-Factsheet-Turkey-Syria_-Lebanon_EN.pdf adresinden alındı (28.11.2022).

YUKK (2013), “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu” <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6458.pdf> adresinden alındı (10.01.2022).

Yuva Derneği (2019), “Outreach Project” <https://yuva.org.tr/brosur/2-Yerinde-Erisim-Outreach.pdf> adresinden alındı (01.11.2022).

4. TEZLER

Dönmez, Ü. (2018), Suriyeli Sığınmacıların Kamusal Hizmetlere Erişim Durumları Isparta İli Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Isparta, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Dönmez-Kara, C., Ö. (2015), Göç Bağlamında Uluslararası İşbirliği ve Türkiye’nin Politikaları, Doktora Tezi, Çanakkale, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tekgöz, N. (2021), Suriye Menşeli Göç Sürecinin Türkiye’deki Sivil Topluma Yansımaları, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Usta, S. (2006), Avrupa Birliği’ne Girişte Sivil Toplum Kuruluşları: Sivil Toplum, Demokrasi ve Güven, Yüksek Lisans Tezi, Konya, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Yapıcı, S. (2019), Suriyeli Öğretmen ve Veli Görüşlerine Göre Geçici Eğitim Merkezlerinin Değerlendirilmesi: Nitel Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Yardımcı, Ş. (2018), Çalışma Hayatı Uluslararası Düzensiz Göçle Karşılaştığında: Şanlıurfa İlindeki Suriyeli Göçmenlerin Durumu, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yılmaz, S. G. (2018), Uluslararası Zorunlu Göç Çalışmalarında Feminist Bir Metodoloji: Mardin’de Suriyeli Kadınların Deneyimleri, Yüksek Lisans Tezi, Mardin, Mardin Artuklu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

